

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ROČNÍK CXVI

ARCHEOLOGIA 32

BRATISLAVA 2022

**ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA
ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI**

**ROČNÍK / VOLUME CXVI
ARCHEOLÓGIA 32**

Recenzovaná publikácia / Peer-Reviewed Publication
Vychádza raz ročne / Published Once a Year
Otvorený prístup / Open Access
<https://archeologickemuzeum.sk>

Predseda redakčnej rady / Head of Editorial Board:
PhDr. Juraj Bartík, PhD.

Redakčná rada / Editorial Board:
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Dr. Wolfgang David M. A.,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Mgr. David Parma, Ph.D., Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc.,
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ / Edited by:
Mgr. Martin Hanuš, PhD.

Počítačové spracovanie / Graphic Layout: Michal Hricko – mh2
Preklad do cudzích jazykov / Translations: Enzo Passerini, Kristián Elschek, Lubomíra Kuzmová,
Viera Tejbusová a autori

Dátum vydania / Date of Issue: 2022
<https://doi.org/10.55015/zbsnm.arch.2022>

Príspevky sú indexované a evidované v databázach / Articles are indexed and covered in:
SCOPUS, EBSCO

Za obsah a znenie príspevkov zodpovedajú autori / Authors are responsible for their contributions

Redakcia, vydavateľ a distribútor / Office, Publisher and Distributor:

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Žižkova 12, P. O. Box 13, SK – 810 06 Bratislava
IČO 00164721
archeologia.editor@snm.sk

Tlač / Print: Ultra Print, s. r. o.
Náklad / Print Run: 300 kusov / pieces

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum

ISBN 978-80-8060-537-7
ISSN 1336-6637

PhDr. Vladimír Turčan,
dlhoročný vedecký pracovník Slovenského národného múzea – Archeologického múzea,
zostavovateľ Zborníka SNM Archeológia v rokoch 2009 až 2020,
sa v tomto roku dožíva okrúhleho životného jubilea.

Kolegovia a priatelia želajú jubilantovi do ďalších rokov veľa zdravia, spokojnosti a úspechov!

PhDr. Vladimír Turčan,
long-term researcher of the Slovak National Museum – Archaeological Museum,
editor of the Zborník SNM Archeológia between 2009 and 2020,
is experiencing a round life jubilee this year.

Colleagues and friends wish the jubilant good health, satisfaction and success in the coming years!

TABULA GRATULATORIA

Anna Bajanová	Ivana Kvetánová
Peter Barta	Jozef Labuda
Juraj Bartík	Erika Makarová
Igor Bazovský	Ludovít Mathédesz
Zdeněk Beneš	Jana Mellnerová
Gertrúda Březinová	Robert Môc
Marek Budaj	Margaréta Musilová
Radoslav Čambal	Peter Nagy
Viktoria Čistáková	Andrea Námerová
Petr Daňhel	Mária Novotná
Miroslava Daňová	Karol Pieta
Klaudia Daňová	Lucia Pilková
Eduard Droberjar	Denis Pongrácz
Kristián Elschek	Nada Profantová
Zděnek Farkaš	Vania Radeva
Gabriel Fusek	Ján Rajtár
Barbara Gábriková	Anna Mária Rekemová
Lýdia Gačková	Branislav Resutík
Jakub Halama	Matej Ruttkay
Martin Hanuš	Jaroslava Ruttkayová
Katarína Harmadyová	Andrej Sabov
Katarína Hladíková	Helga Sedlmayer
Pavel Horník	Jaroslava Schmidtová
Juraj Hrica	Simona Sliacka
Erik Hrnčiarik	Danica Staššíková-Štukovská
Ivan Cheben	Ján Steinhübel
Igor Choma	Boris Stoklas
Ján Chovanec	Ondrej Šedo
Vladimír Janský	Alena Šefčáková
Pavol Jelínek	Peter Šimčík
Jan Jílek	Petra Šimončíčová Koóšová
Ľubomíra Kaminská	Vladimír Varsik
Maciej Karwowski	David Vích
Jiří Kmošek	Miroslav Vrablec
Tomáš Kolon	Jozef Zábojník
Anita Kozubová	Tomáš Zachar
Juraj Kucharík	Tomáš Zeman
Klára Kuzmová	Marína Zubajová

OBSAH / CONTENTS

ŠTÚDIE / STUDIES

ZDĚNEK FARKAŠ – BARBARA GÁBRIKOVÁ	
Medený sekeromlat typu Székely-Nádudvar z okolia Komárna	9
Die kupferne Hammeraxt vom Typ Székely-Nádudvar von der Umgebung von Komárno.	17
PAVOL JELÍNEK	
O jednom „náleze storočia“ – ohliadnutie sa za teóriami Jozefa Paulíka o náboženstve doby bronzovej	21
About one “find of the century” – a hindsight at the theories by Jozef Paulík regarding Bronze Age religion	42
JURAJ BARTÍK	
Ihlica s otvorom v krčku z Vištuku	47
Eine Lochhalsnadel aus Vištuk.	55
ERIKA MAKAROVÁ – PETER HARČAR	
Depot z mladšej až neskorej doby bronzovej zo Stakčína.	57
The Urnfield Period hoard from Stakčín.	70
ALENA ŠEFČÁKOVÁ – IGOR BALCIAR	
Nástenná uhľová značka z doby železnej v jaskyni Číkova diera v Slovenskom krase	71
A wall charcoal sign from Iron Age in the Číkova diera cave, in the Slovak Karst area.	78
EDUARD DROBERJAR	
Frühe römische Distelfibeln im Barbaricum	81
Včasnorímske bodliakovité spony (Distelfibeln) v barbariku	92
JAN JÍLEK – ELIŠKA PETŘEKOVÁ – MARÍNA ZUBAJOVÁ – STANISLAVA KUČOVÁ – VERONIKA BURIANOVÁ	
Pompeian bronze vessels of Chancellor K. W. N. L. Metternich from Kynžvart in Western Bohemia.	93
Pompejské bronzové nádoby kancléře K. W. N. L. Metternicha z Kynžvartu v západních Čechách	142
Vasi pompeiani in bronzo del cancelliere K. W. N. L. Metternich di Kynžvart nella Boemia occidentale	143
KRISTIÁN ELSCHKEK – HELGA SEDLMAYER	
<i>In caliga militari</i> – Ein Krughenkel mit Militärsandale und ein Aureus des Vespasianus für Titus aus der germanischen Großsiedlung von Kostolište im Marchland.	145
<i>In caliga militari</i> – držadlo krčahu s vojenským sandálom a aureus Vespasiana pre Tita z rozsiahleho germánskeho sídliska v Kostolišti v Pomoraví.	166
KLÁRA KUZMOVÁ †	
Ancient Routes North of Pannonia in the Light of Roman Products and Amber Artefacts. . .	169
Staroveké cesty severne od Panónie vo svetle rímskych výrobkov a jantárových artefaktov. .	178
IGOR BAZOVSKÝ – KATARÍNA HLADÍKOVÁ – RADOSLAV ČAMBAL – JÁN RAJTÁR – JAKUB HALAMA – ALENA ŠEFČÁKOVÁ	
Žiarové pohrebisko z doby rímskej v Závode.	179
Das Brandgräberfeld aus der Römischen Kaiserzeit in Závod.	269

BORIS STOKLAS	
Mince a rímsko-provinciálna emailovaná spona z Pustých Sadov	273
Münzen und provinzialrömische Emailfibel aus Pusté Sady	282
VLADIMÍR VARSÍK	
Plastika hlineného vtáčika z doby rímskej zo Žitného ostrova	283
Roman Period earthen bird from Žitný Ostrov	294
DAVID VÍCH – JAN JÍLEK – JIŘÍ KMOŠEK – PETR DAŇHEL	
Provincial-Roman brooches from the hill Žalý in the District of Rakovník. A contribution to the first find of an annular brooch with openwork frame from Bohemia	297
Římsko-provinciální spony z kopce Žalý na Rakovnicku. Příspěvek k nálezu první kruhové spony s prolamovaným okrajem z Čech	304
IVANA KVETÁNOVÁ	
Plastika Tráckeho jazdca v zbierkach Archeologického múzea v Bratislave	307
A statuette of a Thracian horseman in the collections of the Bratislava Archaeological Museum	317
MIROSLAVA DAŇOVÁ – KLAUDIA DAŇOVÁ – MICHAL HALINÁR – MICHAL HOFFMAN – TIBOR LIESKOVSKÝ – ANDREJ KOPRIVŇANSKÝ – VALENTÍN SOČUVKA	
Hľadanie rímskeho prístavu. O počiatkoch systematického prieskumu riečneho dna Dunaja pri Iži	319
Searching the Roman port. About the beginnings of the systematic exploration of the bottom of the Danube river near Iža	327
VIKTORIA ČIŠŤAKOVA – ZDENĚK BENEŠ – ZUZANA ZLÁMALOVÁ CÍLOVÁ – RADEK HANUS – LADISLAV LAPČÁK – ŠÁRKA MSALLAMOVÁ – TOMÁŠ TROJEK	
Interdisciplinárny pohľad na zlaté kování z doby stěhování národů z Kounic	329
Interdisciplinary view on forged gold fittings during the Migration Period in Kounice	352
BEATE MARIA POMBERGER – JÖRG MÜHLHANS – KAYLEIGH SAUNDERSON	
Metallic idiophones of the Early History Period from the archaeological collection of the Slovakian National Museum in Bratislava	355
Ranohistorické kovové idiofóny z archeologickej zbierky Slovenského národného múzea v Bratislave	377
GERTRÚDA BŘEZINOVÁ	
Stredoveký pyrotechnický objekt z Mostnej ulice v Nitre	379
The medieval pyrotechnic feature from Mostná ulica street in Nitra	391
RADOSLAV ČAMBAL – MAREK BUDAJ – JURAJ HRICA	
Súbor nálezov z hradu Teplica	393
Funde von der Burg Teplica	432

RECENZIE / REVIEWS

VLADIMÍR TURČAN

Milan Hrabkovský: Germánsky kniežací dvorec v Milanovciach/Velkom Kýre a jeho
neskoroantický kultúrny kontext. 437

SAMUEL ŠPANIHEL

Martin Furman: Nové Objavy v Žilinskom kraji I. 438

SÚBOR NÁLEZOV Z HRADU TEPLICA

RADOSLAV ČAMBAL – MAREK BUDAJ – JURAJ HRICA

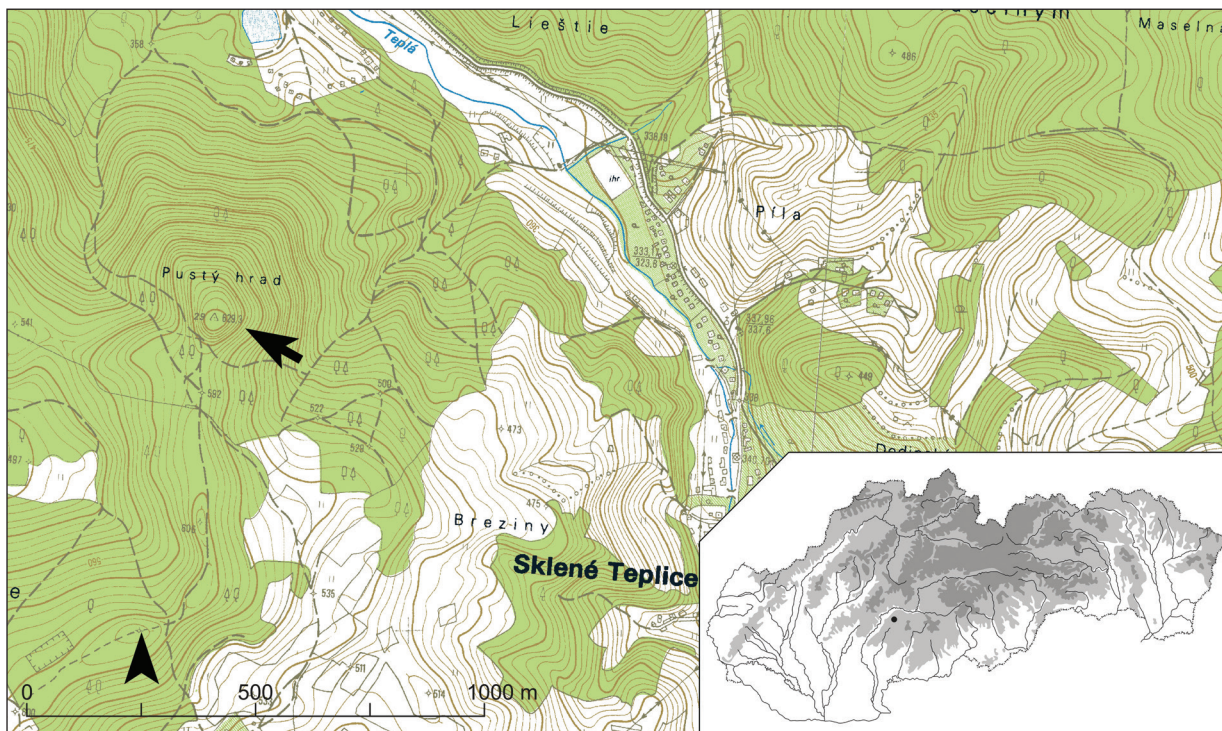
Keywords: Slovakia, Teplica Castle, Middle Ages, Modern Age, militaria, artisan's tools, agricultural tools, tools for everyday life, medieval seal, numismatic finds, material culture.

Abstract: Finds from the Teplica castle. The Teplica castle near the village of Sklené Teplice is one of the less known medieval castles in the central Pohronie region. So far it hasn't been the subject of thorough archaeological excavations, but we just have some finds from conducted survey. Its origin presumably dates back to 13th or 14th century, although there are no genuine written sources confirming it. The castle was most intensively inhabited notably in the second half of the 15th century, as documented from original sources dating back to that period. Back then it was under the control of the Brotherhood (Hussite warriors) led by Ján Jiskra of Brandýs. It is confirmed also by archaeological and numismatic finds, incl. the late Gothic seal presented in this paper. The castle started to lose its importance at the beginning of the 16th century and it got extinct in the second half of the 16th century.

1. ÚVOD

V zbierkach Slovenského národného múzea – Archeologického múzea (SNM – AM) a Historického múzea (SNM – HM) v Bratislave sa nachádza kolekcia predmetov, pochádzajúcich z hradu Teplica pri Sklených Tepliciach. Pozostatky hradu sa nachádzajú na vrchole kopca

Pustý hrad (629 m n. m.), v severozápadných výbežkoch Štiavnických vrchov (obr. 1). V blízkosti hradu, asi 350 až 400 metrov južne, sa nachádza menšie opevnenie nad prístupovou cestou k hradu. V jeho prípade sa nepredpokladá jeho funkcia ako predsunutého opevnenia. Bolo krátkodobovo osídlené a je súdobé s hradom (Bednár/Fottová 2001, 30, 31; 2006, 28, 29). Zo strategic-

Obr. 1. Lokalizácia hradu Teplica v polohe Pustý hrad pri Sklených Tepliciach na základnej mape.
Abb. 1. Lokalisierung der Burg Teplica in der Lage Pustý hrad bei Sklené Teplice auf der Basiskarte.

kej polohy hradu je dobre viditeľný rozhľad nad územím Štiavnických vrchov, ako aj vizuálny kontakt s hradom Revište, Žakýlskym hradom a strážnou vežou nad hradom Šášov (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021a*, 43). V príspevku prezentované militária, predmety každodennej potreby, neskorogotické pečatidlo ako aj numizmatický materiál pochádzajú jednak z areálu hradu ako aj zo svahu pod ním (obr. 2, 6). Vzhľadom na fakt, že ide o predmety odovzdané do múzea súkromnou osobou a bez nálezových kontextov, ich vypovedacia hodnota a vyplývajúce závery sú do značnej miery obmedzené. Cieľom príspevku je doplnenie poznatkov o hrade na základe vyhodnotenia nálezov vo forme ich základného funkčného, typologického a chronologického zaradenia.¹

2. STRUČNÉ DEJINY HRADU

Počiatky hradu sú nejasné, avšak vďaka novým výskumom je pravdepodobný jeho vznik v 13. storočí a snáď súvisel s ochranou jednej z prístupových ciest do Banskej Štiavnice (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021a*, 42; *Labuda 2002*, 274). Najintenzívnejšie osídlenie hradu spadá predovšetkým do 15. storočia, najmä do jeho druhej polovice a trvá relatívne intenzívne až do začiatku 16. storočia čoho dokladom sú aj nálezy v tomto príspevku.

Hrad Teplica sa po prvý krát spomína v písomných prameňoch až v druhej polovici 15. storočia, v roku 1456, v súvislosti s Jánom Jiskrom, ktorého správe podliehal. Ten vtedy potvrdil, že banské mestá Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Nová Baňa, Pukanec, Lubietová a Banská Belá mu pre naliehavú potrebu poskytnú 400 zlatých, ktoré uhradil bližšie nemenovaným „šlachetným a slávnym mužom v Teplici“. Pravdepodobne použil túto sumu ako žold pre miestnu posádku, resp. na stavebné úpravy hradu (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021a*, 42). Krátko nato v roku 1463 patrí kremnickému komorskému grófovi a kapitánovi hradu Ondrejovi Modrero-
vi. Neskôr, počas sprisahania Jána Vitéza proti

Matejovi Korvínovi podliehal ostrihomskému arcibiskupovi. Pri podpore nárokov poľského princa Kazimíra Jagelovského na uhorský trón vtedy v Uhorsku operovalo početné poľské vojsko (*Plaček/Bóna 2007*, 303, 304), pričom na jeho strane sa v rokoch 1471 a 1472 spomína aj hrad Teplica. Po potlačení sprisahania Matej Korvín daroval hrad jágerskému biskupovi Jánovi Beckensloerovi. Napriek tomu posádka hradu ostala verná poľskej strane. V roku 1472 poľský kráľ Kazimír IV., otec princa Kazimíra vydal ochranný list adresovaný kapitánovi hradu Stanislavovi Košeckému so sľubom vojenskej pomoci, ak bude hrad brániť. Po smrti Jána Vitéza v roku 1472 sa Teplica aj s ostatnými hradmi pravdepodobne vzdala (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021a*, 42). Po týchto udalostiach už spustený prešiel do kráľových rúk, ktorý ho daroval svojej manželke Beatrix Aragónskej. Kráľovná v roku 1489 podporila donáciu svojho dvorana a zvolenského župana Perota v dedine Sklené Teplice, ktorý nasledovne dohliadal na obnovu a výzbroj hradu. Prispelo k tomu aj napätie po smrti kráľa. Kráľovná zo štátnej pokladnice opätovne uhradila prostriedky pre obnovený hrad. V roku 1493 teplický kastelán František prijal osobitnú platbu priamo určenú na výdavky hradu. Po anulovaní manželstva s uhorským kráľom Vladislavom II. Jagelovským Beatrix prestala prejavovať záujem o svoje majetky v Uhorsku. Následne sa hrad dostáva do pozornosti prameňov až v roku 1526 v súvislosti s osmanským nebezpečenstvom, keď tu mesto Banská Štiavnica vydržovalo posádku. V roku 1564 mala posádka v prípade nebezpečenstva založiť výstražný oheň. Neskôr bol hrad využívaný ako zdroj stavebného materiálu v Sklených Tepliciach, pričom ho do veľkej miery rozobrali (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021a*, 42, 43, tam ďalšia literatúra).

3. KATALÓG ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZOV

1. Železný hrot šípu do luku, so štíhlým listovým telom kosoštvorcového prierezu so šesťuholníkovým krč-

¹ Predmety boli pred niekoľkými rokmi odovzdané do SNM – HM a neskôr premiestnené do zbierok SNM – AM, kde sú uložené pod evidenčnými číslami AP 97201–AP 97232. Pokiaľ ide o lokalizáciu archeologických a numizmatických nálezov na pláne hradu (obr. 2, 6), tie sú vyznačené orientačne na základe podkladov nálezcu.

kom a trňom štvorcového prierezu. Rozmery: dĺ. 81,5 mm, max. š. listu 8,6 x 8,0 mm, hmotnosť 14,3 g. (tab. I: 1, evid. č. AP 97201).

2. Železný hrot šípu do kuše, romboidného tvaru lichobežníkového a šesťuholníkového prierezu s tuľajkou kruhového prierezu. Na povrchu hrotu sú viditeľné priečne ryhy a žliabky po kutí. Špička je deformovaná po náraze. Rozmery: dĺ. 73 mm, max. š. hrotu 17–13,8 mm, vonkajší a vnútorný pr. tuľajky 12,5/13,5 x 7 mm, hmotnosť 36,6 g (tab. I: 2, evid. č. AP 97202).

3. Železný hrot šípu do kuše, romboidného tvaru štvorcového a šesťuholníkového prierezu s tuľajkou kruhového prierezu. Na povrchu hrotu sú viditeľné priečne ryhy a žliabky po kutí. Rozmery: dĺ. 82 mm, max. š. hrotu 16 mm, vonkajší a vnútorný pr. tuľajky 15,5/14,5 x 12,8 mm, hmotnosť 49,5 g (tab. I: 3, evid. č. AP 97203).

4. Železný hrot šípu do kuše, romboidného tvaru lichobežníkového prierezu s tuľajkou kruhového prierezu. Na povrchu hrotu sú viditeľné priečne ryhy a žliabky po kutí. Rozmery: dĺ. 85 mm, max. š. hrotu 17,8 x 15 mm, vonkajší a vnútorný pr. tuľajky 15,8/14,9 x 12,5 mm, hmotnosť 49,4 g (tab. I: 4, evid. č. AP 97204).

5. Železný hrot šípu do kuše, romboidného tvaru kosoštvorcového prierezu s tuľajkou kruhového prierezu, ktorej ústie je deformované. Na povrchu hrotu sú viditeľné priečne ryhy a žliabky po kutí. Rozmery: dĺ. 10,2 mm, max. š. hrotu 18,6 x 15,8 mm, vonkajší a vnútorný pr. tuľajky 16,0 x 13,5 mm, hmotnosť 65,7 g (tab. I: 5, evid. č. AP 97205).

6. Železný hrot šípu do kuše, romboidného tvaru kosoštvorcového prierezu s tuľajkou kruhového prierezu. Na povrchu hrotu sú viditeľné priečne ryhy a žliabky po kutí. Rozmery: dĺ. 100,5 mm, max. š. hrotu 19 x 15 mm, vonkajší a vnútorný pr. tuľajky 17 x 13 mm, hmotnosť 54,9 g (tab. I: 6, evid. č. AP 97206).

7. Fragment čepele sečnej zbrane s dvoma ostriami, pravdepodobne z meča. Prierez je šošovkovitý až šesťuholníkový, bez žlabu. Rozmery dĺ. 117 mm, š. 39–43 mm, hr. 2,6–3 mm, hmotnosť 67,8 g (tab. I: 7, evid. č. AP 97207).

8. Železný nožík s trňom, lomeným chrbtom a ostro lomenou špičkou. Čepeľ je od trňa ostro odsadená, má trojuholníkový prierez. Rozmery: dĺ. 163 mm, h. 2–3,8 mm, max. š. čepele 25,8 mm, hmotnosť 45,7 g (tab. I: 8, evid. č. AP 97208).

9. Železný nožovitý tesák s prelamanou rukoväťou v podobe kruhových otvorov pri hlavici so šiestimi kruhovými otvormi na nity, vrátane dvoch čiastoč-

ne dochovaných nitov. Čepeľ je jednostranne brúsená s obojstranne odsadeným trňom rukoväte. Trň rukoväte je z pomerne tenkého železného plechu a je prežliabnutý, na konci zaoblený. Pravdepodobne mal nanitovanú aj opierku na palec, resp. záštitný trň s valcovitou hlaviciou, v podobe priečne položenej tyčinky v tvare T. Telo čepele je rovné, štíhle, trojuholníkového prierezu. Rozmery: celková dĺ. 315 mm, dĺ. čepele 205 mm, h. čepele: 1,5–5,8 mm, pr. otvorov na rukoväti: 3–4,5 mm, hmotnosť 128,8 g (tab. I: 9, evid. č. AP 97209).

10. Železná sekera s vysunutou tuľajkou obdĺžnikového tvaru. Rozmery: dĺ. 17,2 cm, š. ostria 98 mm, dĺ. tuľajky 78 mm, rozmery otvoru na porisko 30 x 15 x 10 mm, hmotnosť 590,3 g (tab. I: 10, evid. č. AP 97210).

11. Železný nožík s trňom, s mierne zaobleným chrbtom, plynulo prechádzajúcim do špičky. Čepeľ je od trňa ostro odsadená, má trojuholníkový prierez. Rozmery: dĺ. 125 mm, š. 2–4,5 mm, max. v. čepele 21,3 mm, hmotnosť 30,4 g (tab. I: 11, evid. č. AP 97211).

12. Železný nožík s trňom, s rovným chrbtom, plynulo prechádzajúcim do špičky. Čepeľ má ostrie smerom k špičke zaoblené, je trojuholníkového prierezu. Na trni, ktorý vychádza z hornej časti čepele je fragment dochovanej črienky z farebného kovu (bronz) s nitom. Rozmery: dĺ. 129 mm, š. 2–4 mm, max. v. čepele 17 mm, hmotnosť 17,8 g (tab. I: 12, evid. č. AP 97212).

13. Masívny železný nožovitý tesák s plochou rukoväťou, v strede s drážkou a tromi otvormi na nity. Rukoväť je ukončená plechom. Telo čepele je mierne prehnuté, štíhle, so širokým chrbtom, trojuholníkového prierezu. Rozmery: celková dĺ. 380 mm, dĺ. čepele 268 mm, š. čepele 2–10,5 mm, pr. otvorov na rukoväti 3,8 mm, hmotnosť 249,5 g (tab. II: 1, evid. č. AP 97213).

14. Masívny železný nožovitý tesák s plochou rukoväťou, v strede s drážkou s piatimi otvormi na nity. Rukoväť je ukončená krátkym trňom, na ktorom bol pôvodne upevnený plech. Na rukoväti je dochovaná opierka pre palec v tvare písmena T s plochým krčkom a valcovitým telom v podobe šulca (rozmery opierky v. 31,5 mm, š. 17,5 mm, pr. šulca 8,7 mm). Telo čepele je mierne odsadené od rukoväte schodíkom, rovné, štíhle, so širokým chrbtom, trojuholníkového prierezu. Rozmery: celková dĺ. 335 mm, dĺ. čepele 223 mm, š. čepele 2–6,7 mm, pr. otvorov na rukoväti 3–4,5 mm, hmotnosť 125,4 g (tab. II: 2, evid. č. AP 97214).

15. Masívny železný tesák s masívnou výrazne prehnutou čepeľou, ktorá sa smerom k hrotu parabolicky zužuje. Na čepeľ nasadá mierne jednostranne odsadený trň

rukoväte konkávneho tvaru, ktorý sa v strede symetricky zužuje a na konci opäť symetricky rozširuje. Koniec je mierne zaoblený, na jednej strane s preloženým zaobleným plechom. Trň je obojstranne mierne prežliabnutý. Je na ňom päť otvorov na nity. Prehnutá čepeľ je štíhla, so širokým chrbtom, trojuholníkového prierezu. Rozmery: celková dĺ. 361 mm, dĺ. čepele 290 mm, š. čepele: 2–7,6 mm, pr. otvorov na rukoväti 4,5–5 mm, hmotnosť 171,4 g (tab. II: 3, evid. č. AP 97215).

16. Fragment hlavne liatej bronzovej hákovnice s hranením. Rozmery: dĺ. 72 mm, š. 42 mm, hr. steny hlavne 23,2 mm, kaliber 22 mm (tab. III: 1, ev. č. AP 97216).

17. Fragment hlavne liatej bronzovej hákovnice s hranením. Rozmery: dĺ. 55 mm, š. 47 mm, hr. steny hlavne 21–24 mm, kaliber ca 24 mm (tab. III: 2, ev. č. AP 97217).

18. Fragment hlavne hákovnice s hranením. Rozmery: dĺ. 75 mm, š. 36 mm, hr. steny hlavne 9,5–16,2 mm, kaliber 22 mm (tab. III: 3, ev. č. AP 97218).

19. Fragment hlavne liatej bronzovej hákovnice s hranením a prechodovou časťou v podobe trojuholníka. Rozmery: dĺ. 49 mm, š. 48 mm, hr. steny hlavne 18,6–23,1 mm, kaliber 22 mm (tab. III: 4, ev. č. AP 97219).

20. Fragment hlavne liatej bronzovej hákovnice s hranením a rozšírenou spevnenou časťou. Rozmery: dĺ. 148 mm, š. 56 mm, hr. steny hlavne: 27,5 mm, kaliber 25 mm (tab. III: 5, ev. č. AP 97220).

21. Malý fragment liatej bronzovej hlavne pravdepodobne píšťaly s hranením. Rozmery: dĺ. 4,9 cm, š. 20,4 mm, hr. steny hlavne 8–10 mm, kaliber 17 mm (tab. III: 6, ev. č. AP 97221).

22. Malý fragment liatej bronzovej hlavne hákovnice s hranením. Rozmery: dĺ. 39 mm, š. 15,6 mm, hr. steny hlavne 16,3–17 mm, kaliber ca 17 mm (tab. III: 7, ev. č. AP 97222).

23. Delová guľa zo železa do falkonetu (jednolibrového dela). Rozmery: pr. 48–51 mm, hmotnosť 456,1 g (tab. III: 8, ev. č. AP 97223).

24. Železný kľúč s kosoštvorcovou hlavnicou, štíhlym plným driekom a plochou vrúbkovanou zástavkou. Driek je ukončený trňom. Rozmery: dĺ. 179 mm, š. rukoväte 59 mm, pr. tela 10 mm, hmotnosť 72,9 g (tab. III: 9, ev. č. AP 97224).

25. Železná pracka remeňa v tvare písmena D, bez trňa. Rozmery: dĺ. 63,5 mm, š. 36,2 mm, hmotnosť 31,1 g (tab. III: 10, ev. č. AP 97225).

26. Železná pracka remeňa v tvare písmena D s trňom. Rozmery: dĺ. 90 mm, š. 44 mm, hmotnosť 35,4 g (tab. III: 11, ev. č. AP 97226).

27. Železná podkova so šiestimi otvormi, širokou prednou časťou a zužujúcimi sa ramenami, ukončenými nízkymi ozubmi. Je na nej šesť otvorov pre podkováky s náznakom žliabku a obdĺžnikovým hmatcom na ohybe. Rozmery: dĺ. 116 mm, š. 102 mm (tab. III: 12, ev. č. AP 97227).

28. Železný kosák so štíhlym telom nízkeho trojuholníkového prierezu, zadná strana čepele je plochá, s čiastočne zachovanými jemnými zúbkami. Trň je krátky, odsadený. Rozmery: dĺ. 357 mm, dĺ. trňa 67 mm, š. čepele 5–18 mm, hmotnosť 75,9 g (tab. IV: 1, ev. č. AP 97228).

29. Železný kosák, deformovaný. Telo je štíhle, trojuholníkového prierezu s dlhým odsadeným trňom. Rozmery: dĺ. 308 mm, dĺ. trňa 108 mm, š. čepele 15–18 mm, hmotnosť 89 g (tab. IV: 2, ev. č. AP 97229).

30. Železný masívny sekáč s čepeľou lichobežníkového tvaru a trňom vytiahnutým zo stredu čepele. Chrbát čepele nesie stopy po úderoch v podobe rozklepaných častí chrbta. Trň je na konci zahnutý. Rozmery: dĺ. 361 mm, dĺ. čepele 235 mm, š. čepele 6,5 mm, v. čepele 45–58 mm, hmotnosť 418,6 g (tab. IV: 3, ev. č. AP 97230).

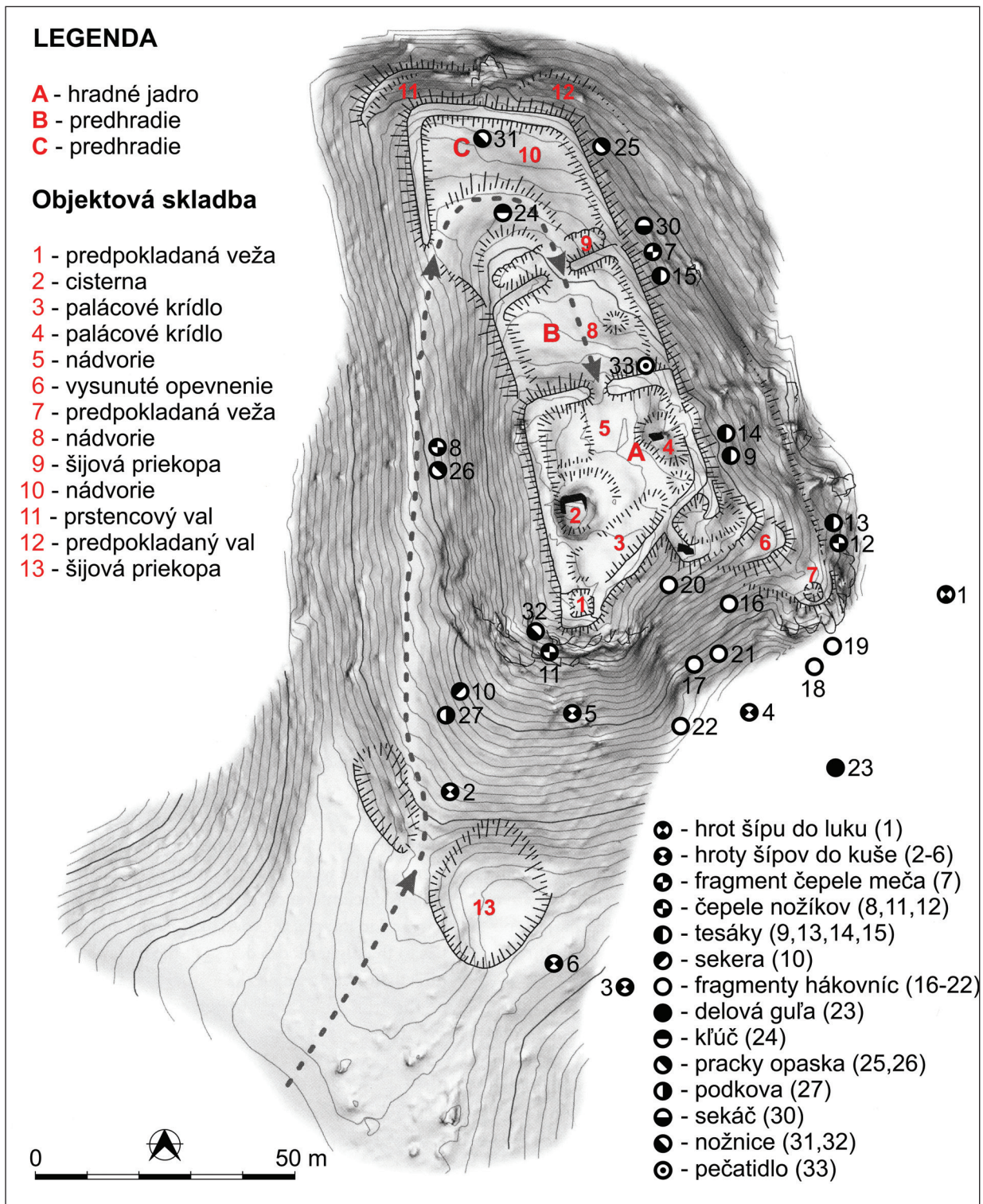
31. Železné dvojdielne nožnice s otočným čapom, nitované, s veľkými rukovätami. Rozmery: dĺ. 203 mm, š. čepelí 33 mm, š. držadiel 85 mm, hmotnosť 132,7 g (tab. IV: 4, ev. č. AP 97231).

32. Železné dvojdielne nožnice s otočným čapom, nitované, s veľkými rukovätami. Rozmery: dĺ. 188 cm, š. čepelí 30 mm, š. držadiel 90 mm, hmotnosť 135,4 g (tab. IV: 5, ev. č. AP 97232).

4. VYHODNOTENIE ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZOV

4.1 MILITÁRIA

V súbore predmetov z lokality sa nachádzajú viaceré typy zbraní. Chladné zbrane sú zastúpené kolekciovou štyroch nožovitých tesákov, ako aj fragmentom čepele dlhej sečnej zbrane. K diaľkovým strelným zbraňami patria hroty šípov do luku a kuše. Sem treba zaradiť aj palné zbrane v podobe torz viacerých hákovníc, pravdepodobne fragmentov píšťal, ako aj železnej delovej gule.

Obr. 2. Sklené Teplice – hrad Teplica. Lokalizácia archeologických nálezov. Číslovanie zodpovedá poradiu predmetov v katalógu (podľa: *Beljak/Bóna/Maliniak 2021a* – upravené; grafika: R. Čambal).

Abb. 2. Sklené Teplice – Burg Teplica. Lokalisierung der archäologischen Funde. Die Nummerierung entspricht der Reihenfolge der Gegenstände im Katalog (nach: *Beljak/Bóna/Maliniak 2021a* – modifiziert; Grafik: R. Čambal).

4.1.1 Sečná zbraň (meč)

V súbore sa nachádza zlomok čepele dvojsečnej zbrane šošovkovitého prierezu bez žlabu, pochádzajúcej pravdepodobne z meča (tab. I: 7). Fragment však nie je možné typologicky presne zaradiť a môžeme ho len rámcovo datovať vzhľadom na osídlenie hradu do 13. až 16. storočia.

4.1.2 Tesáky

Zaujímavými predmetmi v rámci súboru sú nepochybne tesáky viacerých typov. Zastúpené sú štyrmi exemplármi (tab. I: 9; II: 1–3). Tesáky sú charakterizované ako príručná, resp. lovecká jednosečná zbraň, dlhšia ako súdobé nože a dýky, avšak kratšie ako meče či šable. Poznávacou črtou je opierka pre palec, resp. záštitný trň. Typické je obloženie rukoväte črienkami z organického materiálu upevnenými nitmi (*Žákovský 2014a*, 14 – tam ďalšia literatúra). Pri typologickom priradení jednotlivých exemplárov používame typológiu P. Žákovského (*2014a*; *2014b*).

Prvým je nožovitý tesák s prelamanou rukoväťou v podobe kruhových otvorov so šiestimi otvormi na nity, s dvojicou čiastočne dochovaných nitov (tab. I: 9). Čepel je jednostranne brúsená, patriaca k rozšírenému a obľúbenému typu A_3 (*Žákovský 2014a*, 208, obr. 158) s obojstranne odsadenou rukoväťou. Rukoväť je z pomerne tenkého železného prežliabnutého plechu, ktorý je na konci zaoblený. Pravdepodobne mal nanitovanú aj opierku na palec, resp. záštitný trň s valcovitou hlavicou, v podobe priečne položenej tyčinky v tvare T. Tá patrí k typu t_{12a} , ktorých datovanie rámcovo spadá do 15. až 16. storočia (*Žákovský 2014a*, 448, 449). Podobné exempláre datované do 15. storočia sú zo zaniknutej osady Bradlo pri Hosove (okr. Jihlava) z druhej polovice 15. storočia, z Dukovan, Chvalčova – Hostýna Lovčičiek a Olomoučan (*Žákovský 2014b*, 9, 10, 30, 31, 38, 39, 63, 64, 127, 128). Tento typ sa na základe analógií vyskytuje predovšetkým v 15. storočí a jeho výskyt sa koncentruje predovšetkým v strednej, sporadicky aj v juhovýchodnej Európe (*Žákovský 2014a*, 208, obr. 158).

K inému typu patria dva identické masívne tesáky s pomerne dlhou rovnou čepelou a hrotom v osi zbrane (tab. II: 1, 2). Oba paria k typu A_2 (*Žákovský 2014a*, 205, obr. 156). Trň rukoväte

prvého z nich je vytiahnutý z vrchnej časti tyly čepele a jednostranne výrazne prežliabnutý (tab. II: 1). Rukoväť sa na konci zužuje a je opatrená krátkym trňom na nasadenie plochej plechovej pásikovej hlavice rukoväte, ktorá je aj zachovaná. Na rukoväti sú tri kruhové otvory bez dochovaných nitov. Ďalší tesák má na rukoväti päť otvorov pre nity, z nich je jeden dochovaný a druhý je pri koreni čepele vyplnený osadeným záštitným trňom s priečnou valcovitou hlavicou v tvare T (tab. II: 2). Tento typ záštitného trňa s plochým zosilneným krčkom patrí k typu T_{12b} podľa typológie P. Žákovského (*2014a*, 448, 449, obr. 384: d, g) a je datovaný rámcovo do 15. a 16. storočia. Analogický nález záštitného trňa s valcovitou hlavicou pochádza zo zaniknutej osady Bradlo pri Hosove (okr. Jihlava), datovaný do druhej polovice 15. storočia (*Žákovský 2014b*, 9, 10). Tieto tesáky patria rámcovo do 15. storočia a ich výskyt je rozšírený na veľkom území Európy, od Poľska, cez Slovensko, Moravu, Čechy, Švajčiarsko až po Taliansko (*Žákovský 2014a*, 206; *2014b*, 42).

Posledným exemplárom je tesák s výrazne prehnutou masívnou čepelou, ktorá sa smerom k hrotu plynulo parabolicky zužuje (tab. II: 3). Ide o čepel typu A_1 , a predpokladá sa, že ide o typologicky najstaršie tesáky (*Žákovský 2014a*, 202, 203, obr. 154). Na čepel' nasadá mierne jednostranne odsadená rukoväť konkávneho tvaru, ktorá sa v strede symetricky zužuje a na konci opäť symetricky rozširuje. Rukoväť je obojstranne mierne prežliabnutá, patrí k typu „d“. Tento tvar sa objavuje už od konca 13. storočia (*Žákovský 2014a*, obr. 220: d). Je opatrená piatimi kruhovými otvormi bez dochovaných nitov. Takmer identický nález pochádza z Křtin (okr. Blansko), ktorý bol navyše opatrený záštitným trňom v tvare plochej oválnej hlavice v podobe štylizovanej mušle s nevýraznými žliabkami. Tento typ tesáka je datovaný do 14. až 16. storočia (*Žákovský 2014b*, 58, 59). Identickým exemplárom pokiaľ ide o tvar čepele aj rukoväte, aj so záštitným trňom v tvare mušle pochádza zo Šarošic, ktorý je datovaný do 15. až prvej polovice 16. storočia (*Žákovský 2014b*, 186, 187), ako aj z Mohelnice a patrí do 15.–16. storočia (*Žákovský 2014b*, 71). Tvar rukoväte má analógie v náleze z Brna-Starého Brna (*Žákovský 2014b*, 14), z Brna-Jundrova z 15.–16. storočia

(Žákovský 2014b, 15, 16), ako aj z Vranova, datovaného do druhej polovice 14. až 15. storočia (Žákovský 2014b, 183, 184). Najviac nálezov tohto typu tesákov pochádza z Moravy, čo je ale pravdepodobne len dôsledok nedostatočného stavu výskumu. Sporadicky sa objavujú aj v západnej Európe. Napriek tomu je pravdepodobné, že ide o stredoeurópsku formu tejto zbrane (Žákovský 2014a, 202–204, obr. 154, 155)

V prípade tesákov z hradu Teplica ide o typy vyskytujúce sa v rámci 14.–16. storočia. Vzhľadom na predpokladané najintenzívnejšie osídlenie hradu Teplica v 15. storočí, predovšetkým v jeho druhej polovici, ako aj v súvislosti s vtedy tu prebiehajúcimi bojmi (obsadenie hradu bratříkmi v roku 1456) usudzujeme, že tesáky z lokality spadajú hlavne do druhej polovice 15. storočia. Nie je vylúčené, a to vzhľadom k početným analógiám v Českom a Moravskom prostredí, že ide o zbrane, ktoré majú hypoteticky svoj pôvod práve tam a sem sa dostávajú so skupinami bratříkov.

4.1.3 Nože

Popri tesákoch sa našli aj tri čepele nožíkov jednoduchých typov s rôznym tvarom čepele a trňa. V ich prípade ide o bežné tvary každodennej potreby často zastúpené medzi nálezmi z hradov. Dva z nich sú typy s trňom vyťahnutým zo stredovej časti čepele (tab. I: 8, 11), na ktorý sa nasadzovala rukoväť z organického materiálu, hlavne z dreva. K čepeli nožika (tab. I: 11) poznáme podobné exempláre napr. z Modry – Zámčiska a Dračieho hrádku pri Stupave (Farkaš 2001, obr. 18: 8; 2006, 274, obr. 45: 6; 46: 5). K nožíku so zalomenou čepeľou (tab. I: 8) sa našla analógia v Bratislavskom západnom suburbiu (Polla 1979, tab. XXXIII: 2). Exemplár so širším plochým trňom vychádzajúcim z hornej časti čepele má dochovanú aj časť bronzovej, resp. mosadznej črienky (tab. I: 12).

4.1.4 Sekera

Jedným kusom je zastúpená železná sekera s predĺženou tuľajkou na porisko a s rozšírenou bradou (tab. I: 10). Ide o typický neskorostredoveký univerzálny nástroj, používaný jednak v každodennom živote, ako aj v boji. Bojové sekery sa vyznačovali skôr menšími rozmermi a zaokrúh-

leným ostrím, vybiehajúcim na obe strany (Slivka 1981b, 212). V tomto prípade nie je vylúčené, že ide skôr o bojovú sekeru. Možno ju priradiť k typu X podľa M. Gloseka (1996, 43–46, Tabl. IV: X), hoci má o niečo kratšiu čepeľ, ale konštrukciou a tvarom sú takmer identické, vrátane predĺzenej tuľajky. Podobné nálezy pochádzajú z Gajar – Posádky (Polla 1962, 135, obr. 6: 1, 3), ako aj z územia Poľska, kde sú komplexne spracované (Glosek 1996, 43–46, Tabl. XXIV: C, E, F; XXV: A; XXVII: D, E). Tento typ sekier je datovaný do pomerne širokého obdobia 14. až začiatku 16. storočia (Glosek 1996, 43, Tabl. IV: X), čo zapadá do datovania hradu Teplica.

4.1.5 Hroty šíпов do luku a kuše

Z diaľkových zbraní sa na lokalite našlo niekoľko hrotov šíпов. Jedným exemplárom je zastúpený hrot šípu do luku s trňom (tab. I: 1). Tieto hroty sú typické pre obdobie 12. až prvú polovicu 14. storočia. Najväčší výskyt registrujeme v priebehu 13. storočia, hlavne v jeho druhej polovici (Čambal/Budaj/Grossmannová 2021, 254, 255, tab. III: 9–16; IV: 1–17). Ide o „uniformný“ typ hrotu, kde je značná tvarová aj veľkostná variabilita, ktorá má zdá sa minimálny vplyv na ich funkčné využitie a datovanie. Existuje niekoľko označení tohto typu podľa typológií viacerých bádateľov. Na Slovensku ich typologické označenie definoval A. Ruttkay (1976, 331, 332, Abb. 54: 11) ako typ 11. Tie prevzal a na varianty B11a a B11b rozšíril Z. Farkaš (2007, 215–230). M. Holeščák (2019, 78–80, Pl. XV: 2–7) ich priradil k typu C.VIII.1.Za a C.VIII.1.Zb. T. Durdík ich vo svojej typológii označuje ako typ A1b (1972b, obr. 2). Podľa T. Zimmermanna (2000, 76, Tafel 25) ide o typ D 2-5. Spoločným znakom týchto hrotov okrem ich tvaru je aj ich ustálená hmotnosť, ktorá sa pohybuje štandardne v rozmedzí 10 až 14 g (Čambal/Budaj/Grossmannová 2021, tab. 1). Niektorí autori považujú masívnejšie a ťažšie exempláre tohto typu hrotov (nad 20 g) zo 14. storočia za muníciu do kuše (Slivka 1981a, 238), iní to však považujú za nepravdepodobné (Farkaš 2007, 223), resp. nejednoznačné (Žákovský 2015, 80). Tento typ sa bežne vyskytuje v strednej a časti východnej Európy a je všeobecne rámcovo datovaný od 11. do 14. storočia. S ich

využitím ako streliva do kuše, ako aj s výskytom ešte v 15. storočí sa nestotožňujeme. Ide o masovo vyrábaný hrot šípov, ktorý zdá sa tvoril najbežnejší a najpoužívanejší typ u vojenských jednotiek.

Nami prezentovaný hrot šípu radíme najskôr do druhej polovice 13. storočia, resp. prvej polovice 14. storočia, kedy používanie luku a tohto typu hrotov ustupuje masovému nasadeniu kuše. Patrí k najpočetnejšie zastúpeným nálezom na malokapatských hradoch a hrádkoch (Čambal/Budaj/Grossmannová 2021, 254, 255, tab. I: 17–20; II: 1–20; III: 1–16; IV: 1–9; Farkaš 2006, 294, 295; 2007, 222; 2015, 277, 278, obr. 1–24). Bežne sa vyskytuje aj v regióne stredného Pohronia na susedných hradoch s Teplicou. Sem patria hrady Tekovská Breznica (Budaj/Pírek 2017, 188, tab. III: 1–7), Peťuša (Beljak Pažinová et al. 2021a, obr. 7: 1–5), Šášov (Bóna et al. 2021, obr. 15: 2), Žakýl (Beljak/Bóna/Maliniak 2021, obr. 7: 7).

Piatimi exemplármi sú zastúpené hroty šípov s tuľajkou (tab. I: 2–6), používané pre strelbu z kuše. Na štyroch kusoch sú na povrchu viditeľné priečne žliabky resp. aj ryhy v identických rozostupoch, nachádzajúce sa na všetkých štyroch stranách listu hrotu, ako aj z časti na tuľajke. V tomto prípade nejde o výzdobu hrotov, ale stopy po ich výrobe. Snáď ide o stopy po kladive/buchare, resp. možno aj po forme – matrici na výrobu hrotov z jednej kovárskej dielne. Podľa triedenia B. Zimmermanna (2000, 51–53, Tafel 9) spadajú tri hroty (tab. I: 2–4) k typu T 2-5l (leichte Form), ktoré sa vyznačujú dĺžkou do 10 cm a hmotnosťou v rozsahu 28–50 g s kosoštvorcovým, resp. romboidným prierezom listu hrotu. V rámci typológie podľa nálezov z Čiech ide o typy B2a až B2c (Durdík 1972b, obr. 3). Podľa triedenia V. Serdon (2005, 104) patria k typu H.

K druhému typ patriacemu k ťažkej forme T 2-5s (schwere Form, s kosoštvorcovým alebo romboidným prierezom (Zimmermann 2000, 51–53, Tafel 10) sa na lokalite vyskytli dva exempláre s hmotnosťou nad 50 g a dĺžkou cez 10 cm (tab. I: 5, 6).

V prípade nálezov z hradu Teplica by väčšina hrotov šípov do kuše mohla súvisieť s obsadením hradu v 15. storočí, t. j. s aktivitou bratříkov v roku 1456. Všetky hroty šípov pochádzajú

z najexponovanejšej južnej prístupovej strany hradu. Našli sa jednak v šijovej priekope, ako aj za ňou, v svahu pod južným opevnením hradu (obr. 2: 2–6). Vzhľadom na výskyt tejto munície nie je možné spoľahlivo určiť, či ide bola vystrelená obrancami, alebo dobyvateľmi hradu. Zhodný typ munície používali obe strany a boli štandardným až uniformným strelivom. Teoreticky by dva ťažšie hroty mohli patriť k strelám do hradobných kuší, teda obrancom, ale aj to len s veľkou dávkou opatrnosti. Pokusy o interpretáciu a prisúdenie tohto typu munície v rámci dobíjania hradov sa v ostatnom čase v českom prostredí zaoberalo viaceró autorov na niekoľkých hradoch, ktoré súvisia s aktivitami husitov. Ako príklad môže poslúžiť hrad Sion, kde identickú muníciu používali obrancovia aj obliehatelia (Koscelník/Kypta/Savková 2013, 583, obr. 3–5, 7, 8). K najnovším pokusom o interpretáciu použitia diaľkových zbraní a ich rozptylu v rámci dobíjania hradov patria nálezy z hradu Mokřice u Lužan (Drnovský 2021, 147–171, obr. 10–12), ako aj z okolia hradu Rychmberk (Drnovský/Bek/Beková 2021, 422, 428, obr. 12, 14), kde priestorové rozmiestnenie hrotov šípov v okolí hradov umožnilo s istou dávkou opatrnosti priradiť k obrancom, resp. útočníkom.

V prípade tohto streliva ide do značnej miery o uniformný typ hrotov používaný takmer v celej stredovekej Európe. Tento typ je bežne rozšírený v celej strednej Európe a patrí k bežne rozšíreným nálezom z hradov v celom Maďarsku, Rakúsku, Poľsku, Čechách a Slovensku. V priestore Čiech, Moravy a Slovenska často pochádzajú najmä z obdobia husitských vojen, resp. pôsobenia bratříkov. Niekoľko hrotov šípov do kuše sa našlo aj pri výskume hradu Čabrad, v polohe Táborisko na južnej strane hradného kopca, ktorú vybudovali Jiskrovci s cieľom rozšíriť opevnenie existujúceho hradu (Hanuliak 2004, 300). Najnovší zisťovací výskum opevnenie interpretuje ako obliehací tábor (Miňo 2010, 82). Hroty šípov z tejto polohy priamo súvisia s pôsobením bratříkov na lokalite (Hanuliak 2004, obr. 8: 1–11; Miňo 2010, obr. 5: 1–4), ktorú ovládli pravdepodobne v októbri 1461 a držali do roku 1462 (Miňo 2010, 81; 2012, 119). Priamo v regióne stredného Pohronia, kam patrí aj Teplica, sa našli aj na hradoch

Tekovská Breznica (*Budaj/Pírek 2017*, 188, 189, tab. III: 8–13), Šášov (*Bóna et al. 2021*, obr. 15: 1), Dobrá Niva (*Beljak Pažinová et al. 2021b*, obr. 10: 9). Početne sú zastúpené na Plaveckom hrade (*Čambal/Budaj/Grossmannová 2021*, 257–259, tab. V: 7–12, VI: 1–12, VII: 1–12, IX: 1, 2). V Čechách sa početne objavujú pri dobíjaní hradov v rámci likvidácie husitských posádok, ako tomu bolo napr. na hrade Sion v roku 1437 (*Koscelník/Kypta/Savková 2013*, 583, obr. 7, 8), resp. iných vojenských aktivít. Typickým príkladom sú už spomínané hrady Mokřice u Lužan (*Drnovský 2021*, 156–159, obr. 6, 7), alebo Rychmberk (*Drnovský/Bek/Beková 2021*, 422, 428, obr. 4–6, obr. 12, 14). Bežne sú zastúpené na hrade Rokštejn z 15. storočia (*Mazáčková 2013*, 264, Fig. 11). Známe sú aj z Boleradického hradu (*Žákovský 2015*, 79, 80, obr. 8), či Křivoklátu (*Hložek/Ławrynowicz 2020*, 189–191, Fig. 8: 1–10) a mnohých ďalších.

4.1.6 Palné zbrane – fragmenty hákovnic a píšťal

Z lokality pochádza aj niekoľko fragmentov ručných palných zbraní z hlavni hákovnic (tab. III: 1–5). Všetky kusy majú hranenú hlavň odlievanú z bronzu. Ide o segmenty hlavni, ktoré vznikli pri explózii náplne počas výstrelu, keďže bronzovina použitá na ich výrobu obsahovala vo všetkých prípadoch veľké množstvo nečistôt a bublín. Používanie týchto palných zbraní sa rozšírilo predovšetkým počas husitských vojen. Kaliber daného typu zbrane je v priemere 20 až 30 mm (*Strzyż 2011*, 21). Všetky fragmenty pochádzajú z jedného pomerne malého priestoru, spod čelného palácového krídla hradu (obr. 2: 3), medzi vežou (obr. 2: 1) a vysunutým opevnením (obr. 2: 6) s predpokladanou vežou (obr. 2: 7).² Tam mohli byť palné zbrane pravdepodobne umiestnené v rámci obrany exponovanej prístupovej ceste do hradu (obr. 2: 16–20). Z toho dôvodu môže ísť s istou dávkou pravdepodobnosti o zbrane obrancov hradu. Nálezy hákovnic poznáme z viacerých Slovenských lokalít (*Antoni 2013*, 111–125, Fig. 9). Ich rozšírenie sa spája s rozvojom palných zbraní v 15. storočí, predovšetkým v období husitských vojen a s pôsobe-

ním bratříkov na území horného Uhorska. Pokiaľ ide o ich formu, tak hákovnice poznáme s jednoduchou valcovitou ako aj šesť až osem hrannou úpravou hlavne. Kompletne zachované exempláre pochádzajú z územia Slovenska z viacerých lokalít (Devín, Hrabušice – Zelená hura, Kysak, Liptovská Mara, Moravany nad Váhom – Ducové, Žehra – Spišský hrad), ktoré zároveň bývajú spájané s bratříkmi a ich opornými bodmi (*Antoni 2013*, 121, Fig. 9, tam ďalšia literatúra; *Strzyż 2014*; *Strzyż/Dzieńkowski/Gołub 2016*, 99–108). Z Gajar – Posádky pochádza kompletne zachovaný exemplár (*Polla 1962*, 136, obr. 20: 1). Nálezy v podobe fragmentov sú známe aj z hradov v Čebovciach (*Pilková/Šimončičiová Koošová 2016*, 175, tab. I: 20), z Tekovskej Breznice (*Budaj/Pírek 2017*, 187, 188, tab. III: 18, 19), ako aj z Táboriska pri hrade Čabrad' (*Miňo 2010*, 88, obr. 5: 7).

K ľahším a pravdepodobne aj mierne vývojovo mladším palným zbraniam ako hákovnice patria píšťaly (*Mazáčková 2012*, 372), ktoré majú menší kaliber, pohybujúci sa v rozmedzí 15 až 20 mm, s dĺžkou hlavne od 20 do 30 cm (*Strzyż 2011*, 15). Z Teplice pochádzajú dva bronzové fragmenty hlavne pravdepodobne tohto typu palnej zbrane (tab. III: 6, 7). Našli sa v rovnakom priestore, v ktorom sa koncentrovali aj nálezy hákovnic (obr. 2: 21, 22). Vyznačujú sa tenšou stenou hlavne, pravdepodobne hraneného tvaru a menším kalibrom (v našom prípade ca 17 mm). Podobný nález pochádza z Čeboviec (*Pilková/Šimončičiová Koošová 2017*, 159, tab. I: 22).

Vzhľadom na fragmentárnosť nálezov nie je možné zistiť ich konštrukčné detaily. Ich datovanie možno s najväčšou pravdepodobnosťou klásť do druhej polovice 15. storočia.

4.1.7 Guľa do falkonetu

K palným zbraniam patrí aj delová guľa zo železa o priemere 4,8–5,1 cm a hmotnosti 456,1 g (tab. III: 8). Našla sa podobne ako ostatné militária v najexponovanejšom priestore hradu, na jeho južnom svahu a môže súvisieť s dobíjaním hradu (obr. 2: 23). Niekoľko podobných gúl s kalibrom 48–51 mm pochádza z protitureckej pevnosti hradu v Szehszárde – Palánk zo 16. storočia (*Gaál 2017*, 316, 317, tábla 3: 13, 14), či Plavec-

² Číslovanie odkazuje k objektovej skladbe hradu (nie k rozmiestneniu nálezov na lokalite).

kého hradu (Čambal/Budaj/Grossmannová 2021, 263, tab. X: 31–33). Najstaršie železné gule tohto kalibru sa objavujú od prvej tretiny 15. storočia, resp. od jeho druhej polovice (Strzyż 2014, 131, 132). Patria k munícii do ľahkých poľných diel menších kalibrov – falkonetov používaných v 16. až 17. storočí (jednolibrových diel ráže okolo 50 mm a hmotnosti ca 0,6 kg; Gronský/Kočan 2017, 74: 1; Čambal/Budaj/Grossmannová 2021, 263, tab. X: 31–33).

4.2 PREDMETY KAŽDODENNEJ POTREBY, REMESELNÍCKE A POĽNOHOSPODÁRSKE NÁSTROJE

K poľnohospodárskym predmetom patria dva kosáky. Oba sa našli mimo areálu hradu na úpäť kopca. V jednom prípade ide o kosák s hladkým ostrím, trojuholníkového prierezu čepele (tab. IV: 2), ktorý patrí typologicky k plochému tvaru (Beranová 1975, 21). V druhom prípade ide o kosák so zúbkovaným ostrím a trojuholníkovým strechovitým prierezom čepele (tab. IV: 1), patriaci k typu dIII (Beranová 1975, 21; Krajčíc 2003, 139, 140). V 13. a 14. storočí došlo pri tvare kosákov k vývoju. Dĺžka čepelí sa predĺžila a odsadenie trňa rukoväte sa ustálilo zhruba v 90 stupňovom uhle voči koreňu čepele. Taktiež samotná šírka čepele sa zúžila (Beranová 1975, 20). Uvažuje sa, že kosáky mohli slúžiť aj ako súčasť výstroja jazdca (Farkaš 2001, 159, obr. 20: 21; 2006, 269, obr. 40: 2; Slivka 1981b, 224). Typy kosákov z Teplice sa rámcovo datujú do 14. až 16. storočia, čo koreluje s datovaním hradu.

K univerzálnym predmetom každodennej potreby patrí aj masívny sekáč s trňom, ukončený háčikom. Ide o predmet pravdepodobne používaný aj v kuchyni na porcovanie mäsa a kostí. Predmet nesie výrazné stopy po používaní na chrpbte čepele, ktorá je deformovaná po úderoch (tab. IV: 3). Podobné sekáče sú známe napr. z Posádky pri Gajaroch (Polla 1962, obr. 15: 2, 4, 6).

V súbore z hradu sú zastúpené aj dvojce železné symetrické nožnice rovnakého typu. Ide o neskorostredoveký tvar s okami a otvorenými koncami. Čepele nožníc sú v strede spojené nitom (tab. IV: 4, 5). Bývajú označované aj ako kušnírske (kožiarske), ako aj krajčírské nožnice

(Krajčíc 2003, 158, 159; Polla 1962, 139; Slivka 1981b, 230). Dva podobné exempláre pochádzajú z Gajar polohy Posádka (Polla 1962, 134, 139, obr. 14: 2, 7). Podobné sa našli v Čebovciach (Pilková/Šimončíčová Koošová 2017, 156, tab. I: 17). Pokiaľ ide o datovanie nožníc, je možné ich vzhľadom k osídleniu hradu rámcovo datovať do 15. až začiatku 16. storočia.

Z predmetov každodennej potreby sú pracky zastúpené dvoma kusmi veľkých železných jednodielnych praciek poloblúkového tvaru (tab. III: 10), resp. tvaru písmena D aj s dochovaným pohyblivým trňom (tab. III: 11). Majú početné analógie v stredovekom materiáli (Pilková/Šimončíčová Koošová 2016, 179, 180, tab. III: 3; 2017, 145–153; Polla 1979, obr. 103: 2–4; Slivka 1981a, 255, 256, obr. 15: 8, 12). Veľké železné pracky pritom patria k súčasťam výstroja jazdca a konského postroja (Polla 1979, 197; Slivka 1981a, 255) a objavujú sa už v 13. a 14. storočí (Farkaš 2015, 284), napr. ako súčasť podbrušného remeňa k sedlu. Takto sú interpretované aj nálezy dvojice veľkých praciek podobného tvaru z hradu Božanova (Drnovský/Mazáčková/Šrámek 2019, 584, obr. 19: 34, 43).

Z náleziska pochádza aj jedna konská podkova so šiestimi otvormi pre klince po troch na každej strane s náznakom ryhy, nízkymi opotrebovanými ozubmi a hmatcom na ohybe (tab. III: 12). Podkovy patria k častým nálezom na hradoch ako aj v mestskom, či dedinskom prostredí, na komunikačných ťahoch a ďalších miestach v podobe stratových nálezov, nepatria však k chronologicky citlivým nálezom (Slivka 1981, 262). Ako zásadný prvok pri datovaní podkov sa javí prítomnosť hmatca. Podkovy z 13. a 14. storočia ho nemajú (Beranová 1975, 47). Na základe jeho prítomnosti môžeme podkovu datovať najskôr od 15. storočia, keďže hmatce sa objavujú najskôr až v tomto storočí. Exemplár z hradu Teplica patrí do skupiny II, t. j. k podkovám s rozširujúcimi sa ramenami (Krajčíc 2003, 102), resp. k typu III, z ktorých je niektoré možné datovať do 14. storočia, ale väčšinu len rámcovo do 14. až 17. storočia (Baxa 1982, 497).

Zaujímavým nálezom je kompletne dochovaný otočný kľúč s hlavicou v tvare kosoštvorca so zosilnenými rohmi, vyrobený z jedného kusa

železa. Driek je plný, ukončený trňom s vrúbkovanou zástavkou (tab. III: 9). Tieto typy sa na našom území objavujú už v 13. storočí, ale časté sú predovšetkým v 14. storočí (*Belcredi 1988*, 464, obr. 3d; *Farkaš 2006*, 274, obr. 43: 1; *2007*, 242; *Slivka 1981b*, 237, 238). Podľa R. Krajíca, ktorý ich identifikuje ako typ VII, resp. IX, sa vyskytujú od druhej polovice 13. storočia, pričom doložené sú ešte aj na začiatku 15. storočia (*Krajíc 2003*, 92, 93, obr. 90).

4.3 PEČATIDLO PETRA WILHELMIHO

Jedným zo zaujímavých nálezov z hradu Teplica s možným "príbehom" je neskorogotické pečatidlo (obr. 3). Nálezy stredovekých pečatidiel sú stále pomerne zriedkavým fenoménom, hoci ich počet v zbierkach múzeí a iných inštitúcií sa postupne zvyšuje. Podľa tvaru písma klasifikovaného ako gotická minuskula a neskorogotického tvaru štítu v strede bolo po zaradení do zbierok SNM – HM³ rámcovo datované do 15. storočia.

Nie je to však najstaršie pečatidlo v zbierkach múzea. Roku 1976 publikoval M. Kučera stredoveké pečatidlo, ktoré sa do kolekcie múzea dostalo v roku 1963 zo súkromnej zbierky katolíckeho kňaza a historika Juraja Hodála. Hodálovi pečatidlo odovzdal zberateľ a vzdelanec matičnej generácie, katolícky kňaz Alojz Behúnek. Ten pečatidlo našiel v jednom z hrobov na starom cintoríne pri gotickom farskom kostole sv. Michala archanjela v Lančári (dnes Kočín-Lančár, okr. Piešťany). M. Kučera pečatidlo z Lančára na základe typu písma a opisu v kruhopise datoval do začiatku, resp. prvej polovice 14. storočia. Jeho nositeľa, ktorého titulatura sa objavuje v kruhopise (*župnik*), istého Alberta, identifikoval ako krakovského mešťana a kráľovského správcu soľných baní vo Wieliczke (*Kučera 1976*, 129–146). Kučerom publikované pečatidlo je však raritou

pre svoj charakter, ide totiž o tzv. mincové pečatidlo, ktoré má na averze i reverze takmer identický text a rovnaké heraldické zobrazenie, čo je pre poľskú i uhorskú sfragistickú prax v prípade mincovej pečate atypické. Takéto pečatidlo a ním vyrazená pečať slúžili okrem bežného pečatenia listín i na predvolávanie stránok v úradných záležitostiach, tzv. *sigillum citationis* (*Kučera 1976*, 145, 146; *Šedivý 2007*, 132)

Ďalšie nálezy pečatidiel poznáme zo Spišského Podhradia (*Soják/Olejník 2021*, 50–62), Likavky (*Soják/Olejník 2021*, 53, 54), vrchu Glanzenberg (*Labuda/Glejtek 2020*, 4–8), z radničnej kaplnky v Trnave (*Urmínský/Rábik 2003*, 49–52), z hradu Ostrý Kameň (*Hunka/Samuel/Bielich 2004*, 51, 52), z Moravy z hradov Rokštejn (*Měřínský 2007*, obr. 17), Nový Šaumburk (*Janiš 2022*, 34, 35, obr. na strane 35) a Skály (*Belcredi 2010*, 48; *Belcredi/Ustouha/Janová 2002*, 49–52); z poľského Koninu (*Gorczyca 2015*, 130–135) a z Tolnanémedi – Gyánti v Maďarsku (*Németh 2017*, 235–261, tábla 4: 1, 2).

Exemplár zo Sklených Teplíc sa našiel v strednej časti hradu, v predhradí B (obr. 2: B8; 3). Má okrúhly tvar a ide o klasický pečaťný typ so zrkadlovito vyrytým textom v kruhopise. Vybavený je rúčkou s dierkou na prevesenie, tzv. kobyľkou, ktorá prechádza do kruhovej časti oválneho nosiča kruhopisu a erbu. Jeho rozmery sú: priemer 21 mm, výška 16 mm, výška v najvyššom bode držadla 17,2 mm, hrúbka pečatidla 4 mm, šírka držadla 2,8–4,5 mm, priemer otvoru v držadle 4 mm. Pečatidlo je vyhotovené z bronzu⁴ a váži 16,55 g (obr. 3, tab. VI: 49).

Pečatidlo zo Sklených Teplíc nie je po sfragistickej, heraldickej či paleografickej stránke výnimočné, predstavuje však zaujímavý príspevok do poznania uhorských a stredoeurópskych dejín neskorého stredoveku. V kruhopise pečatidla je napísané meno majiteľa a v pečatnom poli jeho

³ Predmet je uložený v zbierkach SNM – HM pod evidenčným číslom H 36170.

⁴ Na pečatidlo bolo skúmané elementárne prvkové zloženie. Na meranie bol použitý ručný XRF analyzátor NITON XL3t od firmy Thermo Fisher Scientific, NITON z USA. Ten je určený pre nedeštruktívne analýzy chemického zloženia predmetov, pričom meranie sa uskutočňuje z povrchu skúmaného predmetu. Predmet bol meraný na jednom mieste s dobou merania 30 sekúnd. Išlo o povrchovú analýzu predmetu s tým, že bola analyzovaná len povrchová vrstva pokrytá patinou. Cieľene však nebola patina kvôli analýze odstránená, čiže nebol analyzovaný pôvodný kov, čo do istej miery limituje analyzované vzorky z hľadiska ich vypovedacej hodnoty a môžu byť akceptované len orientačne. Patina na povrchu býva zväčša kontaminovaná a tým pádom do istej miery odlišného zloženia ako jadro predmetu. Namerané hodnoty sú: Cu 64,27%, Pb 21,33%, Zn 9,20%, Sn 2,33%, Fe 1,86%, Sb 0,51%, Ag 0,27%, Ni 0,13%, Bi 0,04%, Zr 0,01%. Meranie realizoval E. Belušák.

Obr. 3. Sklené Teplice – hrad Teplica. Detail, odtlačok a kresba bronzového pečatidla (autor: A, B – B. Gábriková; C, D – R. Čambal).

Abb. 3. Sklené Teplice – Burg Teplica. Detail, Abdruck und Zeichnung des bronzenen Siegelstocks (Autor: A, B – B. Gábriková; C, D – R. Čambal).

erb. Meno je v bežne používanom latinskom genitívnom tvare *petri wilhelmi*, pred začiatkom mena je postavená litera *s*, ktorá je skratkou pre *sigillum* (pečať). Zvláštnosťou vyhotovenia litery *s* je jej horizontálne polozenie na linku, ktoré bolo zrejme spôsobené nedostatkom priestoru alebo aj menšou zručnosťou neskúseného rytca. Podľa názoru J. Šedivého je nápis prevedený v rustikálnej podobe gotickej minuskuly, pričom rytec nebol veľmi kaligraficky zručný. O tom by

mohla svedčiť aj neistota dodržiavania liniek v slove *wilhelmi* pri litere *h* a celková kolísavosť litier v tomto slove. Medzi oboma slovami sa nachádzajú rozdeľovacie znaky v tvare troch krúžkov, spojených šípkami, evokujúcou pokus o florálny dekor, resp. kvetinku, ktoré sa používali v nápisoach ako rozdeľovacie znaky (Šedivý 2014, 87). Kruhopsis je ohraničený z oboch strán po obvoide pásom s perlovcovými linkami. V strede pečatnej plochy je vyrytý neskorogotický polob-

lý štít s dvoma vedľa seba položenými gréckymi krížmi s vidlicovitým ukončením, ktoré sa v heraldickej terminológii označujú ako vidlicovitý kríž (fr. *croix fourchetée*, angl. *cross fourchy*, nem. *gabelendiges Kreuz* – Vrteľ 2009, 173). Znamenie na päte štítu je ťažšie interpretovateľné, podobá sa na tzv. preliačenú pažiť (Vrteľ 2009, 236). Päť krížikov sú nad ňou spojené dohromady a medzi ich spojením a pažitou je voľný priestor obdĺžnikového tvaru. Majiteľom pečatidla bol podľa opisu v kruhopise istý Petrus Wilhelmi.

Na základe hodnotenia paleografie písma J. Šedivým, poloblému neskorogotickému štítu a vzhľadom k spomínaným moravským analógiám z Rokštejna, Nového Šaumburku a Skál, u ktorých bol typ písma podobný, ale štít ešte rano, resp. vrcholnogotický, sa dá pečatidlo približne datovať do druhej tretiny, resp. polovice 15. storočia.

Podľa niekoľkých indícií (viď. nižšie) si dovoľujeme vysloviť hypotézu, že majiteľ pečatidla môže byť totožný s významnou osobnosťou neskorostredovekej polyfonálnej tvorby, skladateľom, básnikom, vzdelancom, ale i diplomatom, Petrom Wilhelmi de Grudencz. „Objaviteľom“ tejto osobnosti bol český muzikológ a hudobný historik J. Černý. Ten pri skúmaní českých a moravských hudobných rukopisov z 15. a 16. storočia s veľmi špecifickými rysmi, ktoré ich odlišovali od dobovej produkcie, zistil, že obsahujú veľmi neobvyklý akrostich.⁵ Akrostichy totiž neboli v tomto prípade tvorené bežným spôsobom, teda slovami zloženými z prvých písmen na začiatku riadkov, ale prvými písmenami prvých šiestich slov básne v riadku za sebou (Černý 1975, 195). Černý najskôr v niekoľkých skladbách identifikoval akrostich Peter a domnieval sa, že ide o bližšie neidentifikovaného autora. Pri podrobnejšom skúmaní viacerých prameňov však objavil celé meno autora i s miestom jeho rodiska.

Petrus Wilhelmi de Grudencz sa narodil asi niekedy okolo roku 1400, resp. v rozmedzí rokov 1396–1402. Neskoršie bádanie spresnilo dátum

jeho narodenia na rok 1392, keďže sa ako 26 ročný v roku 1418 zapísal do štúdia na krakovskej univerzite a podľa univerzitnej matriky zaplatil pomerne vysoký imatrikulačný poplatok, 8 grošov (Černý 1975, 197; Gancarczyk 2006, 104; 2021, 47). Dátum jeho smrti nie je známy, uvažuje sa o roku 1480, resp. 70. rokoch 15. storočia (Černý 1975, 196, 197). Grudencz, dnešný poľský Grudziądz v kujavsko-pomoranskom vojvodstve, patrila koncom 14. storočí Rádu nemeckých rytierov, ale s pomerne výraznými väzbami na Poľské kráľovstvo. Mesto ovládali nemeckí rytieri už od prvej polovice 13. storočia. Petrus Wilhelmi s veľkou pravdepodobnosťou sám pochádzal z rytierskeho rodu. V suplikáciách pre pápežskú kúriu z roku 1452 je opísaný ako *ex militari genere procreato* (z vojenského rodu), čo naznačuje jeho rytiersky pôvod a možné väzby na Rád nemeckých rytierov. Pomerne veľká dĺžka jeho štúdia na univerzite (až 12 rokov) i vysoký imatrikulačný poplatok naznačujú, že pochádzal z dobre situovanej rodiny a nebol nútený okamžite začať kariéru a mohol sa venovať svojim záujmom, medzi ktoré patrila v prvom rade hudba. Vo väčšine latinsky písaných dokumentov spájaných s jeho osobnosťou je dôsledne zachovávaná forma jeho mena Petrus Wilhelmi de Grudencz, teda aj s patronymom a rodiskom (výnimku tvoria niektoré nemecky písané dokumenty, ktoré vynechávajú rodisko a pridávajú jeho magisterský titul, ktorý získal na univerzite v Krakove roku 1430). Meno jeho otca Wilhelm nebolo na území Rádu nemeckých rytierov až tak frekvencované, v porovnaní s najobľúbenejšími Johannes či Nicolaus.⁶

Z prvej polovice 15. storočia sú však známi minimálne ďalší dvaja nositelia mena Petrus Wilhelmi. Prvým bol istý **Petrus Wilhelmi de Staffel**, klerik trevírskej diecézy, ktorého meno sa vyskytuje v suplikáciách pápežskej kúrie v roku 1430 a 1454. Druhým bol **Petrus Wilhelmi de Kilburg** (dnešný Kyllburg v Porýní – Falcku), rovnako kňaz trevírskej diecézy, s ktorým sa spá-

⁵ Forma básne, resp. zápisu, v ktorej počiatkové písmená alebo slabiky každého verša či slohy tvoria slovo, meno alebo celú vetu. Fragmety niektorých Wilhelmiho diel sa našli v knižnici dominikánskeho kláštora v Košiciach a na Spiši (por. Gancarczyk 2021, 95, 129, 135).

⁶ Veliteľom krížiackeho oddielu z Grudziądzu v bitke pri Grunwalde roku 1410 bol rytier Wilhelm von Helfenstein, jeho rod pochádzal však zo Švábska, on sám z Porýnia.

jajú suplikácie z rokov 1450 a 1465 (*Gancarczyk 2021*, 35, 36, 279, 280).

Petrus Wilhelmi de Grudencz po štúdiách v Krakove roku 1430 získal titul *magister artium* a z prameňov vyplýva, že bol vysvätený za kňaza. V liste Fridricha III. z roku 1442 sa spomína ako kňaz chełmianskej diecézy, do ktorej patrilo jeho rodisko (Grudencz). Z čias Petrových krakovských štúdií pochádzajú aj jeho prvé dve piesne, ktoré sa zachovali v manuskriptoch krakovskej knižnice (*Gancarczyk 2006*, 104). Počas štúdií sa Petrus pravdepodobne zoznámil so synom mazovského vojvodu, Alexandrom Mazovským (1400–1444), príslušníkom mazovskej línie poľských Piastovcov. Alexander začal študovať v Krakove roku 1417 a hoci nikdy nezískal akademický titul, roku 1422 sa stal rektorom univerzity. Jeho kariéra pokračovala, keď sa roku 1425 stal tridentským biskupom. Alexander bol horlivým stúpencom Bazilejského koncilu (1431–1445) a konciliarizmu. Bol blízkym spolupracovníkom a spojencom štajerského a korutánskeho vojvodu, rakúskeho arcivojvodu a budúceho nemeckého kráľa rímskeho cisára Fridricha III., čo ho neskôr priviedlo na Fridrichov dvor do Viedne. Začiatkom 30. rokov 15. storočia Alexander načas pôsobil aj na budínskom dvore uhorského kráľa Žigmunda Luxemburského a podieľal sa na organizácii jeho korunovačnej cesty do Itálie roku 1431 (Žigmund bol za cisára v Ríme korunovaný v roku 1433). Roku 1439 sa Alexander stal titulárnym akvilejským patriarchom a protipápež Félix V. ho o rok neskôr vymenoval za kardinála a prepošta v katedrále sv. Štefana vo Viedni (*Gancarczyk 2006*, 105; *2021*, 63). Tieto kontakty zo štúdií zrejme pomohli Petrovi dostať sa na dvor Fridricha III. do Viedne. Petrus Wilhelmi v tomto období napísal báseň *Pontifices ecclesiarum*, adresovanú Fridrichovi a vyzývajúcu na podporu Bazilejského koncilu (*Gancarczyk 2006*, 105). V Národnej knižnici vo Viedni sa zachoval rukopisný zápis tejto Wilhelmiho básne (*Gancarczyk 2021*, 59). Okrem tejto pamiatky je viedenské pôsobenie Petra Wilhelmiho doložené štyrmi listinami. Prvý vydal Fridrich III. 27. mája 1442 a slúžila ako glejt. Petrus je tu spomínaný ako klerik diecézy Chełmno a *magister artibus*. Druhým listom je nemecky písaná žiadosť vrocavského biskupa

Petra Nowaka s odporúčaním samotného Fridricha z 1. apríla 1448 o udelenie prebendy kanonika v katedrále vo Fromborku vo varmijsko-mazurskom vojvodstve pre Petra Wilhelmiho, na území Rádu nemeckých rytierov. Tretím a štvrtým dokumentom sú suplikácie pápežskej kancelárii z 26. apríla a 1. júla roku 1452, v ktorej sa Petrus spomína ako kňaz chełmianskej diecézy a kaplán na dvore cisára Fridricha III. Z tejto správy sa dozvedáme, že Petrus Wilhelmi mal prebendu vo farnosti Białogarda v pomoranskom archidiaconáte diecézy Włocławek, patriacej už Poľskému kráľovstvu, kde však mal pri obsadzovaní farností stále veľký vplyv Rád nemeckých rytierov. Táto tretia správa bola písaná v Ríme. Petrus Wilhelmi sa sem dostal pravdepodobne v sprievode Fridricha III. na jeho cisársku korunováciu roku 1452. Zároveň je poslednou z kusých správ o jeho živote a pôsobení. Po roku 1452 sa zmienky o ňom vytrácajú. Z rukopisných prameňov, v ktorých sú zaznamenané jeho neskoršie hudobné diela sa usudzuje, že mohol zomrieť najneskôr roku 1480 (*Gancarczyk 2021*, 74–83).

Možnú spojitosť Petra Wilhelmiho s hradom Teplica v Sklených Tepliciach naznačuje niekoľko okolností z jeho života. V čase Wilhelmiho viedenského pôsobenia v 40. rokoch 15. storočia prebiehal v Uhorsku tiahly konflikt medzi prívržencami kráľa Ladislava V. Pohrobka (1440–1457) proti priaznivcom poľského kráľa Vladislava I. Jagelovského (1424–1444; *Vach 1957*, 172–227). Tútorom nedospelého pretendenta na uhorský trón sa stal rímsky kráľ Fridrich III. Práve vo Fridrichových službách Petrus Wilhelmi slúžil nielen ako jeho dvorný kaplán (a s veľkou pravdepodobnosťou aj ako člen dvorskej kapely a skladateľ hudby), ale aj ako diplomat. O tom svedčí už spomínaný Fridrichov glejt pre Wilhelmiho zo 27. mája 1442, ktorý Fridrich vydal vo Frankfurt nad Mohanom (*Gancarczyk 2021*, 58, 278). V rokoch 1440–1442 sa v Uhorsku odohrávalo intenzívne súperenie medzi prívržencami kráľovnej Alžbety a jej syna Ladislava Pohrobka a „poľskou stranou“ jagelovského kráľa Vladislava I. Veľká väčšina vyššej šľachty zastávala kandidatúru poľského kráľa, v ktorom videli záruku proti postupujúcemu osmanskému nebezpečenstvu na Balkáne. Hlavnými strojcami uhorsko-poľského

spojenectva bol jágerský biskup Šimon Rozgoň a krakovský biskup Zbigniew Oleśnicki (*Bartl 2001*, 69, 70; *Vach 1957*, 174, 175). Na strane kráľovnej Alžbety a jej malého syna Ladislava stála oveľa menšia časť vysokej šľachty. Boli to najmä jej príbuzní z rodu Celjských, Ulrich, Alžbetin synovec, tiež Ladislav z Gorjan a niekoľko ďalších rodov najmä z Chorvátska a Slavónska. Významnou oporou kráľovnej strany však boli najmä slobodné kráľovské mestá a ich zväčša nemecký patriciát, z ktorých veľká časť ležala na území dnešného Slovenska (*Bartl 2001*, 70; *Vach 1957*, 175, 176). Do služieb kráľovnej Alžbety sa dostal vynikajúci bojovník českého pôvodu, Jan Jiskra z Brandýsa (asi 1400–1469), potomok moravskej vetvy pánov z Brandýsa. Po bitke pri Lipanoch roku 1434 sa dostal do služieb uhorského kráľa Žigmunda Luxemburského v bojoch proti Osmanom na južnej hranici Uhorska (*Jurok 2005*, 3, 4). Bližšie okolnosti, za ktorých sa dostal tento skúsený žoldniersky veliteľ do služieb kráľovnej Alžbety nie sú známe. Pravdepodobne o jeho angažovaní rozhodla finčná a politická podpora Fridricha III. pre Alžbetinu stranu (*Čornej/Bartlová 2007*, 71). Alžbeta Jiskru vymenovala za správcu jej vnných majetkov, miest a hradov Zvolen, Spiš, Šariš, Lupča, Šášov, Banská Štiavnica, Kremnica v hospodársky dôležitej stredoslovenskej banskej oblasti a tiež miest Košice, Prešov a Bardejov na strategickej ceste z Poľska do Uhorska (*Jurok 2005*, 4). Prvým dokladom o Jiskrovom pôsobení v Alžbetiných službách na území Slovenska je zmienka o zajatí Jiskru s 5000 českými žoldniermi v blízkosti benediktínskeho kláštora v Hronskom Beňadiku roku 1440, kde padol do rúk svojho bývalého spolubojovníka proti Osmanom, Pongráca z Mikuláša (*Bartl 2001*, 70, 71; *Kartous 1980*, 235, 236; *Oslanský 1995*, 50; *2001*, 79, 80). Roku 1442 po dvoch rokoch šarvátok medzi prívržencami oboch strán prekvapujúco v Rábe zomrela kráľovná Alžbeta. Jiskra sa napriek kráľovnej smrti s podporou Fridricha III. stal najvyšším kapitánom Ladislava Pohrobka (*Jurok 2005*, 4; *Oslanský 2001*, 71). Roku 1447 bol dokonca uhorským snemom vymenovaný spolu s Jánom Huňadym za jedného zo siedmich kapitánov Uhorska, tiež viackrát najvyšším vrchným veliteľom (*hejtmanom*) Uhorska

(*Jurok 2005*, 4). Jiskra pokračoval v upevňovaní svojich pozícií na území dnešného Slovenska aj po smrti kráľa Ladislava Pohrobka v roku 1457. Hoci stratil legitímnu oporu, ako uhorský barón a majiteľ mnohých majetkov v Uhorsku patril k veľmi vplyvným magnátom. Jiskra zomrel pravdepodobne v roku 1469, ale už roku 1471 sa musel kráľ Matej Korvín (1443–1490), ktorý bol roku 1458 na sneme v Pešti zvolený za uhorského kráľa, vysporiadať v Uhorsku s opozíciou proti jeho vláde (*Homola 2019*, 33; *2020*, 221–247). Nespokojenci s Matejovou vládou sa zoskupili okolo uhorského prímasa, ostrihomskeho arcibiskupa Jána Vitéza. Ten sa obrátil na poľského kráľa Kazimíra IV., aby sa ujal kráľovskej moci v Uhorsku. Kazimír IV. (1427–1492) na Vitézovu ponuku zareagoval kladne a poslal do Uhorska spolu s oddielmi poľského vojska svojho druhorodeného syna, princa Kazimíra (1458–1484). Kráľovi Matejovi sa podarilo rebéliu vedenú Jánom Vitézom potlačiť, musel sa však konfrontovať s prívržencami jagelovskej strany v Uhorsku.

Aká je teda možná súvislosť udalostí a spomínaných aktérov udalostí v rozmedzí rokov 1440–1471 v Uhorsku a strednej Európe s hypotetickou identifikáciou majiteľa pečatidla zo Sklených Teplíc ako Petra Wilhelmiho de Grudencz? Na túto otázku sa ponúka niekoľko možností, ktoré je však možné použiť len ako „interpretáčny rámec“ a indície než definitívne dôkazy o príslušnosti pečatidla k významnému hudobnému skladateľovi.

1. Prvou z možných okolností, počas ktorých sa pečatidlo i jeho potenciálny majiteľ mohli dostať na hrad Sklené Teplice súvisí so spomínanou činnosťou vojenského veliteľa Jana Jiskru z Brandýsa v službách kráľa Ladislava Pohrobka v 40. a 50. rokoch 15. storočia. Jiskra bol v kontakte s dvorom Fridricha III. a po smrti kráľovnej Alžbety roku 1442 ho vo funkcii najvyššieho kapitána kráľa Ladislava Pohrobka menoval práve Fridrich III. Z Fridrichovej listiny z roku 1442 vieme o Petrovi Wilhelmi, že slúžil v diplomatických službách cisára. Zo suplikácii pápežskej kúrii zase vieme, že Wilhelmi bol roku 1452 v Ríme. Viac správ z listov a listín o ňom nemáme, ale prvá písomná zmienka o hrade Sklené Teplice z roku 1456 súvisí s Jiskrom, ktorému hrad vtedy pat-

ril. Jiskra v liste adresovanom banským mestám, ktoré podliehali jeho veleniu (Kremnica, Banská Štiavnica, Nová Baňa, Banská Bystrica, Pukanec, Lubietová a Banská Belá) žiadal od menovaných, aby Jiskrovi poskytli pôžičku 400 zlatých pre jeho oddiel na hrade Teplice (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021a*, 42). Wilhelmiho osudy po roku 1452 nie sú známe. Nie je isté, či sa s cisárom Fridrichom vrátil na jeho viedenský dvor a pokračoval v jeho službách, alebo sa odobral do Poľska, či na územie Rádu nemeckých rytierov. O Jiskrovi však s určitou vieme, že sa v roku 1458, po zvolení Mateja Korvína za uhorského kráľa, angažoval v službách poľského kráľa Kazimíra IV., vstúpil do jeho služieb a nabádal ho na intervenciu v Uhorsku proti Korvínovi (*Jurok 2005*, 6, 7; *Oslanský 1995*, 59). Kazimír kandidatúru v Uhorsku odmietol z dôvodu pretrvávajúceho konfliktu s Rádcom nemeckých rytierov. V rokoch 1454–1466 prebiehala medzi rádcom a Poľským kráľovstvom tzv. trinásťročná vojna. Niektoré západopruské mestá a šľachta z územia rádu povstali proti veľmajstrovi rádu a na pomoc sa obrátili na poľského kráľa. Roku 1457 sa Poliakom podarilo dobyť rádový hrad Malbork (Marienburg). Na prvý pohľad sa môže táto skutočnosť javiť ako pomerne násilná konštrukcia, keďže Wilhelmi ako klerik pochádzajúci z územia Rádu nemeckých rytierov bol „prirodzeným“ nepriateľom Poľského kráľovstva. Tu treba však poznamenať, že roku 1458 sa Jiskra pokúsil sprostredkovať mier medzi Kazimírom IV. a Rádcom nemeckých rytierov v snahe primäť Kazimíra v angažovaní sa v Uhorsku. Počas ďalších jednaní toho istého roku medzi Jiskrovými a Korvínovými vyslancami sa Jiskra znovu pokúsil sprostredkovať prímerie medzi Poľskom a rádcom, čo sa mu nakoniec aj podarilo – dokonca v priebehu dohodnutého prímeria od 8. októbra 1458 do júla roku 1459 držal hrad Malbork, pričom z listinných prameňov je zrejmé, že v tomto období sa dostal aj na územie dnešného Slovenska, resp. sa angažoval i v uhorských záležitostiach (*Jurok 2005*, 6, 7). Rovnako netreba zabúdať na okolnosť, že v roku 1458 podporoval Kazimírove nároky na uhorský trón aj samotný cisár Fridrich III., ktorý stále držal uhorskú kráľovskú korunu (*Gácsová 1977*, 189; *Homolá 2019*, 32). Jiskra sa v slávnostnom manifeste z 10. mar-

ca 1461 prihlásil do služieb cisára Fridricha proti Matejovi Korvínovi. Fridrich sa už roku 1460 nechal korunovať za uhorského kráľa (*Gácsová 1977*, 202). Politické partnerstvo medzi cisárom Fridrichom a Jiskrom sa prejavilo aj v mierovej dohode z roku 1462 medzi Matejom a Jiskrom. V pozadí tejto zmluvy bola Fridrichova podpora Jiskrovi. Matej Korvín sa v nej zaviazal, že ako odškodné za odstúpené hrady dostane Jiskra v splátkach 40 tisíc dukátov a doživotne hrady Solymos v Aradskej stolici s mestom Lippa a ďalšie majetky v Sedmohradsku (*Gácsová 1977*, 205).

2. Ďalšou udalosťou, ktorá sa hypoteticky mohla týkať okolností výskytu pečatidla Petra Wilhelmiho v Sklených Tepliciach, boli udalosti roku 1471 a sprisahanie časti uhorskej šľachty proti kráľovi Matejovi Korvínovi. Ján Vitéz, ostrihomský arcibiskup, viedol opozíciu voči Korvínovi a vyzval poľského kráľa Kazimíra IV., aby sa ujal vlády v Uhorsku. Príčinou nespokojnosti časti šľachty a niektorých prelátov bolo Matejovo sústredenie sa na svoje mocenské aspirácie v Českom kráľovstve a ríši a zanedbávanie obrany južných hraníc Uhorska proti Osmanom. Začiatkom októbra 1471 vstúpilo poľské vojsko spolu s 13 ročným princom Kazimírom, synom Kazimíra IV., do Uhorska. Poliakom sa s pomocou niektorých odbojných šľachticov podarilo obsadiť niekoľko miest a hradov na území východného Slovenska, ale mesto Košice, ktoré im stálo v ceste smerom na Jäger, ostalo verné Matejovi. Hoci sa poľskému vojsku podarilo dostať do blízkosti dobre opevnenej Pešti, k otvorenému stretu nedošlo a poľské sily sa presunuli na sever cez Vacov k Nitre. Na pokyn arcibiskupa Vitéza otvorili Nitrania postupujúcemu poľskému vojsku brány, čo bolo jediným väčším úspechom Vitéza a Poliakov. Rebélia proti Matejovi skončila pomerne rýchlo. 19. novembra 1471 sa kráľ Matej a arcibiskup Ján Vitéz dohodli, že Vitéz vydá Nitru do rúk Mateja a rovnako mu odovzdá všetky hrady a majetky, ktoré arcibiskup vlastnil (*Homolá 2020*, 240, 241). Princ Kazimír si bol vedomý bezvýhodiskovej situácie a 26. decembra 1471, zanechajúc v Nitre 4 tisícovú posádku, sa pobral smerom cez Považie do Poľska. Matej z celej akcie obvinil cisára Fridricha. Je síce pravdepodobné, že Fridrich mohol podporovať opozíciu proti Ma-

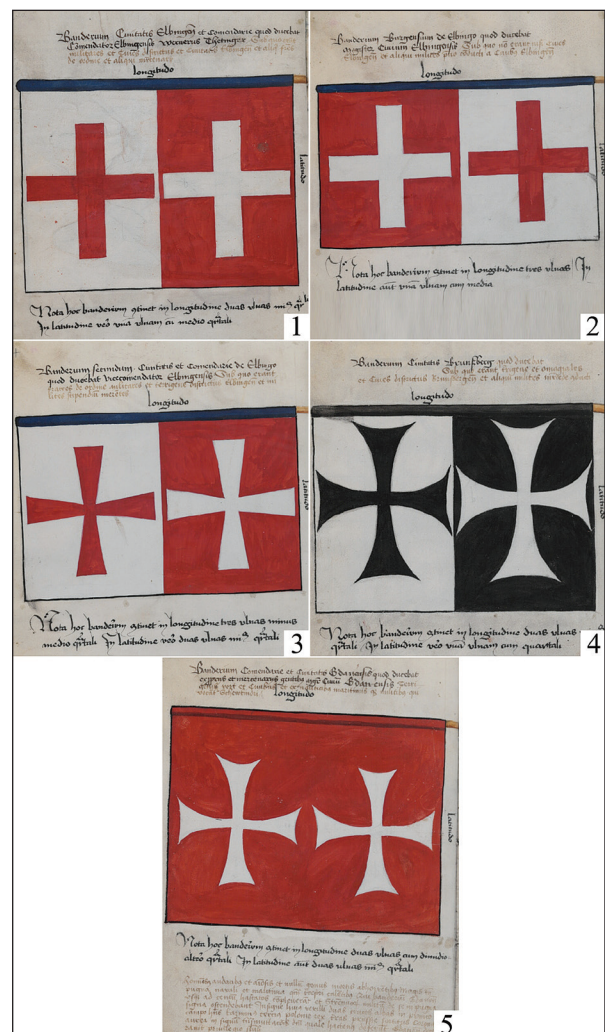
tejovi, avšak vojensky ani finančne sa priamo neangažoval a voči jagelovským nárokom na uhorský trón zaujal v tomto prípade negatívne stanovisko (Homola 2020, 242, 243). Pomocou sprostredkovania pápežským legátom Markom Barbom bol 31. marca 1472 uzavretý v Budíne mier medzi Matejom Korvínom a Kazimírom IV. (Homola 2020, 243). V čase organizovania sprisahania voči kráľovi Matejovi patrilo hrad Teplica v Sklených Tepliciach práve ostrihomskému arcibiskupovi Jánovi Vitézovi, resp. Stanislavovi z Košec, šľachticovi z Trenčianskej stolice, ktorý sa predtým spoločoval s bratríkmi a dopustil sa zločinu nevernosti voči kráľovi. Kráľ Matej Korvín preto prikázal Stanislavove majetky skonfiškovať (Beljak/Bóna/Maliniak 2021a, 42). V apríli roku 1472, po skončení Vitézovej rebélie, kráľ Matej daroval hrad Sklené Teplice svojmu vernému spojencovi, jágerskému biskupovi Jánovi Beckensloerovi (Beljak/Bóna/Maliniak 2021a, 42, 43). Posádka na Teplici však naďalej ostávala na poľskej strane, pretože v júni roku 1472 poslal poľský kráľ Kazimír IV. ochranný list adresovaný Stanislavovi z Košec, kapitánovi hradu Teplica. Poľský kráľ mu prisľúbil pomoc, ak bude hrad naďalej brániť a ak by o hrad prišiel, Kazimír mu zaručoval odškodné. V auguste 1472 však v Korvínovom zajatí zomrel arcibiskup Ján Vitéz a posádky hradov ovládaných rebelmi sa zrejme postupne vzdali (Beljak/Bóna/Maliniak 2021a, 43).

Spomínané udalosti, ich aktéri a okolnosti nie sú priamymi dôkazmi stotožnenia majiteľa pečatidla z Teplice s osobou Petra Wilhelmiho de Grudencz. Poskytujú však niektoré nepriame indície takejto identifikácie, rovnako prihliadnúc k pomerne vysokej koncentrácii mincí razených Ladislavom V. Pohrobkom a Matejom Korvínom, ktoré sa na hrade našli, spolu s jednou rakúskou razbou Fridricha III. a ďalšími tromi rakúskymi a bavorskými razbami. V prípade udalostí zo 40. a 50. rokov 15. storočia je možné uvažovať o prípadnom diplomatickom spojení medzi Fridrichom a Janom Jiskrom z Brandýsa, bojujúcim najskôr v službách kráľovnej Alžbety, po jej smrti roku 1442 v službách jej syna Ladislava. Zaujímavou okolnosťou je tiež Jiskrova cesta do Poľska a jeho angažovanie vo vyjednávaní prímeria medzi Rádum nemeckých rytierov a poľským krá-

lom Kazimírom IV. Petrus Wilhelmi, ktorý veľmi pravdepodobne pochádzal z rytierskeho rodu na rádovom území, mal nepochybne dobré konexie aj medzi rádovými rytiermi a ako absolvent krakovskej univerzity a držiteľ benefícia v Białogarde na území rádu, ale formálne na území kujavského biskupstva patriaceho poľskému kráľovstvu, mohol mať podobné konexie aj v prostredí Poľského kráľovstva. V prípade možného datovania a okolností, za ktorých sa mohol Petrus Wilhelmi a jeho pečatidlo ocitnúť na hrade v Sklených Tepliciach by sme sa prikláňali k udalostiam 40. a 50. rokov 15. storočia a aktivitami Jan Jiskru z Brandýsa nielen na území dnešného Slovenska, ale aj v Poľsku a na území Rádu nemeckých rytierov. Pokiaľ ide o súvislosť s poľskou výpravou na podporu Vitézovho sprisahania proti Matejovi Korvínovi roku 1471, tá sa javí ako menej pravdepodobná. Petrus Wilhelmi ako absolvent krakovskej univerzity a klerik na území so silnými väzbami na Poľské kráľovstvo mal kontakty aj v Poľsku, či už priamo na kráľovskom dvore alebo u niektorého z prelátov. Možnosť, že by tu pôsobil v intenciách cisára Fridricha III. je ťažko overiteľná, pretože akékoľvek angažovanie v presadení princa Kazimíra na uhorský trón nemá príliš veľkú oporu v prameňoch a išlo by v prvom rade o dobovú interpretáciu samotného Mateja Korvína a jeho prívržencov. Ďalším faktorom, ktorý musíme zobrať do úvahy, je vek Petra Wilhelmiho v roku 1471. Z písomných prameňov po roku 1452 sa z nich Wilhelmi vytráca a o jeho živote a činnosti nevieme nič bližšie. Staršia teória J. Černého, založená na štúdiu hudobných kódexov, podľa ktorej by mohol Petrus Wilhelmi dožiť svoj život v sliezskom meste Zielona Góra a zomrieť niekedy okolo roku 1480 (Černý 1975, 220–223). Černého predpoklady sú podľa novšieho bádania menej pravdepodobné, Černý navyše rátať s Petrovým narodením okolo roku 1400, pričom novšie bádanie spresnilo dátum jeho narodenia na rok 1392 (Gancarczyk 2021, 82, 83). To výrazne znižuje predpoklad, že by sa dožil 80. rokov 15. storočia a v roku 1471 by mal už takmer 80 rokov, čo rovnako znižuje predpoklad jeho možnej účasti na výprave do Uhorska, priamo v Kazimírovom poľskom vojsku, alebo v diplomatickej službe cisára Fridricha III.

Zásadnou indíciou pre stotožnenie majiteľa pečatidla zo Sklených Teplíc ako Petra Wilhelmiho de Grudencz tak zatiaľ ostáva spojitosť hradu s osobnosťou Jana Jiskru z Brandýsa, ktorý mal hrad roku 1456 v držbe. Jiskrovo angažovanie sa v prospech kráľa Ladislava Pohrobka, ktorého hlavným spojencom bol cisár Fridrich III., poskytuje možnosť uvažovať o prítomnosti Petra Wilhelmiho de Grudencz na hrade Sklené Teplice alebo Wilhelmiho kontakte s Jiskrom. Petrus Wilhelmi okrem toho, že slúžil ako kaplán a člen dvorskej kapely na Fridrichovom dvore, bol aj jeho diplomatom, o čom explicitne svedčí Fridrichova listina z roku 1442. Fridrich aj po smrti kráľovnej Alžbety a neskôr jej syna Ladislava Pohrobka podporoval v Uhorsku Jiskru a udržiaval s ním diplomatické kontakty. Jiskra navyše v roku 1458 významne pôsobil v spore medzi Poľskom a Rádom nemeckých rytierov, pričom samotný Petrus Wilhelmi pochádzal z rádového územia a študoval v poľskom Krakove a mal preto dobré predpoklady angažovať sa po Jiskrovom boku v prostredí, ktoré mu bolo veľmi dobre známe.

O predpokladanej blízkosti majiteľa pečatidla k Rádu nemeckých rytierov by podobne nepriamo mohla nasvedčovať aj ikonografia erbu s dvoma malými vedľa seba položenými gréckymi vidlicovitými krížikmi. V diele poľského kronikára Jána Długosza *Banderia Prutenorum* z roku 1448 sa nachádza 56 ilustrácií bojových zástav Rádu nemeckých rytierov z bitky pri Grunwalde roku 1410. Heraldickú kompozíciu podobnú erbu na pečatidle zo Sklených Teplíc pripomínajú tri bandériá – bandérium mesta Elbląg (nem. *Elbing*), v ktorom sa nachádzajú v horizontálne delenom štíte na striebornom poli červený grécky tlapovitý kríž s rozšírenými priečnymi ramenami a pod ním v červenom poli strieborný grécky tlapovitý kríž s rozšírenými ramenami (obr. 4: 1–3). Bandérium mesta Braniewa (nem. *Braunsberg*), je podobné tomu z Elblągu, ale namiesto červenej farby používa čiernu (obr. 4: 4). Bandérium mesta Gdańsk (obr. 4: 5) pozostáva tiež z dvoch nad seba položených strieborných gréckych krížov v červenom poli (Vossberg 1849, tab. IV, č. 25 – Braunsberg, tab. V, č. 28 Gdańsk/Danzig, č. 31, 32, 33 Elbląg/Elbing). Kombinácia kríža (či už

Obr. 4. Bandéria s dvojicou rovnoramenných krížov z kroniky Jána Długosza *Banderia Prutenorum* z roku 1448: 1 – komtúria mesta Elbląg (zdroj: *Banderia Prutenorum* 28), 2 – mešťania mesta Elbląg (zdroj: *Banderia Prutenorum* 44), 3 – druhé bandérium komtúrie mesta Elbląg (zdroj: *Banderia Prutenorum* 40), 4 – mesto Braniewo (zdroj: *Banderia Prutenorum* 34), 5 – komtúria mesta Gdańsk (zdroj: *Banderia Prutenorum* 72).

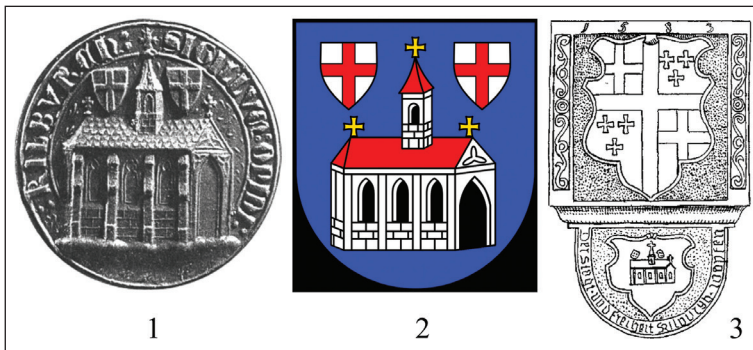
Abb. 4. Banderie mit einem Paar gleicharmiger Kreuze von der Chronik des Jan Długosz *Banderia Prutenorum* vom Jahr 1448: 1 – Komtur der Stadt Elbląg (Quelle: *Banderia Prutenorum* 28), 2 – Bürger der Stadt Elbląg (Quelle: *Banderia Prutenorum* 44), 3 – zweite Banderie der Komturei der Stadt Elbląg (Quelle: *Banderia Prutenorum* 40), 4 – Stadt Braniewo (Quelle: *Banderia Prutenorum* 34), 5 – Komturei der Stadt Gdańsk (Quelle: *Banderia Prutenorum* 72).

latinského alebo gréckeho), čiernej a striebornej farby naznačuje príslušnosť k Rádu nemeckých rytierov. Obe mestá sa nachádzali na území Rádu nemeckých rytierov vo varmińsko-mazurskom

vojvodstve. Heraldický motív gréckeho kríža bol veľmi frekventovaným v prostredí Rádu nemeckých rytierov (*Vossberg 1843*, 219, 220). Príklady zo sfragistickej praxe neskorého stredoveku ukazujú, že napr. pečate farárov obsahovali nápisy v kruhopise menej často ako u vyšších prelátov. Znamenia na štíte vyzierajú skôr ako prejav začínajúcej osobnej meštianskej heraldiky s tendenciou k postupnej heraldizácii, pričom samotný Petrus Wilhelmi bol pôvodom z rytierskeho rodu, ale rovnako aj mešťanom, vzdelancom a klerikom. Z písomných prameňov o Petrovi Wilhelmi vieme, že bol kaplánom a pravdepodobne aj farárom v Białogarde. Uhorské analógie pečatí a pečatidiel z nášho územia, napr. zo Spiša, veľmi často súvisia s patrocíniom danej farnosti M. Glejteck uvádza ako príklady pečate farára Mikuláša zo Spišských Vlách z roku 1396 a farára Pavla z Krompách z roku 1437 (por. *Glejteck 2016*, 57, 58). Nález pečatidla asi z polovice 14. storočia, patriace farárovi neznámeho mena zo Spišského Podhradia, je zaujímavý tým, že sa viaže k úradu farára a nie konkrétnej fyzickej osobe (*Soják/Olejník 2021*, 50–62). Klerické pečatidlo nájdené pri Banskej Štiavnici zase patrilo kňazovi, ktorého hierarchické postavenie v rámci kléru nedokážeme bližšie identifikovať (*Labuda/Glejteck 2020*, 2–8).

Interpretácia totožnosti majiteľa pečatidla zo Sklených Teplíc sa však môže vzťahovať aj na inú osobu, ako spomínaný Petrus Wilhelmi de Grudencz. P. Gancarczyk vo svojej monografii o hudobnom skladateľovi z Grudziądza spomína dvoch Wilhelmiho menovcov z 15. storočia, ktorých mená sa zachovali v pápežských suplikáciách. Obaja boli klerikmi trevírskej diecézy a v súvislosti s pečatidlom zo Sklených Teplíc si zaslúži pozornosť druhý menovaný, Petrus Wilhelmi de Kilburg (*Gancarczyk 2021*, 36). Kyllburg bola osada v blízkosti starobylého opátstva Prüm na území trevírskej diecézy a stál tu kostol kolegiátnej kapituly z prelomu 13. a 14. storočia zasvätený Panne Márii (*Heyen 2007*, 16–21). Na erbe Kyllburgu, ktorý sa prvýkrát objavuje na pečati zo 14. storočia je zaujímavé, že sú na ňom zobrazené rovnako dva krížiky. Blazon jeho dnešnej podoby sa udáva ako: „*v modrom poli strieborný kostol s červenou strechou a vežič-*

kou, po oboch stranách vežičky v neskorogotickom striebornom štíte červený kríž.” (obr. 5: 1–3). Dva štíty so strieborným polom a červeným krížom sú symbolom trevírskej diecézy – zakladateľom kolegiátneho kostola v Kyllburgu bol trevírsky biskup Henrich II. z Finstingenu (*Heyen 2007*, 196). Petrus Wilhelmi de Kilburg bol kňazom trevírskej diecézy a kanonikom kolegiátneho kostola, v listine z roku 1450 je uvedený aj ako *scholasticus*. Je preto možné, že pečatidlo zo Sklených Teplíc môže súvisieť s vyobrazením erbu kolegiátneho kostola v Kyllburgu. Vďaka sfragistickému výskumu M. Glejteka poznáme minimálne tri spomínané analógie z prostredia Spiša, keď miestni farári používali na pečatenie listín pečate s motívom patrocínia farského kostola – farár Mikuláš zo Spišských Vlách použil na pečati z roku 1396 motív Baránka Božieho, ktorý mal asi pripomínať patróna farského kostola, sv. Jána Krstiteľa a farár Pavol z Krompách na pečati z roku 1437 použil motív kalicha, ktorý mal zrejme pripomínať patrocínium farského kostola, zasvätenému sv. Jánovi Evanjelistovi (*Glejteck 2016*, 55–59). Obe pečate sú však bez opisu v kruhopise. Naproti tomu pečat farára Jána zo Spišského Podhradia z roku 1396 je koncipovaná odlišne – jej hlavným motívom je Baránok Boží, ktorý mal zrejme pripomínať jeho osobného krstného patróna, sv. Jána Krstiteľa, keďže farský kostol bol zasvätený Panne Márii. Na tejto pečati sa však zachovala časť kruhopisu + *S(igillum) IOh(annis) //US//DEO* (*Glejteck 2016*, 55, 56). Ani jedna zo spomínaných pečatí spišských farárov však neobsahovala erb, ale sakrálny motív patróna ich farského kostola, resp. krstného patróna (v prípade nálezu striebornej pečate farára z Harichoviec išlo rovnako o zobrazenie patróna farského kostola, sv. Jána Krstiteľa (*Soják/Olejník 2021*, 50–62), podobná možnosť prichádza hypoteticky do úvahy aj v prípade nálezu pečate z Glanzenbergu (*Labuda/Glejteck 2020*, 4–8). Ďalšou indíciou v prípade možnosti stotožnenia majiteľa pečatidla s Petrom Wilhelmi de Kilburg je skutočnosť, že v samotnom kolegiátnom kostole bol roku 1527 pochovaný kanonik a farár v Seinsfelde, Matthias Wilhelmi (*Heyen 2007*, 351). Erb rodu Wilhelmi z Bacharachy v Porýní – Falcku

Obr. 5. Erby mesta Kyllburg: 1 – mestská pečať, asi polovica 14. storočia (zdroj: *Kyllburg Stadtsiegel*); 2 – erb mesta (zdroj: *Kyllburg Wappen*); 3 – erb mesta z roku 1583 na mestskej veži (zdroj: *Kyllburg Wappenstein*).

Abb. 5. Wappen der Stadt Kyllburg: 1 – Stadtsiegel, etwa Hälfte des 14. Jahrhunderts (Quelle: *Kyllburg Stadtsiegel*); 2 – Stadtsiegel (Quelle: *Kyllburg Wappen*); 3 – Stadtappen vom Jahr 1583 am Stadtturm (Quelle: *Kyllburg Wappenstein*).

Obr. 6. Erby rodu Wilhelmi z Bacharach z Porýnia – Falcka: 1 – podoba, v akej erb rodina používala od roku 1785, 2 – erb v heraldickom lexikóne mesta Bern (zdroj: *BFW Wilhelmi 2*).

Abb. 6. Wappen des Geschlechts Wilhelmi aus Bacharach im Rheinland – Pfalz: 1 – Form in welcher die Familie den Wappen seit 1785 verwendete; 2 – Wappen im heraldischen Lexikon der Stadt Bern (Quelle: *BFW Wilhelmi 2*).

z roku 1657 (obr. 6: 1, 2) obsahoval v modrom poli štyri zlaté stonky obilia, každý so zlatým listom, vyrastajúce z čierneho trojvršia, prevýšené sklonenou čiernou krovkou, navrchu po oboch stranách s dvoma šesťcípimi zlatými hviezdami (*BFW Wilhelmi 2*).

Otvorenou otázkou tiež zostáva charakteristika pečatidla – ide o pečatidlo nižšieho klerika, meštana alebo nižšieho šľachtica? Na pečatidle zo Sklených Teplíc sa nachádza erb so znamením, ktoré pripomína dva grécke krížiky, môže sa však interpretovať aj v súvislosti so započínajúcou meštianskou „nešľachtickou“ heraldikou, ktorá sa začína aj v Uhorsku objavovať v priebehu 15. storočia. Jej základom sú postupne heraldizované geometrické značky, pozostávajúce z kombinácii rôznych čiar a krížov, ktoré majú pôvod zrejme v kamenárskych značkách. Veľmi skoro sa do erbov mešťanov – obchodníkov dostáva tzv. Merkúrova palica (štylizovaná arabská číslica 4). Paralelne s týmito značkami meštania používali aj iniciálky svojho mena (ako ukazuje napr.

exemplár z Ostrého Kameňa, prípadne z Likavky). Časté je kombinovanie iniciálok s arabskými číslicami, šípami, šípkami, krížmi, dvojkrižmi, hákmi, kotvami, srdcami, ale aj tradičnými heraldickými symbolmi – hviezdička, ľalia, ružička (pozri tiež pečatidlá z poľského Koninu: *Gorczyca 2015*, 130–135 a z Ostrého Kameňa: *Hunka/Samuel/Bielich 2004*, 51, 52). Podobné heraldizované značky používali aj renesanční vzdelanci (*Bílý 1983*, 58–62; *Federmayer 2002*, 19–22; *Markus/Pilnáček 1933*, 112; *Sulitková 2014*, 319–320). Akokoľvek je predstava prítomnosti významnej osobnosti hudobnej kultúry neskorého stredoveku, prípadne menej známeho kanonika z Kyllburgu, na hrade Sklené Teplice lákavá, bude treba predbežné závery o identifikácii majiteľa pečatidla precizovať výskumom pramenného materiálu a sfragistiky, heraldiky, prosopografie a topografie na pomerne širokom geografickom priestore. Pokus o identifikáciu majiteľa pečatidla je zatiaľ predbežným podnetom pre podrobnejšie bádanie.

5. KATALÓG MINCÍ

1. Slavónsko, Štefan V. (1270–1272)/Bán Joachim Pectari (1270–1272), Záhreb, bánsky denár z r. 1270–1272. Lit.: *Rangjeo 1959*, č. 120. Metrológia: 0,79 g; 15,58 x 15,7 mm. Ul.: SNM – HM (inv. č.: S 87535; tab. V: 1). RFA analýza: averz: Ag = 96,46 %; Cu = 2,226 %; Pb = 0,33 %; Bi = 0,15 %; Au = 0,7 %; reverz: Ag = 95,55 %; Cu = 3,043 %; Pb = 0,41 %; Bi = 0,2 %; Au = 0,7 %.

2. Uhorsko, Žigmund Luxemburský (1387–1437), Kremnica, minc. zn. K-f, dukát z r. 1424–1427, 1431. Lit.: *Pohl 1974*, D 2-32; *Lengyel 2013*, 18/20. Metrológia: 3,49 g (tab. V: 2).

3. Uhorsko, Ján Huňady (1446–1453), Kremnica, minc. zn. K-R, denár z r. 1447–1450. Lit. *Huszár 1979*, č. 620; *Pohl 1982*, 177-8. Metrológia: 0,94 g; 16,6 x 16,7 mm (tab. V: 3).

4. Uhorsko, Ladislav V. (1440/1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-R, denár z r. 1441. Lit.: *Huszár 1979*, č. 645; *Pohl 1982*, 153-2. Metrológia: 0,28 g; 13,16 x 12,53 mm (tab. V: 4).

5. Uhorsko, Ladislav V. (1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-h, denár z r. 1453–1454. Lit.: *Huszár 1979*, č. 663; *Pohl 1982*, č. 186A. Metrológia: 0,34 g; 14,04 x 13,9 mm. Ul.: SNM – HM (inv. č.: S 87536; tab. V: 5). RFA analýza: averz: Ag = 71,22 %; Cu = 22,97 %; Pb = 3,8 %; Sb = 0,85 %; Fe = 0,33 %; Bi = 0,21 %; Ti = 0,3 %; Zn = 0,08 %; reverz: Ag = 75,69 %; Cu = 18,56 %; Pb = 3,92 %; Sb = 0,95 %; Bi = 0,22 %; Ti = 0,261 %; V = 0,15 %; Zn = 0,091 %; Ni = 0,05 %.

6.–7. Uhorsko, Ladislav V. (1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-h, denár z r. 1453–1454 (2). Lit.: *Huszár 1979*, č. 663; *Pohl 1982*, 186A. Metrológia: 6. 0,32 g; 12,4 x 13,6 mm; 7. 0,29 g; 13,3 x 13,4 mm (tab. V: 6, 7; obr. 7: 6, 7).

8. Uhorsko, Ladislav V. (1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-h, denár z r. 1453–1454. Lit.: *Huszár 1979*, č. 663; *Pohl 1982*, 186A. Metrológia: 0,42 g; 13,70 x 13,63 mm (tab. V: 8).

9. Uhorsko, Ladislav V. (1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-h, denár z r. 1453–1454. Lit.: *Huszár 1979*, č. 663; *Pohl 1982*, 186A. Metrológia: 0,30 g; 13,40 x 13,25 mm (tab. V: 9).

10. Uhorsko, Ladislav V. (1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-h, denár z r. 1453–1454 (1). Lit.: *Huszár 1979*, č. 663; *Pohl 1982*, 186A. Metrológia: 0,32 g; 13,80 x 12,40 mm (tab. V: 10).

11. Uhorsko, Ladislav V. (1440/1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-h, denár z r. 1453–1454. Lit.: *Huszár 1979*, č. 663; *Pohl 1982*, 186A. Metrológia: 0,66 g; 15,54 x 15,07 mm (tab. V: 11).

12. Uhorsko, Ladislav V. (1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-P, denár z r. 1455. Lit.: *Huszár 1979*, č. 664 var.; *Pohl 1982*, 187-5 var. Av.: Dvojkříž, po stranách mincová značka K-P. Opis: mon-LADI-SLAI-DEI-G. Rv.: Pruhovaný štít. Opis: +REGIS-VnGARIE-ET-C. Metrológia: 0,58 g; 14,5 x 15 mm. (tab. V: 12; obr. 7: 12).

13. Uhorsko, Ladislav V. (1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-P, denár z r. 1455. Lit.: *Huszár 1979*, č. 664 var.; *Pohl 1982*, 187-5 var. Metrológia: 0,53 g; 14,75 x 13,48 mm. Poznámka: dosiaľ nepublikovaná opisovaná varianta na reverze (tab. V: 13).

14. Uhorsko, Ladislav V. (1453–1457), Kremnica, minc. zn. K-C, denár z r. 1453–1457. Lit.: *Huszár 1979*, č. 668; *Pohl 1982*, č. 190-4. Metrológia: 0,64 g; 15,5 mm. Ul.: SNM – HM (inv. číslo: S 87537; tab. V: 14). RFA analýza: averz: Ag = 53,11 %; Cu = 39,12 %; Pb = 3,81 %; Sb = 2,42 %; Bi = 0,08 %; Fe = 0,72 %; Ti = 0,36 %; Zn = 0,152 %; V = 0,16 %; reverz: Ag = 61,3 %; Cu = 31,19 %; Pb = 3,85 %; Sb = 2,64 %; Fe = 0,42 %; Bi = 0,09 %; Zn = 0,161 %; V = 0,13 %.

15. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Košice, minc. zn. C-A, denár z r. 1458–1460. Lit.: *Huszár 1979*, č. 699; *Pohl 1982*, č. 199-3. Metrológia: 0,57 g; 15,1 x 15,5 mm. Ul.: SNM – HM (inv. číslo: S 87540; tab. V: 15). RFA analýza: averz: Ag = 25,21 %; Cu = 72,24 %; Pb = 1,35 %; Sb = 0,58 %; Bi = 0,33 %; Zn = 0,152 %; Au = 0,014 %; reverz: Ag = 25,44 %; Cu = 71,94 %; Pb = 1,3 %; Sb = 0,6 %; Bi = 0,32 %; Fe = 0,03 %; Zn = 0,143 %.

16. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-A, denár z r. 1458–1460. Lit.: *Huszár 1979*, č. 699; *Pohl 1982*, č. 199-5. Metrológia: 0,60 g; 13,7 x 14,8 mm. Ul.: SNM – HM (inv. číslo: S 87538; tab. V: 16). RFA analýza: averz: Ag = 2,694 %; Cu = 93,66 %; Pb = 0,09 %; Sb = 3,24 %; Bi = 0,03 %; Ni = 0,19 %; Fe = 0,01 %; Ti = 0,06 %; reverz: Ag = 2,295 %; Cu = 94,65 %; Pb = 0,07 %; Sb = 2,71 %; Bi = 0,02 %; Ni = 0,18 %; Ti = 0,07 %.

17. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-A, denár z r. 1458–1460. Lit.: *Huszár 1979*, č. 699; *Pohl 1982*, 199-5. Metrológia: 0,64 g; 15 x 14,61 mm (tab. V: 17).

18. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-A, pravdepodobne dobové falzum denára z r. 1458–1460. Lit.: *Huszár 1979*, č. 699; *Pohl 1982*, č. 199-5. Metrológia: 0,40 g; 14,3 x 14,8 mm. Ul.: SNM –

HM (inv. číslo: S 87541; tab. V: 18). RFA analýza: averz: Ag = 3,259 %; Cu = 94,462 %; Pb = 0,159 %; Sb = 1,804 %; Bi = 0,036 %; Ni = 0,104 %; Zn = 0,139 %; reverz: Ag = 4,235 %; Cu = 93,115 %; Pb = 0,21 %; Sb = 2,24 %; Bi = 0,061 %; Ni = 0,078 %; Ti = 0,058 %.

19. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-B, denár z r. 1458–1460. Lit.: *Huszár 1979*, č. 699; *Pohl 1982*, č. 199-6. Metrológia: 0,70 g; 14,9 x 15 mm. Ul.: SNM – HM (inv. číslo: S 87539; tab. V: 19). RFA analýzy: averz: Ag = 5,567 %; Cu = 91,952 %; Pb = 0,54 %; Sb = 1,77 %; Bi = 0,015 %; Ni = 0,1 %; Ti = 0,054 %; reverz: Ag = 6,156 %; Cu = 91,189 %; Pb = 0,663 %; Sb = 1,774 %; Bi = 0,022 %; Ni = 0,105 %; Zn = 0,05 %.

20. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Budín, minc. zn. B-S, denár z r. 1458–1460. Lit.: *Huszár 1979*, č. 699; *Pohl 1982*, č. 199-2. Metrológia: 0,26 g; 13,2 x 15,8 mm. Ul.: SNM – HM (inv. číslo: S 87542; tab. V: 20). RFA analýzy: averz: Ag = 6,253 %; Cu = 92,647 %; Pb = 0,341 %; Sb = 0,624 %; Fe = 0,03 %; Bi = 0,043 %; Ni = 0,032 %; averz: Ag = 5,624 %; Cu = 93,356 %; Pb = 0,291 %; Sb = 0,585 %; Fe = 0,026 %; Bi = 0,036 %; Ni = 0,031 %.

21. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Sibiu?, minc. zn. h-S, denár z r. 1458–1460. Lit.: *Huszár 1979*, č. 699; *Pohl 1982*, č. 199-4. Metrológia: 1,00 g; 17 x 17,5 mm. Ul.: SNM – HM (inv. č.: S 87543; tab. V: 21). RFA analýzy: averz: Ag = 24,701 %; Cu = 73,706 %; Pb = 0,681 %; Sb = 0,379 %; Fe = 0,04 %; Au = 0,084 %; Bi = 0,165 %; Ni = 0,119 %; reverz: Ag = 18,186 %; Cu = 80,706 %; Pb = 0,297 %; Sb = 0,364 %; Fe = %; Au = %; Bi = 0,095 %; Ni = 0,13; Sn = 0,095 %; Au = 0,046 %.

22. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Budín, minc. zn. B-S, denár z r. 1463. Lit.: *Huszár 1979*, č. 706; *Pohl 1982*, č. 206-3. Metrológia: 0,47 g; 15,4 x 16,02 mm. Ul.: SNM – HM (inv. číslo: S 87544; tab. V: 22). RFA analýzy: averz: Ag = 42,534 %; Cu = 53,164 %; Pb = 3,261 %; Sb = 0,342 %; Fe = 0,048 %; Bi = 0,361 %; Zn = 0,174 %; Au = 0,052 %; reverz: Ag = 44,04 %; Cu = 51,389 %; Pb = 3,405 %; Sb = 0,38 %; Fe = %; Bi = 0,374 %; Zn = 0,179 %; Au = 0,063 %; V = 0,093 %.

23. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), neurčená mincovňa, atypicky prevedená minc. značka, denár z r. 1463. Lit.: *Huszár 1979*, č. 706; *Pohl 1982*, 228. Metrológia: 0,50 g; 14,04 x 13,6 mm (tab. V: 23).

24. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-B, obolus z r. 1463. Lit.: *Huszár 1979*, č. 707; *Pohl 1982*, 207-5. Metrológia: 0,22 g; 11,5 x 11,6 mm (tab. V: 24; obr. 7: 24).

25.–27. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-B, denár z r. 1465 (3). Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, č. 210-8. Metrológia: 25. 0,44 g; 13,9 x 14,2 mm; 26. 0,33 g; 14,25 x 14,6 mm; 27. 0,57 g; 12,28 x 14,5 mm (tab. V: 25-27). Ul.: SNM – HM (inv. č.: S 87545–87547; tab. V: 25–27). RFA analýzy – číslo 25 – averz: Ag = 22,42 %; Cu = 74,275 %; Pb = 2,041 %; Sb = 1,091 %; Ni = 0,031 %; Bi = 0,017 %; Zn = 0,045 %; reverz: Ag = 25,856 %; Cu = 70,874 %; Pb = 1,939 %; Sb = 1,111 %; Ni = 0,051 %; Zn = 0,087 %. číslo 26 – averz: Ag = 9,298 %; Cu = 86,878 %; Pb = 1,909 %; Sb = 1,604 %; Ni = 0,179 %; Bi = 0,025 %; reverz: Ag = 8,126 %; Cu = 88,642 %; Pb = 1,534 %; Sb = 1,432 %; Ni = 0,171 %; Bi = 0,02 %. číslo 27 – averz: Ag = 9,518 %; Cu = 87,85 %; Pb = 1,098 %; Sb = 1,279 %; Fe = 0,107 %; Ni = 0,059 %; Sn = 0,049 %; Au = 0,022 %; Bi = 0,016 %; reverz: Ag = 12,677 %; Cu = 82,847 %; Pb = 2,513 %; Sb = 1,565 %; Ni = 0,132 %; Au = 0,034 %; Bi = 0,028 %; Zn = 0,048 %.

28.–29. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-B, denár z r. 1465 (2). Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, 210-8. 28. metrológia: 0,48 g; 14,1 x 14,6 mm (tab. V: 28, obr. 7: 28). 29. metrológia 0,30 g; 12,6 x 13,7 mm (tab. VI: 29; obr. 7: 29).

30. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-B, denár z r. 1465. Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, 210-8. Metrológia: 0,73 g; 16,37 x 13,5 mm (tab. VI: 30).

31. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-B, denár z r. 1465. Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, 210-8. Metrológia: 0,49 g; 14,19 x 13,63 mm (tab. VI: 31).

32. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-B, denár z r. 1465. Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, 210-8. Metrológia: 0,30 g; 13,9 x 12,85 mm (tab. VI: 32).

33. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Budín, minc. zn. B-S, denár z r. 1465. Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, 210-1. Metrológia: 0,75 g; 19,96 x 20,19 mm (tab. VI: 33).

34. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Budín?, minc. zn. B-S, denár z r. 1465. Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, č. 210-1?. Metrológia: 0,30 g; 13,3 x 13,93 mm. Ul.: SNM – HM (inv. č.: S 87548; tab. VI: 34). RFA analýzy – averz: Ag = 11,765 %; Cu = 87,006 %; Pb = 0,685 %; Sb = 0,387 %; Bi = 0,063 %; Au = 0,029 %; reverz: Ag = 9,658 %; Cu = 89,346 %; Pb = 0,588 %; Sb = 0,339 %; Bi = 0,042 %; Au = 0,025 %.

35. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Baia Mare, minc. zn. n-e, denár z r. 1465. Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, č. 210-11. Metrológia: 0,39 g; 10,5 x 12,80 mm. Ul.: SNM – HM (inv. č.: S 87549; tab. VI: 35). RFA analýzy – averz: Ag = 3,93 %; Cu = 94,704 %; Pb = 0,746 %; Sb = 0,568 %; Ni = 0,018 %; Bi = 0,03 %; reverz: Ag = 3,863 %; Cu = 94,498 %; Pb = 0,962 %; Sb = 0,547 %; Ni = 0,018 %; Bi = 0,101 %.

36. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Brašov (?), minc. zn. D-P (?), denár z r. 1465. Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, 210-4 (?). Metrológia: 0,85 g; 14 x 15 mm (tab. VI: 36).

37. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), neurčená mincovňa, minc. zn. nečitateľná, denár z r. 1465. Lit.: *Huszár 1979*, č. 710; *Pohl 1982*, 210. Metrológia: 0,42 g; 13,26 x 12,20 mm (tab. VI: 37).

38.–39. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-štit, denár z r. 1467–1469 (2). Lit.: *Huszár 1979*, č. 717; *Pohl 1982*, č. 216-9. Metrológia: 38. 0,53 g; 16,1 x 16,18 mm; 39. 0,64 g; 16,7 x 17 mm. Ul.: SNM – HM (inv. č.: S 87550–87551; tab. VI: 38, 39). RFA analýzy – číslo 38 – averz: Ag = 85,311 %; Cu = 11,727 %; Pb = 1,894 %; Sb = 0,2 %; Sn = 0,376 %; Zn = 0,041 %; Bi = 0,075 %; reverz: Ag = 85,889 %; Cu = 11,452 %; Pb = 1,855 %; Sb = 0,243 %; Sn = 0,308 %; Zn = 0,045 %; Ni = 0,096 %; Bi = 0,064 %. číslo 39 – averz: Ag = 70,268 %; Cu = 24,438 %; Pb = 4,122 %; Sb = 0,157 %; Fe = 0,266 %; Sn = 0,132 %; Bi = 0,433 %; Ni = 0,037 %; Zr = 0,002 %; reverz: Ag = 73,772 %; Cu = 18,945 %; Pb = 5,854 %; Sb = 0,165 %; Fe = 0,149 %; Sn = 0,276 %; Bi = 0,771 %; Ni = 0,062 %; Zr = 0,005 %.

40. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Baia Mare, minc. zn. n-?, denár z r. 1482–1490. Lit.: *Huszár 1979*, č. 720; *Pohl 1982*, 222-6-12. Metrológia: 0,51 g; 15,5 x 16,7 mm (tab. VI: 40; obr. 7: 40).

41.–42. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-P/rozeta, denár z r. 1486–1490 (2). Lit.: *Huszár 1979*, č. 722; *Pohl 1982*, č. 223-1. Metrológia: 41. 0,54 g; 15,1 x 15,5 mm; 42. 0,51 g; 16,5 x 16,46 mm. Ul.: SNM – HM (inv. č.: S 87552–87553; tab. VI: 41, 42). RFA analýzy – číslo 41 – averz: Ag = 78,832 %; Cu = 18,174 %; Pb = 2,437 %; Sn = 0,288 %; Sb = 0,227 %; Bi = 0,02 %; reverz – Ag = 88,41 %; Cu = 8,024 %; Pb = 2,878 %; Zn = 0,026 %; Sn = 0,386 %; Sb = 0,237 %; Bi = 0,025 %. číslo 42 – averz: Ag = 91,013 %; Cu = 6,328 %; Pb = 1,557 %; Sn = 0,381 %; Sb = 0,577 %; Bi = 0,017 %; Zn = 0,029 %; averz: Ag = 89,529 %; Cu = 7,45 %; Pb = 1,582 %; Sn = 0,358 %; Sb = 0,638 %; Bi = 0,019 %; Zn = 0,041 %.

43. Uhorsko, Matej Korvín (1458–1490), Kremnica, minc. zn. K-P/rozeta, obolus z r. 1489–1490. Lit.: *Huszár 1979*, č. 729; *Pohl 1982*, 226-1. Metrológia: 0,23 g; 11,9 x 12,3 mm (tab. VI: 43; obr. 7: 43).

44. Uhorsko, Ludovít II. (1516–1526), Kremnica, minc. zn. K-G, obolus z r. 1508–1519. Lit.: *Huszár 1979*, č. 855; *Pohl 1982*, 259-2. Metrológia: 0,27 g; 10,2 x 11 mm (tab. VI: 44; obr. 7: 44).

45. Dolné a Horné Rakúsko, Fridrich V. (III.) (1439–1452, po roku 1457), Wien/Viedeň, fenig po r. 1457. Lit.: *CNA I*, F a 13. Metrológia: 0,42 g; 14,05 x 14,7 mm (tab. VI: 45; obr. 7: 45).

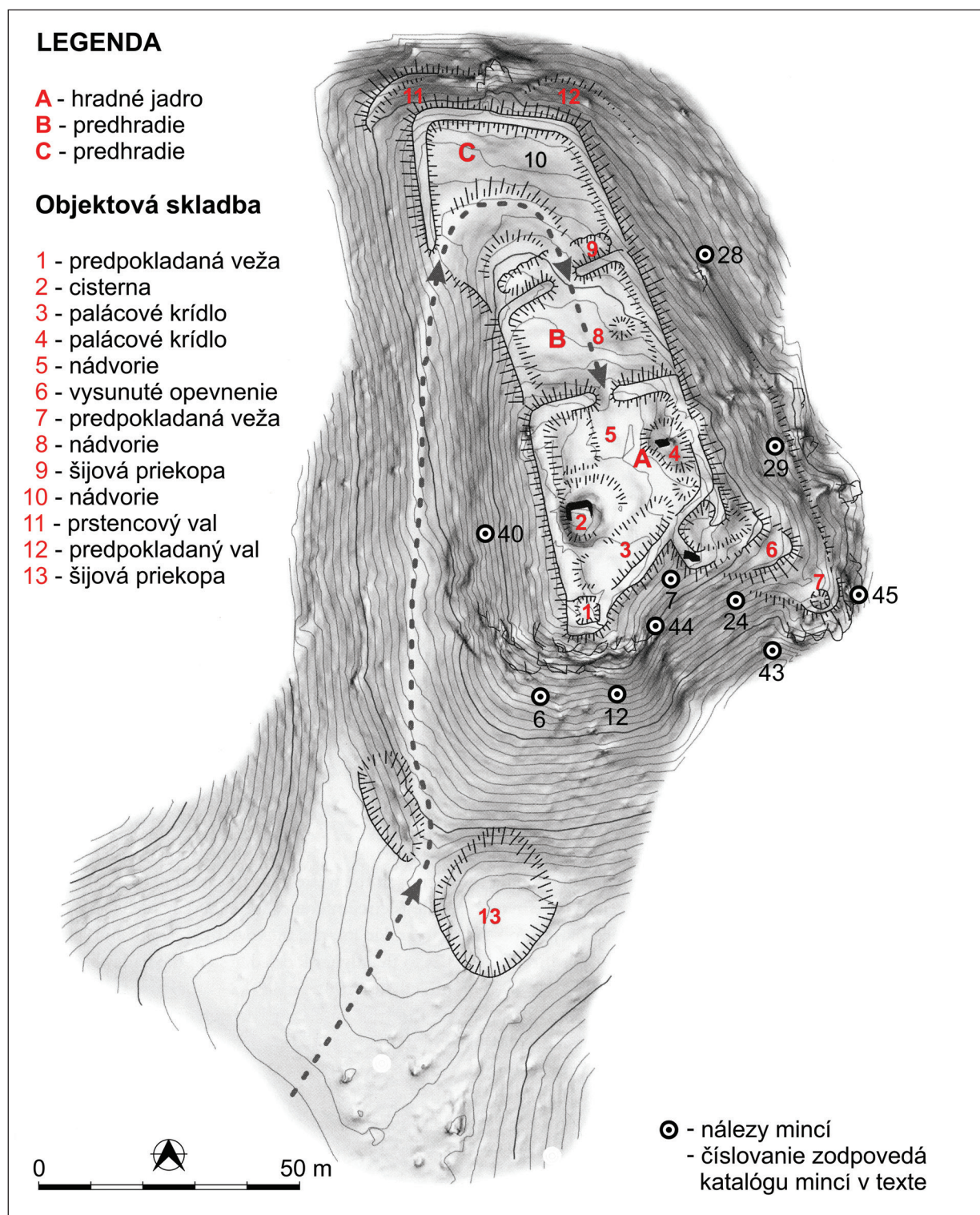
46. Arcibiskupstvo Salzburg, Fridrich IV. (1441–1452), Salzburg, jednostranný fenig z r. 1443–1450 (?). Lit.: *Emmerig 2007*, taf. XXIX, S-9; *Radoměský 1967*, 140–141, č. 1. Metrológia: 0,42 g; 14,6 x 12,95 mm (tab. VI: 46).

47. Vojvodstvo Bavorsko-Landshut, Ludovít IX. (1450–1479), Neuötting, fenig z r. 1450–1455. Lit.: *Emmerig 2007*, taf. XIV, BL-24.3; *Radoměský 1967*, 154, č. 70. Metrológia: 0,34 g; 13 x 12,6 mm (tab. VI: 47).

48. Grófstvo Hals/Landgrófstvo Leuchtenberg, Ján III. (1430–cca 1460), Hals, fenig cca 1440–1460. Lit.: *CNA I*, F d 7 d-g. Metrológia: 0,34 g; 14,5 mm. Ul.: SNM – HM (inv. číslo: S 87554; tab. VI: 48). RFA analýzy: averz: Ag = 82,78 %; Cu = 11,1 %; Pb = 4,072 %; Bi = 0,204 %; Au = 0,253 %; Sn = 0,178 %; V = 0,166 %; Fe = 0,177 %; Zn = 0,144 %; Sb = 0,92 %; Zr = 0,003 %; reverz: Ag = 75,715 %; Cu = 17,53 %; Pb = 4,248 %; Bi = 0,197 %; Au = 0,262 %; Sn = 0,159 %; Fe = 0,615 %; Zn = 0,147 %; Sb = 0,865 %.

6. VYHODNOTENIE NUMIZMATICKÝCH NÁLEZOV

Z hradu Teplica sa podarilo zachrániť do zbierok SNM – HM, prípadne aspoň zdokumentovať 48 mincí, ktoré možno rozdeliť približne do troch chronologických období. Jedna z nich patrí do druhej polovice 13. storočia (č. kat. 1), druhú časť tvoria razby rôznych nominálov pochádzajúce z 15. storočia, ktoré možno vymedziť približne rokmi 1424 až cca 1490 (č. kat. 2–43, 45–48). Tieto tvoria drvivú väčšinu zo všetkých zachránených mincí, čo je pochopiteľné z toho dôvodu, že pochádzajú z čias predpokladaného najväčšieho rozkvetu hradu. Najmladšia minca z uvedenej kolekcie pochádza z rokov 1508–1519 (č. kat. 44).

Obr. 7. Sklené Teplice – hrad Teplica. Lokalizácia vybraných numizmatických nálezov na hrade. Číslovanie zodpovedá poradiu mincí v katalógu (podľa: *Beljak/Bóna/Maliniak 2021a* – upravené; grafika: R. Čambal).

Abb. 7. Sklené Teplice – Burg Teplica. Lokalisierung der ausgewählten numismatischen Funde aus der Burg. Die Nummerierung entspricht der Münzreihenfolge im Katalog (nach: *Beljak/Bóna/Maliniak 2021a* – modifiziert; Grafik: R. Čambal).

Medzi najdôležitejšie mince nájdené na hrade patrí bankský denár razený v rokoch 1270–1272 (č. kat. 1). Uvedené mince sa produkovali v Slavónsku po roku 1255 a razili sa v mincovni Záhreb, kde sa nachádzali bohaté ložiská striebra. V prameňoch sa najskôr označovali ako záhrebské denáre (napr. v roku 1260 sú takto spomínané ako *denariorum Zagradiensis*). Približne po roku 1272 sa uvádzajú ako bánske denáre, čiže *denarii banales* (Hóman 1916, 335, 336). Uvedené mince vytlačili z obehu vďaka svojej mimoriadnej kvalite slabšie uhorské kráľovské razby. Ich akosť sa pohybovala od 92,8 % Ag s priemernou hmotnosťou 0,957 g až po najmladšie s obsahom 70 % Ag a priemernou hmotnosťou 0,55 g (Székely 1980, 148, tab. IV). Nami skúmaný exemplár mal mať oficiálnu akosť 90,8 % Ag a hmotnosť 0,92 g. Prakticky namerané hodnoty však boli o niečo vyššie a pohybovali sa medzi 95,55–96,46 % Ag. Takéto odchýlky sú spôsobené problémami okolo nedeštruktívnych analýz kovov spojených s nehomogénnym rozvrstvením materiálu v minci. Ďalším problémom môže byť technologický proces tzv. belenia, kedy sa na mincu dodatočne nanášala vrstva striebra a tým povrchové analýzy vykazujú vyššie hodnoty (napr. Kučera et al. 2017, 331).

Obeh bankských denárov sa sústredil prevažne do južných oblastí Uhorska, najmä dnešného Slovinska, Chorvátska, južného a západného Maďarska (Székely 1980, 141–149). Len sporadicky prenikli severnejšie a na našom území sú ich nálezy skromnejšie. Nikdy sa tu nestali trvalou súčasťou menových pomerov. Jediný menší poklad pozostávajúci zo siedmich bankských denárov sa našiel medzi obcami Slovenský Grob a Viničné na JZ Slovensku (Budaj/Hunka 2018, 158, č. 446; Hunka/Budaj 2005, 41, č. kat. 18). V ďalších prípadoch máme zaznamenané len ich ojedinelé nálezy. Bánsky denár Štefana V. sa našiel počas archeologického výskumu Spišského hradu (Zozuláková 1987, 294; Kolníková/Hunka 1994, 108, č. 233). Ide o jediný známy nález tejto mince zo Spiša, prípadne východného Slovenska. Zvyšné nálezy bankských denárov sa sústreďujú prevažne do oblasti JZ Slovenska, odkiaľ pochádzajú z Trnavy (Kolníková/Hunka 1994, 112, č. 250), Cíferu-Pácu alebo zo Zemné-

ho – Gúg v okrese Nové Zámky (Budaj/Hunka 2018, 164, č. 470 a 166, č. 480).

Výskyt bánskeho denára z rokov 1270–1272 na hrade Teplica je dôležitý pre datovanie počiatku hradu, ktorý dosiaľ nie je úplne jasný. Sporadicky sa nemenovaný hrad spomína nad údolím rieky Teplá v 11.–12. v storočí, pričom uvedené tvrdenie bolo vnesené do literatúry bez akéhokoľvek dôkazu a musíme ho brať s rezervou (Janus 1975, 38). Ani drobné archeologické aktivity na hrade neprinesli jeho presnejšie datovanie, pričom tu pozbieraný materiál ho datoval len rámcovo do 14.–16. storočia (Labuda 2002, 274), prípadne všeobecne len do neskorého stredoveku (Bednár/Fottová 2002, 30, 31). Podobne je tomu aj s archeologickými nálezmi v tomto príspevku. Do obdobia 13. a 14. storočia môžeme spoľahlivo priradiť iba hrot šípu do luku a teoreticky aj kosáky, ktoré však súvisia so širším zázemím hradu. Na základe nálezu bánskeho denára môžeme hľadať začiatky hradu najskôr v 13. storočí.

Druhú časť mincí nájdených na hrade Teplica tvoria rôzne nominály z 15. storočia. Najväčnejšiu z nich predstavuje dukát Žigmunda Luxemburského z rokov 1424–1427, prípadne 1431 (č. kat. 2). Uvedená minca bola razená v Kremnici počas pôsobenia významného komorského grófa Jána Falbrechta z Tornu, ktorý je tu spojený s razbou mincí už v roku 1424 (Lengyel 2013, 21). Patril medzi významných veľkoobchodníkov, ktorý zastupoval firmu Falbrecht-Morser-Rosenfeld-Strossberg napojenú aj na Rád Nemeckých rytierov (k jeho činnosti pozri aj Budaj 2010, 146, 147). Nález uvedenej mince je zaujímavý z niekoľkých dôvodov. Pochádza totiž z obdobia pred rokom 1456, kedy je o hrade známa prvá písomná zmienka (súhrnne Beljak/Bóna/Maliniak 2021a, 42). Napriek tomu, že najväčší počet dukátov Žigmunda Luxemburského sa tradične spájal s pôsobením husitov na našom území (Hunka 2006, 49), uvedenú mincu nemôžeme jednoznačne považovať za dôkaz ich prítomnosti v tomto priestore. Obeh zlatých mincí bol totiž dlhší a mohol tu byť stratený aj v mladších obdobiach. Na druhej strane jeho existencia na hrade potvrdzuje fakt, že sa tu používali aj mince najvyšších hodnôt. Zo slovenských hradov poznáme prevažne len drobné

nominály a používanie zlatých mincí máme doložené len sporadicky.

Pomerne jednoliaty celok tvoria aj zvyšné nálezy uhorských a zahraničných mincí z 15. storočia, ktoré možno chronologicky vymedziť približne rokmi 1441–1490 (č. kat. 3–43, 45–48). Medzi zaujímavé z nich patrí denár Jána Huňadyho, ktorý bol razený približne v rokoch 1447–1450/1452. Po tragickej smrti Vladislava I. v bitke pri Varne v roku 1444 nastali v Uhorsku problematické časy, ktoré sa odrazili aj v mincovníctve. V roku 1446 zvolili Jána Huňadyho za správcu kráľovstva – gubernátora, ktorý zastával tento úrad za neploletého panovníka Ladislava V. Ján Huňady týmto dostal obrovské právomoci, medzi ktoré patrila aj vlastná razba mincí. Jeho plnohodnotnú realizáciu však sťažovalo to, že dovedy razil len menejhodnotné mince a najvýznamnejšie mincové komory v Kremnici a Košiciach zostali naďalej v rukách Jána Jiskru. Hneď na prvom uhorskom sneme zvolanom do Budína v roku 1447 sa riešilo aj mincovníctvo a jeho najdôležitejším výsledkom bolo uzákonenie kurzu denárov voči dukátom na 1 : 200 (bližšie napr. *Gyöngyössi 2012*, 49, 50). Uvedené nariadenie sa týkalo práve denára typu H 620, ktorý sa našiel aj na hrade Teplica (č. kat. 3). Napriek istému zlepšeniu oproti predchádzajúcemu obdobiu však uvedená minca naďalej vykazovala pomerne nízku akosť, ktorá bola približne 5 a 1/3 lóto, čiže 33,3 % Ag (*Gyöngyössi 2003*, 36, 37). Minca sa nakoniec ukázala ako životaschopná a razila sa až do konca pôsobenia Jána Hunyadyho v gubernátorskej funkcii v roku 1452. Uvedené mince sa produkovali predovšetkým v Budíne a v sedmohradských mincovniach Sibiu (maď. Nagyszébeny, nem. Hermannstadt) a Baia Mare (maď. Nagybánya, nem. Neustadt), ktoré boli pevne pod kontrolou Jána Hunyadyho. Z plejády sedmohradských mincí však vyčnieva exemplár s mincovou značkou K-R (č. kat. 3). Podľa písmena K ju môžeme zaradiť medzi kremnicke razby, hoci uvedenú mincovňu vtedy ovládal Ján Jiskra a razil tu mince s menom kráľa Ladislava. Nie je vylúčené, že mu Jiskra dal mincovňu do prenájmu a medzi oboma veľmožmi došlo k dohode o razbe mincí v prospech Hunyadyho (*Pohl 1970*, 52, 53).

Ďalšiu špecifickú skupinu uhorských mincí z 15. storočia predstavujú razby Ladislava V., ktorých je celkovo jedenásť exemplárov (č. kat. 4–14). Všetky pochádzajú len z kremnickej mincovne a až na jednu výnimku sú z úzkeho chronologického spektra samostatnej vlády Ladislava V., čiže z rokov 1453–1457. Z uvedených mincí patria medzi zaujímavejšie a najpočetnejšie razby z prvého roku jeho vlády (č. kat. 5–11). Ich produkcia začala krátko po nástupe na trón a objavujú sa výlučne s mincovou značkou K-h (K = Kremnica a h = Hölczer). Ladislav V. najal na nápravu menových pomerov krátko po nástupe na trón významného rakúskeho finančníka Konráda Hölczera. Hneď z prvého roka jeho pôsobenia sa nám zachovalo mincového nariadenie, podľa ktorého sa majú raziť denáre v akosti 50% Ag (*Krizskó 1880*, 30–33). To znamená, že na jeden dukát sa počítalo 200 denárov. V uvedenom nariadení sa okrem organizácie mincovníctva spomína aj presný vzhlad týchto mincí. Analýza jedinej mince z teplického súboru ukázala oveľa vyššie hodnoty ako spomínaná úradná akosť (71,22 % a 75,69 %; č. kat. 5), čo je spôsobené vyššie popisovanými problémami pri povrchovom meraní mincí. Ďalšou zaujímavosťou týchto mincí je to, že sa časť z nich objavuje aj s mincovou značkou W v kombinácii s ďalšími písmenami B, h, X (*Pohl 1982*, č. 186 B-3-5). Uvedené mincové značky nepatria k oficiálnym kráľovským razbám, ale pravdepodobne ide o dôkaz oživenia mincovníctva niektorých urodzených uhorských pánov ako Pavla Bánfiho v Lendave, dnes Slovinsko (za Ladislava V. razil cca do 1454), či Mateja Gatalóczyho ako veszprémskeho biskupa (*Gyöngyössi 2003*, 42; *2016*, 355). Uvedené mince sú však nižšej kvality a slabšieho ikonografického prevedenia ako kráľovské razby.

Ďalšie dva denáre Ladislava V. typu H 664 (č. kat. 12, 13) pochádzajú taktiež z kremnickej mincovne a boli razené už v pokročilejšej dobe vlády Ladislava. Najskôr k tomu došlo v roku 1455 a ich produkcia pokračovala približne do polovice nasledujúceho roka (*Huszár 1958*, 94; *Pohl 1972a*, 54). Tieto denáre sa nerazili len v kremnickej mincovni ako to bolo v predchádzajúcom období, ale aj v Budíne, v sedmohradskej Baia Mare (Nagybánya) a v obmedzenej miere sa produko-

vali aj v Košiciach (*Huszár 1958, 94; Pohl 1972a, 54*). Oba denáre z hradu Teplica majú špecifické opisy, ktoré sa mierne líšia od dosiaľ známych a popísaných exemplárov v odbornej literatúre.

Posledná Ladislavova minca zo skúmaného súboru patrí medzi razby produkované v rokoch 1456–1457 (č. kat. 14). Detaily o uvedenej minci sú dôverne známe z nariadenia Ladislava V., ktoré vydal 31. októbra 1456 pre mesto Sibiu. Okrem iného je tu uvedený ich pevný kurz, ktorý bol nasledovný: 1 dukát = 200 denárov a 400 poldenárov/obolov (*Huszár 1958, 94, 95*). Z toho vyplýva, že sa opätovne vrátili k akosti 50 % Ag, čo približne potvrdzujú aj nami namerané hodnoty.

Z 15. storočia predstavuje najväčšiu zložku v celom súbore 29 denárov a poldenárov/obolov Mateja Korvína, ktoré pochádzajú z rôznych období jeho dlhej vlády. Pomerne intenzívne sa tu vyskytol jeho prvý typ denára, ktorý je v našom súbore zastúpený siedmimi exemplármi (č. kat. 15–21). Uvedená minca sa spomínala už na prvom korunovačnom krajiniskom sneme v januári 1458, podľa ktorého mali mať takú istú hodnotu ako posledné Ladislavove denáre, čiže sa malo počítať 200 na jeden dukát (*Huszár 1940, 553, 554, Pohl 1972b, 9, 10*). To znamená, že aj v prípade týchto mincí sa pohybovala ich akosť okolo 50 % Ag, čomu nezodpovedajú namerané analýzy na našich exemplároch (č. kat. 15–21). Uvedené denáre sa razili vo viacerých mincovniach Uhorska a okrem Kremnice aj v Košiciach, Budíne, sedmohradskej Baia Mare, Sibiu alebo Baia de Arieș.

Medzi ďalšie špecifické mince v súbore patria denáre H 706 a jeho poldenár/oboly H 707, ktoré patria medzi pomerne vzácne mince (č. kat. 22–24). Razba uvedených mincí trvala krátko a produkovali sa len v roku 1463 (*DRH II., 139 Gyöngyössi 2012, 151; Pohl 1972b, 10, 11*). Spomínajú sa aj v zachovanom nariadení z tohto roka, kde je zakotvený ich kurz v nasledujúcom pomere: 1 dukát = 100 denárov = 200 poldenárov/obolov. To znamená, že boli kvalitnejšie ako predchádzajúci typ, čo potvrdzujú aj prakticky nami namerané akosti týchto mincí. Aj tento typ denára sa razil vo viacerých mincovniach Uhorska a okrem Kremnice to bolo v Budíne, Košiciach a sedmohradskej Baia Mare.

V nasledujúcich rokoch je badateľný pokles kvality uhorských denárov. Kríza mincovníctva vyvrcholila v roku 1465 razbou špecifických typov mincí, ktoré sú zastúpené v našom súbore najväčším počtom (č. kat. 25–37). Ich nízka akosť, ktorá bola oficiálne len 12 % Ag (*Pohl 1972b, 11*) bola vyvrcholením pretrvávajúcich ekonomických a politických problémov v tomto období. Matej Korvín totiž musel bojovať na dvoch frontoch a okrem zorganizovania väčšej protitureckej výpravy zápasil aj s cisárom Fridrichom. Uvedené mince sa razili v početných mincovniach Uhorska a Sedmohradska. Okrem Kremnice, kde sa objavujú s jedinou mincovou značkou K-B sa produkovali v Budíne, Košiciach, Baia Mare (Nagybánya) atď. Razba menej kvalitných denárov a následná inflácia donútili Mateja Korvína pristúpiť k významnej hospodárskej a menovej reforme, ktorá sa dotkla strieborných mincí v roku 1467 (*Soós 1999, 171–177*). Jej výsledkom bola razba nových a kvalitnejších drobných mincí, ktoré mali akosť 50 % Ag (napr. *Gyöngyössi 2012, 55, 56*). Týmto sa stanovil ich úradný kurz nasledovne: 1 dukát = 20 grošov = 100 denárov a 200 poldenárov/obolov, pričom opätovne sa zaviedla razba stredných nominálov, čiže grošov. Dukáty sa ďalej razili v pôvodnej akosti. Na všetky mince sa dostali nové ikonografické prvky – Madona s dieťaťom. Denáre a oboly sa v tejto akosti razili prakticky až do roku 1574, kedy sa ich kvalita mierne znížila. Zaujímavosťou súboru Matejových poreformných mincí z hradu Teplica je to, že pochádzajú nielen z prvého obdobia ich razby, čiže z rokov 1467–1469 (č. kat. 38, 39), ale aj z jeho záveru (č. kat. 40–43).

Z nasledujúcich období evidujeme mince na hrade Teplica už len sporadicky. Zo 16. storočia poznáme len jeden poldenár/obolus Ľudovíta II., ktorý patrí medzi zaujímavejšie razby. Poldenár sa totiž nachádzajú v nálezoch oveľa sporadickejšie ako denáre. Je to spôsobené tým, že sa produkovali v menších počtoch, lebo ich razba bola kvôli malému strižku náročnejšia a tým menej rentabilná. Základným platobným prostriedkom používaným v každodennom živote bol naďalej denár.

Absencia mincí na hrade v 16. storočí je spôsobená tým, že v tomto období už hrad strácal

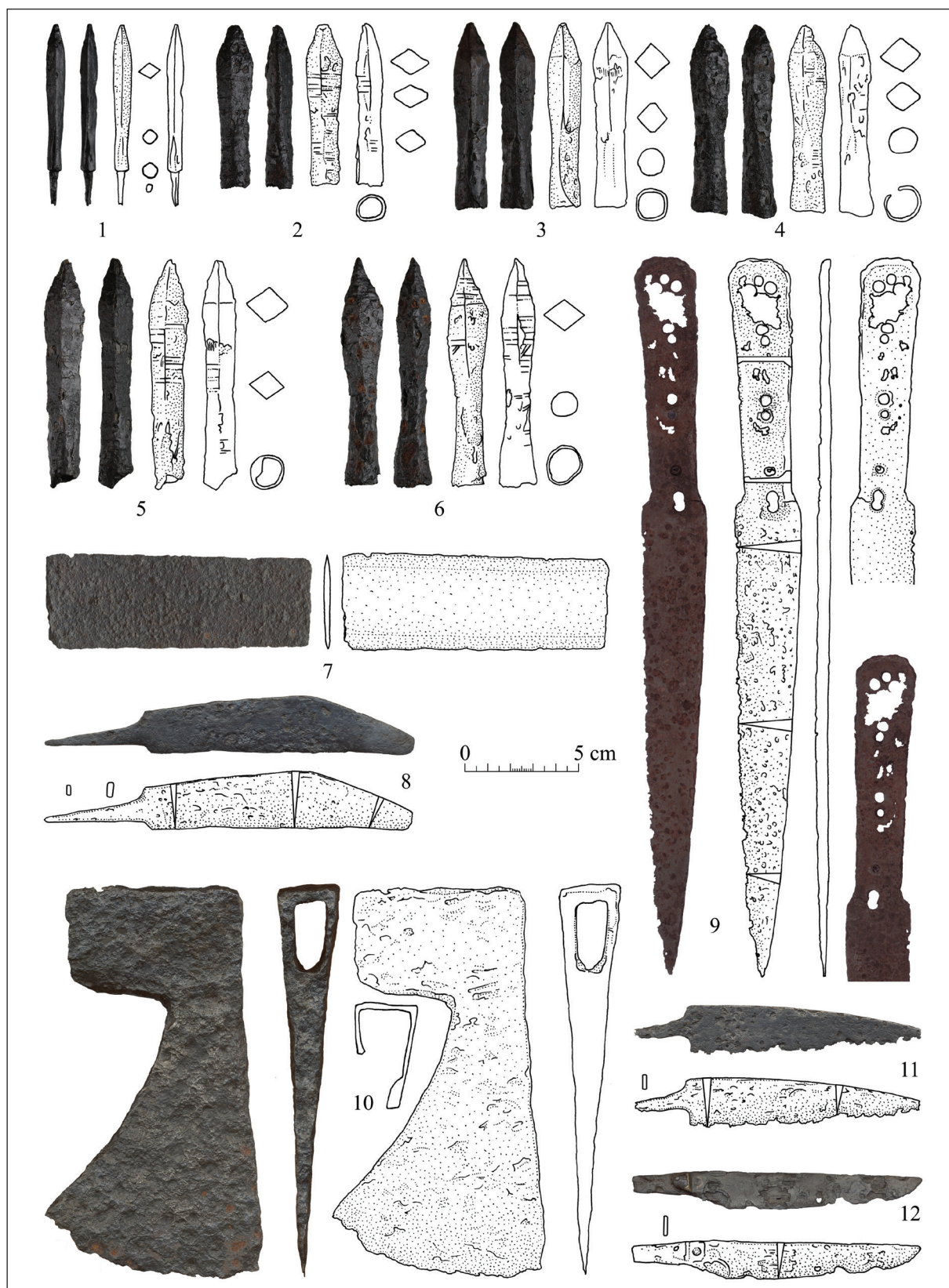
na svojom význame, čo dokazujú aj sporadické zmienky o ňom v archívnych prameňoch (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021a*, 43, 44).

Chronologicky jednoliatu skupinu mincí tvoria aj zahraničné razby, ktoré pochádzajú výlučne z 15. storočia (č. kat. 45–48). Tvoria ich rakúske, salzburské, bavorsko-landshutské a hals-leuchtenberské fenigy. Uvedené mince sa často objavujú spoločne a ich obeh sa sústreďuje prevažne na územie západného Uhorska, čiže dnešného Maďarska a JZ Slovenska. Dosiaľ neboli intenzívnejšie zaznamenané na území stredného Slovenska, preto ich výskyt na uvedenej lokalite je zaujímavý. Časť bádateľov spájala ich rozšírenie s pôsobením bratříkov, prípadne diaľkovým obchodom a rôznymi spoločenskými kontaktmi (*Hunka 1996*, 135). Je zrejme, že ich prílev bol prostredníctvom rakúskych fenigov, ktoré patrili medzi dôležité mince v obehu v západnom Uhorsku. V roku 1405 sa ich podarilo nakrátko vytlačiť dekrétom Žigmunda Luxemburského, v ktorom nariadil povinné používanie uhorských mincí v celej krajine (*Huszár 1971*, 1158). Napriek tomu, však v nasledujúcich rokoch zohrávali rakúske fenigy v peňažnom obehu západného Uhorska dôležitú úlohu. Ich obeh urýchlili aj mestá Bratislava a Šopron, ktoré dostali privilégia v roku 1412 a 1436 (*Huszár 1972*, 150). Prostredníctvom nich sa do centra ich hospodárskeho diania dostal obchod s Rakúskom, čo spôsobilo prienik a používanie rakúskych fenigov v tomto priestore. Ďalší prílev týchto mincí urýchlil aj fakt, že poručníkom neplnoletého Ladislava V. sa v roku 1440 stal Fridrich V. (III.). Za svoje služby dostal do zálohy mesto Šopron a následne ovládol celé uhorsko-rakúske pohraničie (*Huszár 1972*, 151, 152). Ďalším dôležitým javom bolo aj to, že Fridrich udelil mincové privilégia niektorým významným pánom. Medzi nich patrili aj grófi so Svätého Jura a Pezinka, ktorí v rokoch 1460–1463 razili rakúske fenigy.

Bavorské fenigy obiehali tradične s rakúskymi razbami aj z toho dôvodu, že v roku 1395 prevzalo Bavorsko ich metrologické parametre (*Huszár 1972*, 150). Oba druhy mincí sa presadili na našom území približne do roku 1460, odkedy je badateľný ich pokles. Bolo to spôsobené tým, že nárast obchodu si vyžadoval používanie väčších nominálov, teda ťažších strieborných mincí (*Huszár 1972*, 150).

7. ZÁVER

Drvivá väčšina mincí pochádza z druhej polovice 15. storočia, kedy je v písomných prameňoch zaznamenané najintenzívnejšieho využívanie hradu a je spojená s vlastníctvom významných veľmožov, či členov kráľovského rodu. Pokiaľ ide o ostatné archeologické nálezy z lokality, ich datovanie je často krát širšie, resp. rámcové. Je však pravdepodobné, že väčšina militárií v podobe tesákov, sekery, hrotov šípov do kuše, fragmentov hákovnic a píšťali, ako aj predmety každodennej potreby súvisí práve s týmto obdobím intenzívneho využívania hradu, vrátane pečatidla. V tomto období ho vlastnilo viacero významných osobností. Už v polovici 15. storočia patrila hrad Jánovi Jiskrovi. V 60. rokoch ho nahradil ostrihomský arcibiskup Ján Vitéz, ktorý zorganizoval sprisahanie proti kráľovi Matejovi Korvínovi (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021*, 42, 43; *Plaček/Bóna 2007*, 303, 304). V rokoch 1471 a 1472 pôsobilo na strednom Slovensku početné poľské vojsko, ku ktorému sa pridala aj hrad Teplica. Po potlačení sprisahania v apríli 1472 daroval kráľ hrad jágerskému biskupovi Jánovi Beckensloerovi (*Beljak/Bóna/Maliniak 2021*, 43). Po páde povstania prešiel do rúk kráľa Mateja Korvína, ktorý ho neskôr dal svojej manželke Beatrix Aragónskej. Po anulovaní ich manželstva v roku 1490 prestala mať Beatrix záujem o svoje majetky v Uhorsku, čo spôsobilo postupný úpadok hradu Teplica.

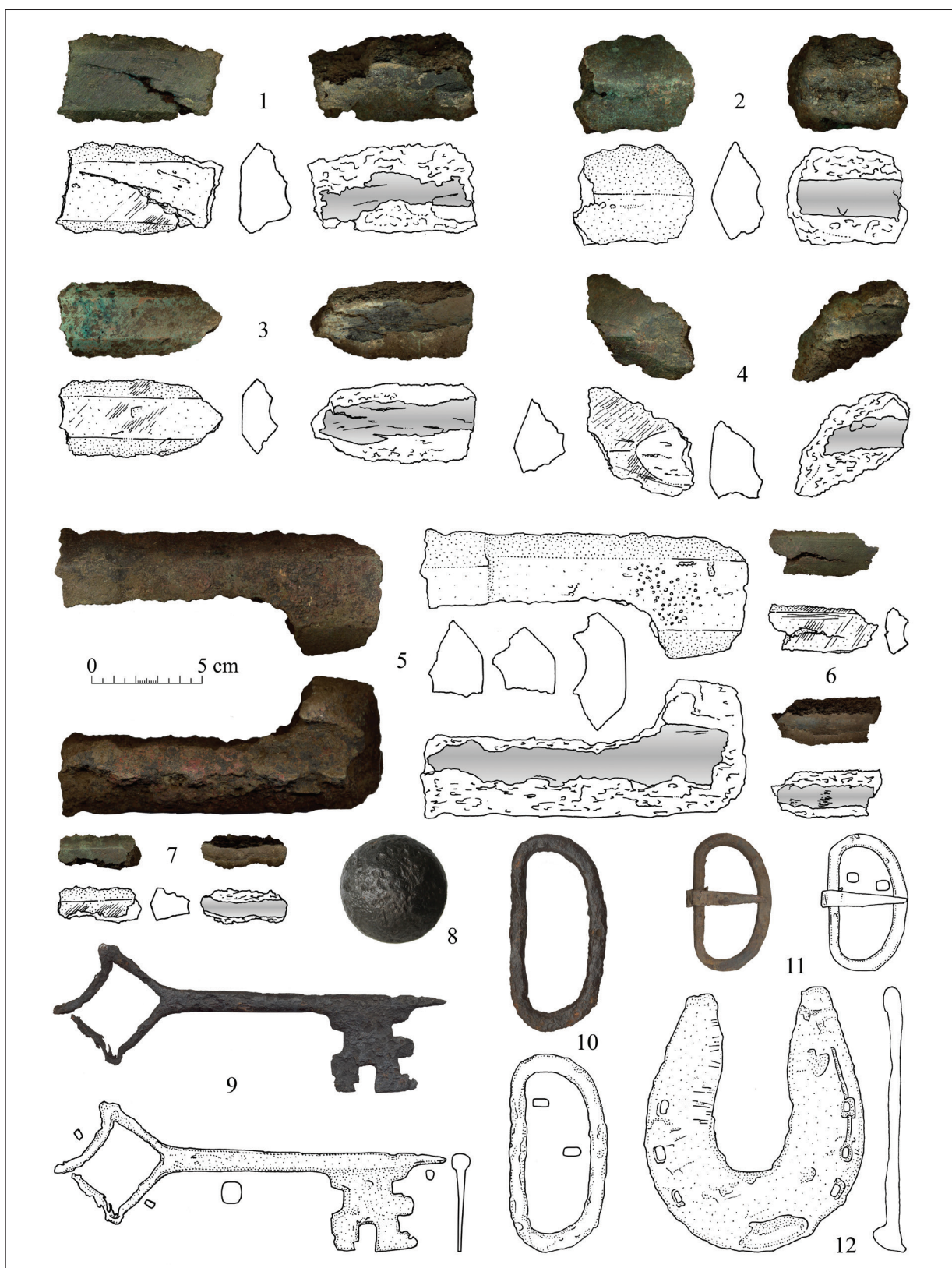

Tab. I. Sklené Teplice – hrad Teplica. Železné predmety: 1 – hrot šípu do luku, 2–6 hroty šípov do kuše, 7 – čepeľ meča, 8, 11 – čepele nožíkov, 9 – tesák, 10 – sekera (foto a kresby: R. Čambal).

Taf. I. Sklené Teplice – Burg Teplica. Eisengegenstände: 1 – Pfeilspitze für den Bogen, 2–6 Pfeilspitzen für die Armbrust, 7 – Schwertklinge, 8, 11 – Messerklingen, 9 – Dussack, 10 – Axt (Foto und Zeichnung: R. Čambal).

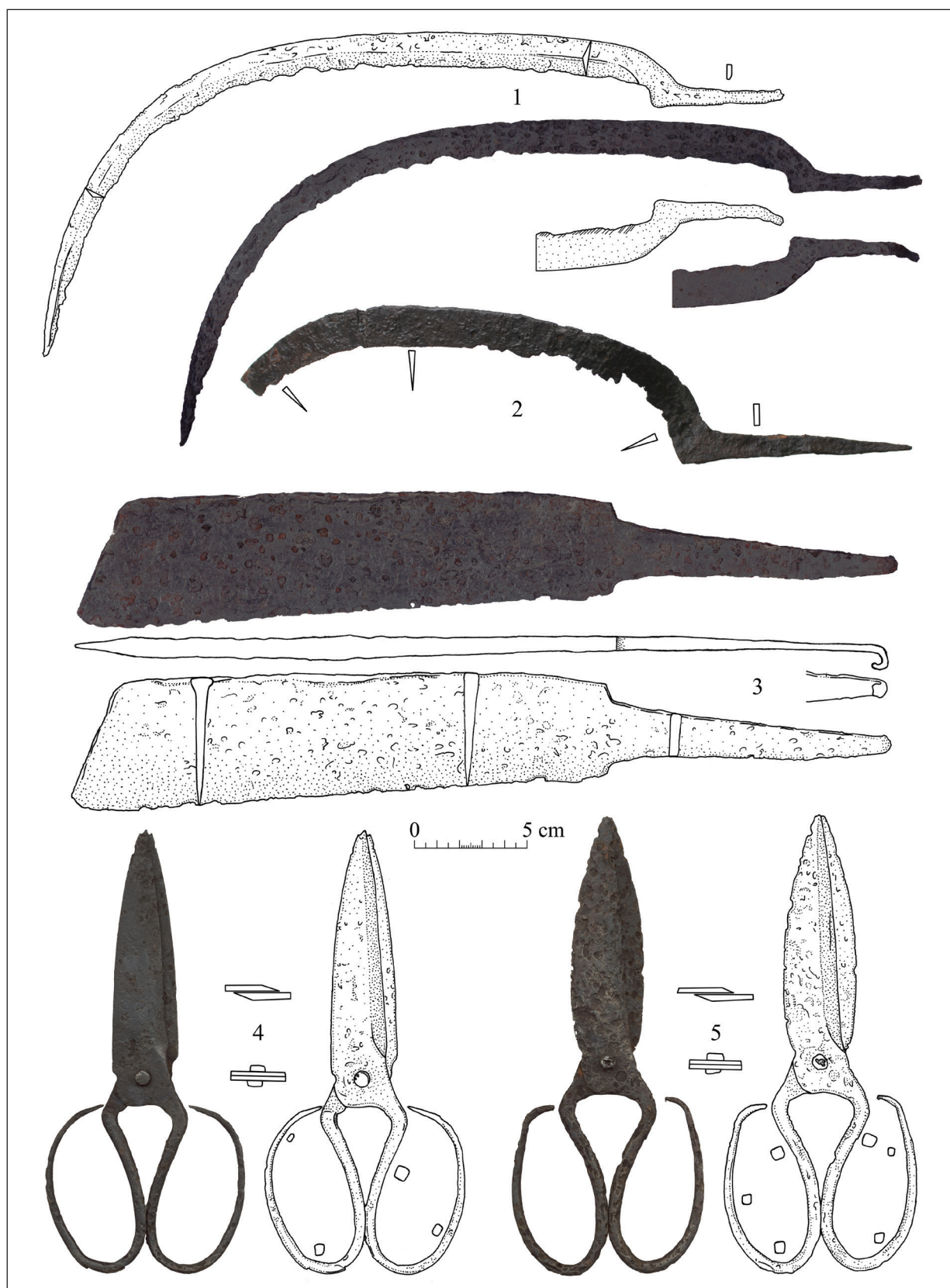

Tab. II. Sklené Teplice – hrad Teplica. Tesáky (foto a kresby: R. Čambal).
Taf. II. Sklené Teplice – Burg Teplica. Dussacke (Foto und Zeichnungen: R. Čambal).

Tab. III. Sklené Teplice – hrad Teplica. Rôzne kovové predmety: 1–7 fragmenty hákovníc (bronz), 8 – delová guľa do falkonetu (železo), 9 – kľúč (železo), 10, 11 – pracky (železo), 12 – podkova (železo; foto a kresby: R. Čambal).

Taf. III. Sklené Teplice – Burg Teplica. Verschiedene Metalgegenstände: 1–7 Fragmente von Hakenbüchsen (Bronze), 8 – Kanonenkugel für den Falkonet (Eisen), 9 – Schlüssel (Eisen), 10, 11 – Schnallen (Eisen), 12 – Hufeisen (Eisen; Foto und Zeichnungen: R. Čambal).

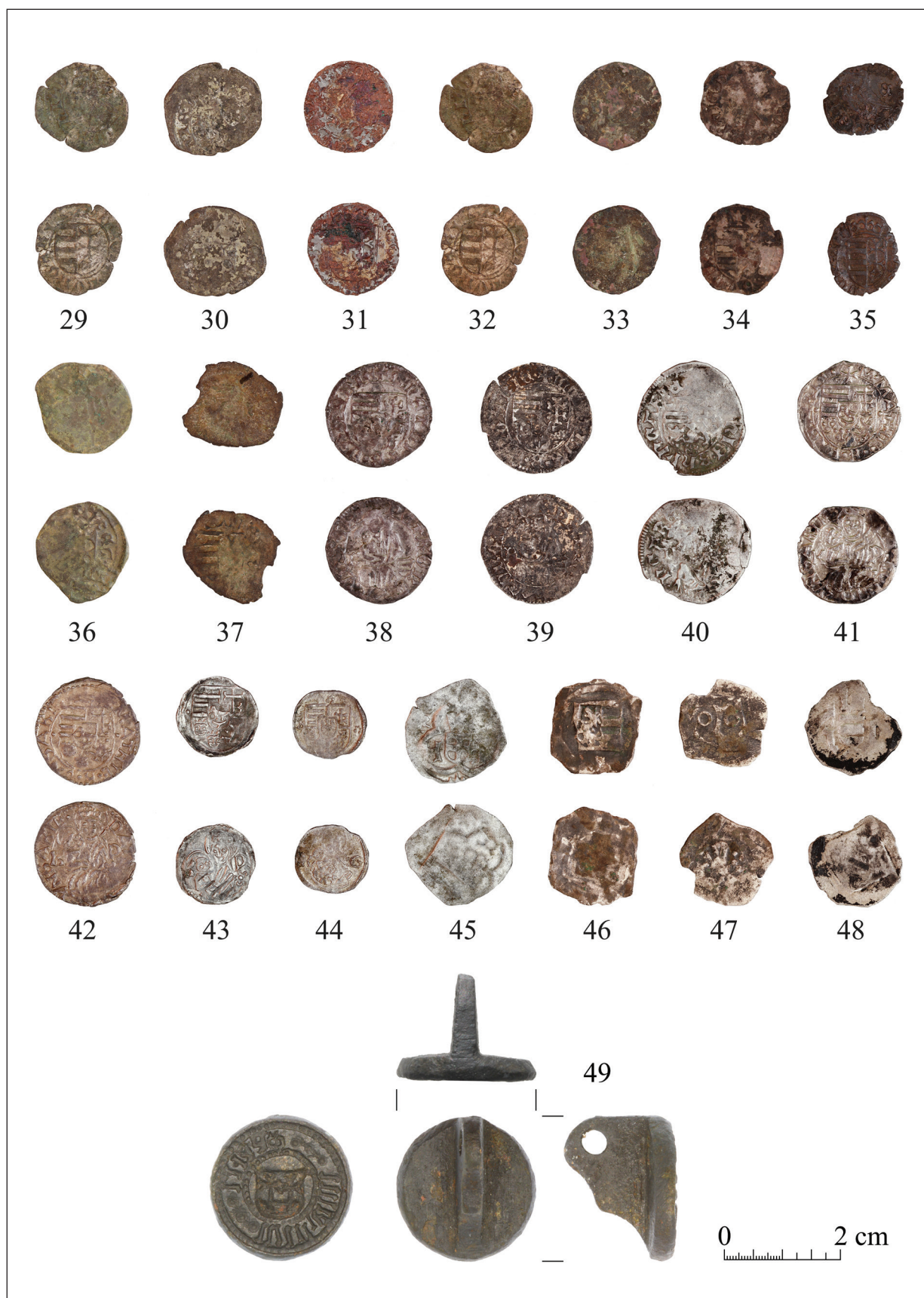

Tab. IV. Sklené Teplice – hrad Teplice. Železné predmety z hradu a okolia: 1, 2 – kosáky, 3 – sekáč, 4, 5 – nožnice (foto a kresby: R. Čambal).

Taf. IV. Sklené Teplice – Burg Teplica. Eisengegenstände von der Burg und Umgebung: 1, 2 – Sichel, 3 – Hackmesser, 4, 5 – Scheren (Foto und Zeichnungen: R. Čambal).

Tab. V. Sklené Teplice – hrad Teplica. Mince (foto: M. Budaj).
Taf. V. Sklené Teplice – Burg Teplica. Münzen (Foto: M. Budaj).

Tab. VI. Sklené Teplice – hrad Teplica. Mince (foto: M. Budaj) a pečatidlo (foto: M. Hanuš, R. Čambal).

Taf. VI. Sklené Teplice – Burg Teplica. Münzen (Foto: M. Budaj) und Siegelstock (Foto: M. Hanuš, R. Čambal).

LITERATÚRA A PRAMENE

- Antoni 2013* – D. Antoni: The oldest Hand-held Firearms from Slovakia. In: SUC.SH – Studia Universitatis Cibiniensis, Series Historica, Volume 10, 2013, 111–125.
- Banderia Prutenorum 28* – <https://dlugosz.polina.pl/en/roczniki/banderia-prutenorum/28>, cit. 4. 11. 2022.
- Banderia Prutenorum 34* – <https://dlugosz.polina.pl/en/roczniki/banderia-prutenorum/34>, cit. 4. 11. 2022.
- Banderia Prutenorum 40* – <https://dlugosz.polina.pl/en/roczniki/banderia-prutenorum/40>, cit. 4. 11. 2022.
- Banderia Prutenorum 44* – <https://dlugosz.polina.pl/en/roczniki/banderia-prutenorum/44>, cit. 4. 11. 2022.
- Banderia Prutenorum 72* – <https://dlugosz.polina.pl/en/roczniki/banderia-prutenorum/72>, cit. 4. 11. 2022.
- Bartl 2001* – J. Bartl: Vzťah Jána Jiskru a Jána Huňadyho. In: I. Kaczarová (ed.): Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie pri príležitosti 550. výročia bitky pri Lučenci. Lučenec 2001, 69–78.
- Baxa 1982* – P. Baxa: K vývoju podkúvania na Slovensku v 16. a 17. storočí. *Archaeologia historica* 7, 1982, 495–498.
- Bednár/Fottová 2002* – P. Bednár/E. Fottová: Stredoveké opevnenie v Sklených Tepliciach. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2001, 2002, 30, 31, 231.
- Belcredi 1988* – L. Belcredi: Užití kovu ve středověké osade. *Archaeologia historica* 13, 1988, 359–485.
- Belcredi 2022* – L. Belcredi: Hrad Skály vydal své tajemství. Brno 2022.
- Belcredi 2010* – L. Belcredi: Hrad Skály aneb o prstenu paní Elišky. Historie a archeologický výzkum hradu. Brno 2010.
- Belcredi/Ustouhal/Janová 2002* – L. Belcredi/V. Ustouhal/D. Janová: Pečetidlo z hradu Skály u Jimramova. *Z dějin hutnictví* 31, 2002, 49–52.
- Beranová 1975* – M. Beranová: Zemědělská výroba v 11./14. století na území Československa. Studie AÚ ČAV v Brně 3/1. Praha 1975.
- Beljak/Bóna/Maliniak 2021a* – J. Beljak/M. Bóna/P. Maliniak: Hrad Teplica. In: N. Beljak Pažinová (zost.): Stredoveké hrady na strednom Pohroní. Nitra 2021, 41–54.
- Beljak/Bóna/Maliniak 2021b* – J. Beljak/M. Bóna/P. Maliniak: Hrad Žakýl. In: N. Beljak Pažinová (zost.): Stredoveké hrady na strednom Pohroní. Nitra 2021, 55–64.
- Beljak Pažinová et al. 2021a* – N. Beljak Pažinová/J. Beljak/R. Ragač/M. Šimkovic/M. Styk/K. Šimunková: Hrad Peťuša. In: N. Beljak Pažinová (zost.): Stredoveké hrady na strednom Pohroní. Nitra 2021, 117–136.
- Beljak Pažinová et al. 2021b* – N. Beljak Pažinová/J. Beljak/P. Maliniak/M. Šimkovic/D. Repka/K. Šimunková: Hrad Dobrá Niva. In: N. Beljak Pažinová (zost.): Stredoveké hrady na strednom Pohroní. Nitra 2021, 183–198.
- BFW Wilhelmi 2* – <http://katalog.burgerbib.ch/detail.aspx?ID=225581>, cit. 4. 11. 2022.
- Bílý 1983* – P. Bílý: Soukromoprávní dispozice ke znaku v měšťanském prostředí. *Heraldická ročenka* 1983, 58–67.
- Bóna et al. 2021* – M. Bóna/P. Debnár/P. Maliniak/R. Uhrovič: Hrad Šášov. In: N. Beljak Pažinová (zost.): Stredoveké hrady na strednom Pohroní. Nitra 2021, 93–116.
- Budaj 2010* – M. Budaj: Vývoj kremnickej mincovne vo svetle nálezov mincí v rokoch 1323 až 1437. Dizertačná práca. Univerzita Komenského v Bratislave. Bratislava 2010.
- Budaj/Hunka 2018* – M. Budaj/J. Hunka: Nálezy mincí na Slovensku V/1. Bratislava – Nitra 2018.
- Budaj/Pírek 2017* – M. Budaj/M. Pírek: Nálezy zo 14.–15. storočia z hradu Tekovská Breznica. Zborník Slovenského národného múzea 111, *Archeológia* 27, 179–193.
- CNA I* – B. Koch: Corpus Nummorum Austriacorum (CNA). Band I. Wien 1994.
- Čambal/Budaj/Grossmannová 2021* – R. Čambal/M. Budaj/D. Grossmannová: Stredoveké a novoveké militária, súčasti výstroja a numizmatické nálezy z Plaveckého Podhradia. Zborník Slovenského národného múzea 115, *Archeológia* 31, 2021, 249–344.
- Černý 1975* – J. Černý: Petrus Wilhelmi de Grudencz – neznámý skladateľ doby Dufayovoy

- v českých pramenech. *Hudební věda* 12/3, 1975, 195–235.
- Čornej/Bartlová 2007 – P. Čornej/M. Bartlová: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. VI. (1526–1737). Litomyšl 2007.
- DRH II – G. Bónis/F. Döry/E. Geisa/S. Teke: Decreta Regni Hungariae Gesetze und Verordnung Ungarns 1458–1490. Budapest 1989.
- Drnovský 2021 – P. Drnovský: Soubor kovových nálezů z hradu Mokřice u Lužan a jeho blízkého okolí (okres Jičín). *Archaeologia historica* 46/1, 2021, 147–171.
- Drnovský/Bek/Beková 2021 – P. Drnovský/T. Bek/M. Beková: Militaria z okolí hradu Rychmberka ve východních Čechách jako doklady jeho dobývání. *Archaeologica historica* 46/2, 2021, 413–443.
- Drnovský/Mazáčková/Šrámek 2019 – P. Drnovský/J. Mazáčková/J. Šrámek: Hrad u Božanova na Broumovsku a jeho možná úloha při stabilizaci broumovského klášterního dominia. *Archaeologia historica* 44/2, 2019, 559–605.
- Durdík 1972a – T. Durdík: K problematice středověkých šipek v Československu. *Zpravodaj Klubu vojenské historie* 1972/2, 4–6.
- Durdík 1972b – T. Durdík: K problematice středověkých šipek v Československu. *Zpravodaj Klubu vojenské historie* 1972/3, 5–9.
- Emmerich 2007 – H. Emmerich: Bayerns Münzgeschichte im 15. Jahrhundert. Münzpolitik und Münzprägung der bayerischen Herzogtümer und ihrer Nachbarn von 1390 bis 1470. Teilband 1–2. München 2007.
- Farkaš 2001 – Z. Farkaš: Zisťovací výskum v Modre, poloha Zámčisko. *Zborník Slovenského národného múzea* 95, *Archeológia* 11, 135–168.
- Farkaš 2006 – Z. Farkaš: Stredoveké opevnenie v Stupave, poloha Dračí hrádk. *Zborník Slovenského národného múzea* 100, *Archeológia* 16, 235–302.
- Farkaš 2007 – Z. Farkaš: Železný klúč z Modry, poloha Zámčisko. *Zborník Slovenského národného múzea* 101, *Archeológia* 17, 239–244.
- Farkaš 2015 – Z. Farkaš: Stredoveké opevnenie Starý zámok II pri Pezinku. *Zborník Slovenského národného múzea* 109, *Archeológia* 25, 257–297.
- Federmayer 2002 – F. Federmayer: Meštianska heraldika na Slovensku. In: J. Hautová/L. Vrteľ (ed.): *Občianska heraldika*. Martin 2002, 13–47.
- Gancarczyk 2006 – P. Gancarczyk: Petrus Wilhelmi de Grudencz (b. 1392) – a Central European Composer. *De musica disseranda* 2/1, 2006, 103–112.
- Gancarczyk 2021 – P. Gancarczyk: Petrus Wilhelmi de Grudencz i muzyka Europy Środkowej XV wieku. Varšava 2021.
- Gácsová 1977 – A. Gácsová: Boje Mateja I. proti Jánovi Jiskrovi z Brandýsa a bratříkom v rokoch 1458–1467. *Historický časopis* 25, 1977, 187–216.
- Glejtek 2016 – M. Glejtek: Neznáme cirkevno-sfragistické artefakty zo stredovekého Spiša. *Konštantínove listy* 9/1, 2016, 50–63.
- Głosek 1996 – M. Głosek: Pożnośredniowieczna broń obuchowa w zbiorach polskich. Warszawa – Łódź 1996.
- Gorczyca 2015 – K. Gorczyca: Średnowieczny tłok pieczętny znalezione w Koninie. *Konińskie zeszyty muzealne* 10, 2015, 130–135.
- Gyöngyössi 2003 – M. Gyöngyössi: Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon. Budapest 2003.
- Gyöngyössi 2012 – M. Gyöngyössi: Magyar pénztörténet 1000–1540. Budapest 2012.
- Gyöngyössi 2016 – M. Gyöngyössi: Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon. *Századok* 150/2, 2016, 341–368.
- Hanuliak 2004 – V. Hanuliak: Hrad Čabrad v dejinách Hontu. *Archaeologia historica* 29, 2004, 299–308.
- Heyen 2007 – F.-J. Heyen: Das Erzbistum Trier 11. Das St. Marien-stift in Kyllburg. Berlin – New York 2007.
- Hložek/Ławrynowicz 2020 – J. Hložek/O. Ławrynowicz: Weaponry from the Vassal House in Křivoklát Castle from the Early 15th Century. *Modernity or Anachronism?. Fasciculi Archaeologiae Historicae* 33, 2020, 183–199.
- Homola 2019 – T. Homola: Na vzostupe moci. Zahraničná politika Mateja Korvína v stredoeurópskom priestore v rokoch 1458–1471. Bratislava 2019.
- Homola 2020 – T. Homola: S kráľom alebo proti kráľovi? Sprisahanie voči Matejovi Korvíno-

- vi v roku 1471. *Historický časopis* 68, 2020, 221–247.
- Hóman 1916* – B. Móman: Magyar pénztörténet 1000–1325. Budapest 1916.
- Hunka 1996* – J. Hunka: Vplyv rakúskych mincí na peňažné pomery stredovekého Slovenska (12.–15. storočie). *Slovenská numizmatika* 14, 1996, 129–148.
- Hunka 2006* – J. Hunka: Uhorské zlaté razby kráľa Žigmunda Luxemburského, ich význam pre súdobé hospodárstvo slovenskej časti Uhorska. In: D. Grossmannová/J. Hásková/J. T. Štefan (eds.): Peníze v proměnách času V. Ostrava 2006, 43–51.
- Hunka/Budaj 2005* – J. Hunka/M. Budaj: Poklady mincí z Pezinka a okolia. *Pezinok* 2005.
- Hunka/Samuel/Bielich 2005* – J. Hunka/M. Samuel/M. Bielich: Nové nálezy z hradu Ostrý kameň. *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja* 8, 2005, 51–58.
- Huszár 1940* – L. Huszár: Mátyás pénzei. In: I. Lukinich (Szerk.): Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára. I.–II. Budapest 1940, 549–574.
- Huszár 1971* – L. Huszár: Pénzforgalom és pénzürtékviszonyok Sopronban. *Századok* 105/1, 1971, 1150–1184.
- Huszár 1972* – L. Huszár: Bajor pénzek forgalma a középkori Magyarországon. *Soproni szemle* 26/2, 1972, 145–159.
- Huszár 1979* – L. Huszár: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest – München 1979.
- Janiš 2022* – D. Janiš: Pečatidlo Zikmunda z Bítova. In: E. Mikešková (ed.): Zálhotský sborník. K výročí obce 750 let. Podhradní Lhota 2022, 31–41.
- Janus 1975* – J. Janus: Z minulosti Sklenných Teplic. *Vlastivedný časopis* 24/1, 1975, 38–40.
- Jurok 2005* – J. Jurok: Čeští husitští a katoličtí kondotiéři z Moravy na Slovensku v 15. století (období bratříků). *Vojenská história* 2005/4, 3–15.
- Kartous 1980* – P. Kartous: Habsbursko-jagellovské dvojvládí v Uhorsku v letech 1440–1444 (Začiatky Jiskrovej činnosti na území Slovenska). *Historické štúdie* 24, 1980, 225–260.
- Kolníková/Hunka 1994* – E. Kolníková/J. Hunka: Nálezy mincí na Slovensku IV. Nitra 1994.
- Koscelník/Krypta/Savková 2013* – P. Koscelník/J. Krypta/J. Savková: Dobývání hradu Siónu roku 1437. Povrchový průzkum palebních postavení obléhatelů. *Archeologické rozhledy* 65, 2013, 574–598.
- Krajíc 2003* – R. Krajíc: Sezimovo Ústí. Archeologie středověkého poddanského města 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Díl I. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor 2003.
- Krizskó 1880* – P. Krizskó: A körmöczi régi kamara és grófjai. Budapest 1880.
- Kučera 1976* – M. Kučera: Pečatidlo poľského župníka v zbierkach SNM. *Zborník Slovenského národného múzea* 70, *História* 16, 1976, 129–147.
- Kučera et al. 2017* – L. Kučera/L. Richtera/M. Zmrzlý/M. Jarošová/P. Kučerová/P. Bednář: Problematika stanovení ryzosti středověkých mincí a porovnání běžně používaných technik. *Folia Numismatica* 31/2, 2017, 323–336.
- Kyllburg Stadtsiegel* – http://www.mueller-kyllburg.de/kurfuersten/stadtsiegel_kyllburg.html, cit. 4. 11. 2022.
- Kyllburg Wappen* – https://de.wikipedia.org/wiki/Kyllburg#/media/Datei:DEU_Kyllburg_COA.svg, cit. 4. 11. 2022.
- Kyllburg Wappenstein* – http://www.mueller-kyllburg.de/kurfuersten/kyllburg_wappenstein.html, cit. 4. 11. 2022.
- Labuda 2002* – J. Labuda: Hrady štiavnických vrchov – ich funkcia a vzájomné interakcie. *Archaeologia historica* 27/1, 2002, 269–278.
- Labuda/Glejtek 2020* – J. Labuda/M. Glejtek: Unikátny nález bronzového typária v Banskej Štiavnici. *Pamiatky a múzeá* 2020/2, 2–8.
- Lengyel 2013* – A. Lengyel: Aranykönyv 1325–1540. Budapest 2013.
- Markus/Pilnáček 1933* – A. Markus/J. Pilnáček: Znamení a znaky nešlechticů. *Časopis Rodopisné společnosti československé* 5/1, 1933, 112–123.
- Mazáčková 2012* – J. Mazáčková: Militária z hradu Rokštejna v širším stredoevropském kontextu. Dizertační práce. Masarykova univerzita. Brno 2012.

- Mazáčková 2013* – J. Mazáčková: Rokštejn Castle (Czech Republic): Archaeological evidence of military activities. In: M. Lech (ed.): *Weapons Bring Peace? Warfare in Medieval and Early Modern Europe*. Wrocław 2013, 255–289.
- Měřínský 2007* – Z. Měřínský: Hrad Rokštejn. Dějiny, stavební vývoj a výsledky čtvrtstoletí archeologického výzkumu 1981–2006. Brtnice – Brno 2007.
- Miňo 2010* – M. Miňo: Príspevok k životu v stredovekom vojenskom tábore. *Archaeologia historica* 35/1–2, 2010, 81–93.
- Miňo 2012* – M. Miňo: Hrad Čabrad: história, súčasnosť, perspektívy. *Acta Musei Scepusiensis* 2010–2011, 2012, 119–123.
- Németh 2017* – K. A. Németh: Középkori pécsétnyomók és idézőbillogok Tolna és Somogy megyékből. *A Wosinsky Mór Megyei múzeum Évkönyve* 39, 2017, 235–261.
- Oslanský 1995* – F. Oslanský: Ján Jiskra z Brandýsa a Slovensko. *Historické štúdie* 36, 1995, 46–67.
- Oslanský 2001* – F. Oslanský: Portrét Jána Jiskru z Brandýsa. In: I. Kaczarová (ed.): *Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie pri príležitosti 550. výročia bitky pri Lučenci*. Lučenec 2001, 79–88.
- Pilková/Šimončíčová Koošová 2016* – L. Pilková/P. Šimončíčová Koošová: Predmety každodennej potreby z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš). *Zborník Slovenského národného múzea* 110, *Archeológia* 26, 153–161.
- Pilková/Šimončíčová Koošová 2017* – L. Pilková/P. Šimončíčová Koošová: Militária, ostrohy a konský postroj z Čeboviec – Zeleného hradu (okr. Veľký Krtíš). *Zborník Slovenského národného múzea* 111, *Archeológia* 27, 173–181.
- Plaček/Bóna 2007* – M. Plaček/M. Bóna: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava 2007.
- Pohl 1970* – A. Pohl: Hunyadi János pénzverése. *Numizmatikai közlöny* 68–69, 1969–1970, 1970, 49–56.
- Pohl 1972a* – A. Pohl: V. László pénzverése (1453–1457). *Numizmatikai közlöny* 70–71, 1971–1972, 1972, 51–58.
- Pohl 1972b* – A. Pohl: Hunyadi ezüstpénzei. Budapest 1972.
- Pohl 1974* – A. Pohl: *Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540)*. Graz 1974.
- Pohl 1982* – A. Pohl: Münzzeichen und Meisterzeichen auf Ungarischen münzen des Mittelalters. 1300–1540. Graz – Budapest.
- Polla 1962* – B. Polla: Pamiatky hmotnej kultúry 15. stor. z Posádky pri Gajaroch. *Sborník Slovenského národného múzea* 56, *História* 2, 1962, 107–140.
- Polla 1979* – B. Polla: Bratislava – západné suburbium (výsledky archeologického výskumu). Bratislava 1979.
- Radoměský 1967* – P. Radoměský: Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna. *Sborník Národního muzea v Praze* 21/3, 1967, 109–191.
- Rangjeo 1959* – I. Rangjeo: *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*. Graz 1959.
- Ruttkay 1976* – A. Ruttkay: *Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei II*. *Slovenská archeológia* 24/2, 1976, 245–395.
- Serdon 2005* – V. Serdon: *Armes du diable: arcs et arbalètes au Moyen Âge*. Rennes 2005.
- Slivka 1981a* – M. Slivka: *Stredoveké hutníctvo a kováctvo na východnom Slovensku 2*. *Historica Carpatica* 11, 1981, 218–288.
- Slivka 1981b* – M. Slivka: *Stredoveké hutníctvo a kováctvo na východnom Slovensku 3*. *Historica Carpatica* 12, 1981, 211–276.
- Soják/Olejník 2021* – M. Soják/V. Olejník: K interpretácii náhodného nálezu stredovekého pečatidla zo Spišského Podhradia. *Kultúrne dejiny* 12, Supplementum, 2021, 50–62.
- Soós 1999* – F. Soós: Mátyás király 1467. évi pénzügyi reformjának gyakorlati végrehajtása. In: P. Németh (ed.): *Numizmatika és társtudományok III. Nyíregyháza 1999*, 171–177.
- Strzyż 2011* – P. Strzyż: *Średniowieczna broń palna w Polsce. Studium archeologiczne*. Łódź 2011.
- Strzyż 2014* – P. Strzyż: *Broń palna w Europie Środkowej w XIV–XV w.* Łódź 2014.
- Strzyż/Dzieńkowski/Gołub 2016* – P. Strzyż/T. Dzieńkowski/S. Gołub: *Hakownica z ratusza w Chełmie. Przyczynek do znajomości środkowoeuropejskiej ręcznej broni palnej w XVI stuleciu*. *Acta Archaeologica Lodziensia* 62, 2016, 99–108.

- Sulitková 2014* – L. Sulitková: K metodologickým otázkám studia erbových měšťanů. *Studia Historica Tyrnaviensia* 16, 2014, 319–337.
- Székely 1980* – Gy. Székely: Slawonische Banal-münzprägung. Ser. II. No. 8. *Dissertationes Archaeologicae. Ex Institutio Archeologico Universitatis de Rolando Eötvös nimoinatae.* Budapest 1980.
- Šedivý 2007* – J. Šedivý: Stredoveké uhorské pečate a ich písmo. K datovaniu pečatí analýzou písma. In: J. Ragačová (ed.): *Pečate a ich používatelia.* Bratislava 2007, 129–145.
- Šedivý 2014* – J. Šedivý (ed.): *Latinská epigrafia. Dejiny a metodika výskumu historických nápisov zo Slovenska.* Bratislava 2014.
- Urminský/Rábik 2003* – J. Urminský/V. Rábik: Nález stredovekého typária mesta Trnavy v Trnavskej radnici. *Genealogicko-heraldický hlas* 13/1, 2003, 49–52.
- Vach 1957* – M. Vach: Jan Jiskra z Brandýsa a politický zápas Habsburků s Jagellonci o Uhry v letech 1440–1442. *Historické štúdie* 3, 1957, 172–227.
- Vossberg 1843* – F. A. Vossberg: *Geschichte der Preussischen Münzen und Siegel von frühester Zeit bis zum Ende der Herrschaft des Deutschen Ordens: Mit 20 Kupfertafeln und vielen in den Text gedruckten Abbildungen.* Berlin 1843.
- Vossberg 1849* – F. A. Vossberg: *Banderia Prutenorum, oder die Fahnen des Deutschen Ordens und seiner Verbündeten, welche in Schlachten und Gefechten des 15. Jahrhunderts eine Beute der Polen wurden.* Berlin 1849.
- Vrteř 2009* – L. Vrteř: *Heraldická terminológia.* Martin 2009.
- Zimmermann 2000* – B. Zimmermann: *Mittelalterliche Geschosspitzen. Kulturhistorische, archäologische und archäometallurgische Untersuchungen. Schweizer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters.* Schweizerischer Burgenverein. Band 26. Basel 2000.
- Zozuláková 1987* – K. Zozuláková: *Mince z archeologicko-architektonického výskumu Spišského hradu.* *Historica Carpatica* 18, 1987, 291–295.
- Žákovský 2014a* – P. Žákovský: *Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raního novověku. Dizertační práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.* Brno 2014.
- Žákovský 2014b* – P. Žákovský: *Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raního novověku. Katalog. Dizertační práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Ústav archeologie a muzeologie.* Brno 2014.
- Žákovský 2015* – P. Žákovský: *Středověká militaria z bolearadického hradu.* In: J. Unger (ed.): *Bolaradický hrad.* Brno 2015, 74–83.

FUNDE VON DER BURG TEPLICA

RADOSLAV ČAMBAL – MAREK BUDAJ – JURAJ HRICA

In den Sammlungen des Slowakischen Nationalmuseums – Archäologischen Museums (SNM – AM) und Historischen Museums (SNM – HM) befindet sich eine Kollektion von Gegenständen, die von der Burg Teplica bei Sklené Teplice stammen (Abb. 1). Es handelt sich um Militaria, Gegenstände des alltäglichen Bedarfs (handwerkliche und landwirtschaftliche Werkzeuge), einem spätgotischen Siegelstock und numismatisches Material die einerseits vom Areal der Burgruine, wie auch von den Hängen unter dieser stammen (Abb. 2; 4).

Die Anfänge der Burg sind unklar, dank neuer Forschungen ist aber seine Gründung schon im 13. Jahrhundert wahrscheinlich, wobei sie offenbar mit dem Schutz einer der Zufahrtswege nach Banská Štiavnica zusammenhing. Auf Basis von allen zugänglichen Quellen scheint es, dass die intensivste Besiedlung der Burg vor allem ins 15. Jahrhundert fällt, hauptsächlich in seine 2. Hälfte und dauert relativ intensiv bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts, was auch Funde in diesem Beitrag andeuten.

Im Fundkomplex aus der Fundstelle befinden sich auch Militaria. Zu den kühlen Waffen gehört eine interessante Kollektion von vier Dussacke. Zu Schießfernwaffen gehören Pfeilspitzen zum Bogen und der Armbrust. Es gehören hierher auch Belege von Feuerwaffen die als Bruchstücke von Arkebusen, Pfeifen und einer Kanonenkugel aus Eisen erhalten geblieben sind. Zu interessantesten Militaria gehören Dussacke. Es handelt sich um relativ selten vorkommende Waffen unter den Funden aus slowakischen Burgen, dem auch der Forschungsstand entspricht. Auf der Burg Teplice wurden sogar vier Jagdmesser gefunden. Wir datieren sie vor allem auf Basis von Analogien aus Böhmen und Mähren ins 15. Jahrhundert. Hinsichtlich der intensivsten Besiedlung der Burg Teplica im 15. Jahrhundert, wie auch im Zusammenhang mit der Besetzung der Burg durch die Gebrüder von Jiskra im Jahr 1456 nehmen wir an, dass die Dussacke aus der Fund-

stelle hauptsächlich in die 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts gehören. Hinsichtlich der zahlreichen Analogien im böhmischen und mährischen Milieu ist es nicht ausgeschlossen, dass es sich um Waffen handelt, die ihren Ursprung gerade dort haben konnten und auf die Burg Teplica mit den Brüdern (bratřici) kamen.

Neben den Jagdmessern wurden auch drei Messer mit verschiedener Klingen- und Dornform gefunden (Taf. I: 8, 11), in einem Fall ist auch der Bronze-, bzw. Messinggriff erhalten geblieben (Taf. I: 12). Durch einen Fund ist auch eine Eisenaxt mit verlängerter Tülle für den Holzstiel und verbreiterte Bart erhalten geblieben (tab. I: 10). Es handelt sich um ein typisches spätmittelalterliches Werkzeug das im alltäglichen Leben wie auch im Gefecht benützt wurde. In diesem Fall handelte es sich eher um eine Kampfaxt. Nach der Typologie von M. Głosek kann man sie zum Typ X zureihen mit der Rahmendatierung vom 14. bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts.

Von den Fernwaffen stammen von der Fundstelle einige Pfeilspitzen. Durch ein Exemplar ist eine Pfeilspitze mit Dorn vertreten die zum Bogen gehört (Taf. I: 1). Es handelt sich um den Typ Zm Typ D 2-5 / Ru Typ 11 / Du Typ A1b nach Typologien von B. Zimmermann, A. Ruttkay und T. Durdík (Taf. I: 1), der für die Zeit des 12. bis zur Hälfte des 14. Jahrhunderts typisch ist. Sein stärkstes Vorkommen registrieren wir im Verlauf des 13. Jahrhunderts, hauptsächlich seiner zweiten Hälfte. Es handelt sich um einen massenhaft hergestellten Pfeilspitzentyp, der im 13. und 14. Jahrhundert in unserem geographischen Raum zu den meistverbreiteten gehörte. Ihre Form- und Größenvariabilität hat wie es scheint einen minimalen Einfluss auch die funktionelle Benützung und Datierung.

Durch fünf Exemplare sind Pfeilspitzen mit Tülle vertreten (Taf. I: 2–6), die fürs Armbrustschießen benützt wurden. An vier Stücken sind an der Oberfläche Querrinnen zu sehen, die Her-

stellungsspuren vorstellen. Nach der Gliederung von B. Zimmermann gehören drei Pfeilspitzen zum Typ T 2-5l (leichte Form), die sich durch die Länge von 10 cm und ein Gewicht von 28–50 g auszeichnen (Taf. I: 2–4). Zum zweiten schweren Typ T 2-5s (schwere Form, mit rautenförmigen oder rhomboidförmigen Querschnitt; *Zimmermann 2000*, 51–53, Tafel 10).

Die Mehrheit der Armbrust-Pfeilspitzen von der Burg Teplica hängt wahrscheinlich mit der Eroberung der Burg durch die Gebrüder im 15. Jahrhundert zusammen. Alle stammen von der am meisten exponierten südlichen Zugangsseite zur Burg (Abb. 2: 2–6).

Auf der Fundstelle wurden auch einige Bruchstücke von Handfeuerwaffen gefunden – Büchsenlauffragmente von bronzenen Hakenbüchsen (Arkebusen; Taf. III: 1–5). Das Kaliber dieses Typs ist durchschnittlich 20 bis 30 mm (*Strzyż 2011*, 21). Alle Bruchstücke stammen von einem relativ kleinen Raum. Konkret von dem Frontalastflügel der Burg (Abb. 2: 3), zwischen dem Turm (Abb. 2: 1) und der vorgeschobenen Befestigung (Abb. 2: 6) mit angenommenem Turm (Abb. 2: 7). Hier konnten die Feuerwaffen auch situiert sein, im Rahmen der Verteidigung des am meisten exponierten Zugangswegs zur Burg (Abb. 2: 16–20). Mit größter Wahrscheinlichkeit handelte es sich um Waffen der Burgverteidiger, nicht der Angreifer. Zu leichteren und offenbar auch von der Entwicklung her jüngeren Feuerwaffen wie Hakenbüchsen gehören Pfeifen, die auch von geringerem Kaliber sind, der sich in der Spannweite 15 bis 20 cm und eine Rohrlänge 20 bis 30 cm bewegt. Hierher gehören wahrscheinlich zwei Bruchstücke vom bronzenen Büchsenlauf (Taf. III: 6, 7). Sie wurden auch im Raum gefunden, wo sich auch Funde von Hakenbüchsenbruchstücken konzentrierten (Abb. 2: 21, 22). Die Pfeifen zeichnen sich durch eine dünnere Wand des Büchsenrohrs aus, wahrscheinlich von sechskantiger, bzw. achtkantiger Form und einem Kaliber von etwa 17 mm. Im Hinblick auf den fragmentarischen Zustand der Büchsenrohre ist es nicht möglich weitere Konstruktionsdetails zu identifizieren. Mit größter Wahrscheinlichkeit ist es möglich sie in die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts zu datieren.

Zu den Feuerwaffen, bzw. zur Munition gehört auch die eiserne Kanonenkugel mit einem Durchmesser von 4,8–5,1 cm und einem Gewicht von 456,1 Gramm (Taf. III: 8). Sie wurde am meisten exponierten Raum, am südlichen Fuß des Burgbergs gefunden (Abb. 2: 23). Die ältesten Kanonenkugeln dieses Kalibers tauchen seit dem ersten Drittel des 15. Jahrhunderts, bzw. seiner 2. Hälfte auf. Sie gehören zur Munition der leichten Feldkanonen kleinerer Kaliber – Arkebusen des 16. bis 17. Jahrhunderts (Einpfundkanonen – Geschützweite um 50 mm und einem Munitionsgewicht von ca. 0,6 kg).

Zu landwirtschaftlichen Gegenständen gehören zwei Sicheln. Beide wurden außerhalb des Burgareals am Fuß des Burgbergs gefunden. In einem Fall handelt es sich um eine Sichel mit glatter Schärfe (Taf. IV: 2), im zweiten um eine Sichel mit gezählter Schärfe (Taf. IV: 1). Die Typen sind etwa ins 14. bis 16. Jahrhundert datiert, was mit der Existenz der Burg korreliert.

Zu universellen Gegenständen des alltäglichen Bedarfs gehört ein massives Hackmesser mit Dorn der durch einen Haken beendet ist (Taf. IV: 3). Im Komplex befinden sich auch zwei identische symmetrische Eisenscheren. Es handelt sich um eine spätmittelalterliche Form mit Augen und offenen Enden. Beide Klingen sind in der Mitte durch einen Niet verbunden (Taf. IV: 4, 5). Diese Scheren werden auch als Lederverarbeitende oder Schneiderscheren bezeichnet. Ihre Datierung fällt in die Zeit der intensivsten Besiedlung der Burg. Zu Gegenständen alltäglichen Bedarfs gehören auch große Eisenschnallen. Die größere kann man zur Reiterausrüstung und Pferdegeschirr zureihen, womöglich von Unterbauchriemen des Sattels. Diese Formen tauchen schon im 13. und 14. Jahrhundert auf. Von der Fundstelle stammt weiter ein Pferdehufeisen mit sechs Öffnungen für Nägel, je drei an jeder Seite, mit Rillenansätzen und zwei niedrigen Zähnen an der Biegung (Taf. III: 12). Auf Basis der Anwesenheit vom Taster kann man es frühestens ins 15. Jahrhundert datieren. Ein interessanter Fund ist ein komplett erhaltener einteiliger gotischer Drehschlüssel mit rautenförmigem Kopf. Der Schaft ist voll, durch einen Dorn mit zahniger Fahne beendet (Taf. III: 9). Diese Schlüssel-

typen tauchen in unserem Gebiet schon im 13. Jahrhundert auf, häufig sind diese vor allem im 14. Jahrhundert, sie kommen aber auch noch am Anfang des 15. Jahrhunderts vor.

Ein interessanter Einzelfund von der Burg ist ein persönlicher Siegelstock. Auf Basis des Schrifttyps – der gotischen Minuskel und der spätgotischen Form des Wappenschildes, kann man ihm etwa ins zweite Drittel, bzw. Hälfte des 15. Jahrhunderts datieren. Im Rundschriftfeld des Siegelstocks ist von gotischer Minuskel spiegelförmig die Aufschrift *s(igillum) petri wilhelmi* graviert. Auf Basis der schriftlich belegten Ereignisse von der Geschichte der Burg und der relativ hohen Konzentration von Münzen von Ladislaus V. und Matthias Corvinus kann man vorläufig die Hypothese von der Identität des Eigentümers mit dem bedeutenden Musikkomponist, Priester und Diplomaten Petrus Wilhelmi de Grudencz vorlegen. Petrus Wilhelmi stammte vom Gebiet des Deutschen Ritterordens in Preußen und einen großen Teil seiner Karriere wirkte er in diplomatischen Diensten Friedrichs III., der sich aktiv in der ungarischen Politik engagierte. In den 40er und 50er Jahren des 15. Jahrhunderts unterstützte er die Ansprüche von Ladislaus V. Postumus, dem Sohn der verwitweten Königin Elisabeth von Luxemburg, die im Königreich Ungarn der böhmische Söldnerkommandant Ján Jiskra z Brandýsa (Johann Giskra von Brandeis) vertreten hatte. In der Urkunde von Ján Jiskra vom Jahr 1456 erfahren wir zum ersten Mal aus Schriftquellen von der Existenz der Burg Sklené Teplice, wobei ihm die Burg mit weiteren Besitztümern in der Mittelslowakei gehörte. Jiskra nahm noch dazu am Ende der 50er Jahre des 15. Jahrhunderts an der diplomatischen Mission bei der Friedensverhandlungen zwischen dem polnischen König Kasimir IV. Jagiellon und dem Deutschen Ritterorden teil, wobei er gewisse Zeit die Burg des Ordens in Malbork in Besitz hatte. Im Jahr 1471, während der Regierung von Matthias Corvinus im Königreich Ungarn, stiftete gegen ihm ein Teil des Stammesadels, der vom Esztergomer Erzbischof Ján Vitéz angeführt wurde eine Verschwörung an, mit dem Ziel dem polnischen König Kasimir IV. die ungarische Krone anzubieten. Der reagierte auf das Angebot mit der Ent-

sendung eines Feldzugs ins Königreich Ungarn, der unter Führung seines Sohnes des Prinzen Kasimir stand. Während der Organisierung der Rebellion gegen Matthias Corvinus gehörte die Burg Sklené Teplice Jan Vitéz (Johann Vitez) und dem Matthias Corvinus ergab sie sich erst nach der Lösegeldzahlung. Sein Eigentümer, der Adelige Stanislav aus Košeca, war mit dem polnischen Königshof im Kontakt. Nach dem freikaufen der Burg von Matthias Corvinus schenkte er sie seinem treuen Förderer, dem Bischof Jan Beckensloer aus Jager. Die angenommenen Zusammenhänge von Petrus Wilhelmi mit der Burg Sklené Teplice scheint auf Basis der Quellen während der Ereignisse der 40er und 50er Jahren des 15. Jahrhunderts wahrscheinlicher, wann die Burg Ján Jiskra gehörte. Im Fall des polnischen Feldzugs ins Königreich Ungarn im Jahr 1471 ist das Engagement von Petrus Wilhelmi, hauptsächlich wegen seinem damals angenommenen hohen Alter, weniger wahrscheinlich.

Eine alternative Hypothese konnte die Identifizierung des Siegelstockeigentümers mit dem weniger bekannten Peter Wilhelmi de Kilburg, dem Kanoniker der Stiftskirche Kyllburg in der Trierer Diözese sein. Über die Zugehörigkeit des Siegelstockeigentümers zum Deutschen Ritterorden könnte neben dem Namen auch die heraldische Komposition von zwei nebeneinander gelegten griechischen Kreuzen zeugen, dem relativ oft vorkommenden heraldischen Motiv der mit dem Deutschen Orden verbunden ist. Eine mehr sichere Identifizierung des Siegelstockeigentümers wird eine breitere interdisziplinäre Forschung benötigen.

Von der Burg Teplica gelang es für die Sammlungen des SNM – Historischen Museums retten, oder eventuell mindesten 48 Münzen zu dokumentieren, die etwa in drei chronologische Zeitperioden eingeteilt werden können. In die erste Periode gehören Münzen aus der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts (Kat. Nr. 1), in die zweite gehören verschiedene Nominale aus dem 15. Jahrhundert, die man etwa zwischen die Jahre 1424 bis ca. 1490 eingrenzen kann (Kat. Nr. 2–43, 45–48). Diese bilden den Großteil der geretteten Münzen. Die späteste Zeit repräsentieren Münzen aus den Jahren 1508–1519 (Kat. Nr. 44).

Zu den wichtigsten Münzen von der Burg gehört ein Montandener der in den Jahren 1270–1272 geprägt wurde. Diese Münzen wurden in Slawonien nach 1255 produziert und wurden in der Münzanstalt Zagreb geprägt, wo sich reiche Silberlagerstätten befanden. Der Umlauf der Montandener konzentrierte sich vor allem in den südlichen Gebieten des Königreichs Ungarn, hauptsächlich im heutigen Slowenien, Kroatien, südlichen und westlichen Teil des heutigen Ungarns. Nur sporadisch durchdrangen sie nach Norden und in unserem Gebiet sind sie spärlicher vertreten. Niemals wurden sie hier Bestandteil der Währungsverhältnisse. Das Vorkommen des Montandeners der Jahre 1270–1272 aus der Burg Teplica ist für die Datierung der Anfänge der Burg wichtig, die bisher nicht ganz klar war. Auf Basis des Montandeners können wir die Anfänge der Burg ehesten schon im 13. Jahrhundert suchen.

Den zweiten Teil der Münzen die auf der Burg Teplica gefunden wurden bilden verschiedene Nominale des 15. Jahrhunderts. Die wertvollste von diesen bildet der Dukate von Sigismund von Luxemburg aus den Jahren 1424–1427, eventuell von 1431 (Kat. Nr. 2). Die angeführte Münze wurde in Kremnitz während der Wirkung des bedeutenden Kammergrafen Jan Falbrecht aus Torna geprägt, der hier schon im Jahr 1424 mit der Münzprägung verbunden ist. Der Münzfund ist aus mehreren Gründen interessant. Die Münze stammt nämlich aus der Zeit vor 1456, wann von der Burg die erste schriftliche Erwähnung stammt. Obwohl die größte Dukatenanzahl von Sigismund von Luxemburg traditionell mit der Wirkung der Hussiten in unserem Gebiet verknüpft wird, kann man die Münze nicht eindeutig für den Beweis ihrer Anwesenheit in diesem Raum betrachten. Der Umlauf von Goldmünzen war nämlich länger und jeder Dukaten konnte hier auch später verlorengegangen sein. Auf anderer Seite belegt seine Existenz das Faktum, dass hier auch Münzen der höchsten Nominale verwendet wurden. Von den slowakischen Burgen kennen wir nur kleine Nominale und die Benützung von Goldmünzen ist nur sporadisch belegt.

Einen relativ einheitlichen Komplex bilden auch die restlichen Funde ungarischer und ausländischer Münzen vom 15. Jahrhundert, die

man chronologisch etwa den Jahren 1441–1491 zuweisen kann (Kat. Nr. 3–43, 45–48). Vom 15. Jahrhundert stellen den größten Bestandteil im ganzen Münzkomplex 29 Denare und Halbdenare/Obole von Matthias Corvinus dar, die von verschiedenen Zeiten seiner langen Regierung stammen. Relativ intensiv kam hier sein erster Denartyp vor, den in unserem Komplex durch sieben Exemplare vertreten ist (Kat. Nr. 15–21). Die angeführte Münze wurde schon auf der ersten Krönungsländersitzung im Januar 1458 erwähnt, nach welchen sie denselben Wert haben sollte wie die letzten Ladislaus Denare, also man sollte 200 Denare für einen Dukaten zahlen. Das bedeutet, dass in diesen Fall sich ihre Qualität um die 50% von Silber bewegte, dem die gemessenen Analysen an unseren Exemplaren aber nicht entsprechen.

Zu weiteren spezifischen Münzen vom Komplex gehören die Denare H 706 und seine Halbdenare/Obole H 707, die zu relativ seltenen Münzen gehören (Kat. Nr. 22–24). Die Prägung der angeführten Münzen dauerte kurz und diese wurden nur im Jahr 1463 produziert.

In den folgenden Jahren ist eine merkliche Qualitätsabnahme ungarischer Denare bemerkbar. Die Krise der Münzprägung gipfelte im Jahr 1465 durch die Prägung spezifischer Münztypen, die in unseren Komplex am zahlreichsten sind (Kat. Nr. 25–37). Ihre niedrige Qualität, die offiziell nur 12% Silber beinhaltete ist die Kulmination anhaltender wirtschaftlicher und politischer Probleme in dieser Zeit. Matthias Corvinus musste nämlich an zwei Fronten kämpfen und außer der Organisation einer größeren Offensive gegen die Türken kämpfte er auch mit Kaiser Friedrich. Die Prägung weniger qualitätsvoller Denare und die nachfolgende Inflation zwangen Matthias Corvinus zu einer Wirtschafts- und Währungsreform herantreten, die die Prägung von Silbermünzen im Jahr 1467 berührte. Ihr Ergebnis war die Prägung neuerer und qualitätsvollerer Münzen, die eine Qualität von 50% Silber hatte.

Von späterer Zeit registrieren wir auf der Burg Teplica Münzen nur sporadisch. Vom 16. Jahrhundert kennen wir nur einen Halbdener/Obolus von Ludwig II., der zu den interessanteren Prägungen gehört. Halbdenare kommen in

den Funden nämlich mehr sporadisch als Denare vor. Es ist dadurch hervorgerufen, dass diese in kleineren Mengen produziert wurden, weil ihre Prägung wegen des kleinen Schnittstücks anspruchsvoller und dadurch weniger rentabel war. Das Basiszahlungsmittel das im alltäglichen Leben benützt wurde war weiterhin der Denar.

Die Absenz von Münzen auf der Burg im 16. Jahrhundert ist offenbar dadurch verursacht, dass die Burg schon an Bedeutung verlor, was nur sporadische Erwähnungen in Schriftquellen belegen.

Eine chronologisch einheitliche Münzgruppe bilden auch ausländische Prägungen, die ausschließlich aus dem 15. Jahrhundert stammen (Kat. Nr. 45–48). Es bilden sie österreichische, salzburgerische, bayern-landshuterische und hals-leuchtenbergische Pfennige. Die angeführten Münzen tauchen oft zusammen auf und ihr Umlauf konzentriert sich überwiegend auf dem Westteil des Königreichs Ungarn, also des heutigen Ungarn und der Südwestslowakei. Der überwiegende Großteil der Münzen stammt aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts, wann die intensivste Funktionierung der Burg registriert

wird. In dieser Zeit war sie im Besitz von mehreren bedeutenden Persönlichkeiten. Schon in der Hälfte des 15. Jahrhunderts gehörte die Burg Ján Jiskra. In den 60er Jahren ersetzte ihm der Esztergomer Erzbischof Ján Vitéz, der die Verschwörung gegen König Matthias Corvinus organisierte. In den Jahren 1471 und 1472 wirkte in der Mittelslowakei das zahlreiche polnische Militär, zu welchem sich die Burg Teplica anschloss. Nach Unterdrückung der Verschwörung im April 1472 schenkte er die Burg dem Bischof Jan Beckensloer aus Jager. Nach dem Fall des Aufstands ging die Burg in die Hände von Matthias Corvinus über, der sie später seiner Ehefrau Beatrix aus Aragonien gab. Nach Annullierung der Ehe im Jahr 1490 hörte bei Beatrix das Interesse an ihren Besitztümern im Königreich Ungarn auf, was das sukzessive Herabkommen der Burg Teplica zur Folge hatte.

Funde von Gegenständen alltäglichen Bedarfs, der Waffen, des Siegelstocks und vor allem der Münzen deuten die Anfänge der Burg schon im 13. Jahrhundert an und weisen auf seine intensivste Besiedlung und Nützung vor allem in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts hin.

Mgr. Radoslav Čambal, PhD.

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Žižkova 12, P. O. BOX 13
SK – 810 06 Bratislava
radoslav.cambal@snm.sk

Mgr. Juraj Hrica

Slovenské národné múzeum – Historické múzeum
Vajanského nábrežie 2, P. O. BOX 13
SK – 810 06 Bratislava 16
juraj.hrica@snm.sk

Mgr. Marek Budaj, PhD.

Slovenské národné múzeum – Historické múzeum
Vajanského nábrežie 2, P. O. BOX 13
SK – 810 06 Bratislava 16
marek.budaj@snm.sk